

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇEVİRİBİLİM ANABİLİM DALI**

**ÇEVİRMENİN MAKİNE ÇEVİRİSİ SÜRECİNDE BİR EYLEYEN
OLARAK ÇEVİRMEN-ÇEVİRİ MOTORU ETKİLEŞİMİNDEKİ
ROLÜ**

İnal İNAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Özden ŞAHİN ER

HAZİRAN - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇEVİRMENİN MAKİNE ÇEVİRİSİ SÜRECİNDE BİR
EYLEYEN OLARAK ÇEVİRMEN-ÇEVİRİ MOTORU
ETKİLEŞİMİNDEKİ ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İnal İNAL

Enstitü Anabilim Dalı: Çeviribilim

“Bu tez 26/06/2024 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Şaban KÖKTÜRK	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Fatıma GİMATDİNOVA	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Özden ŞAHİN ER	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

İnal İNAL

26/06/2024

ÖN SÖZ

Hız, tutarlılık ve verimlilik bakımından sağladığı avantajlar nedeniyle çevirmenler arasında her geçen gün daha yaygın bir şekilde kullanılan makine çevirisi motorları aynı zamanda çevirmenlerin işverene karşı sorumlulukları bağlamında dikkat etmeleri gereken birçok önemli noktaya ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, çevirmenlere ve çevirmen adaylarına makine çevirisi kullanımı ve makine çevirisi öncesi (pre-editing) ve sonrasında (post-editing) gerçekleştirilen düzeltme işlemleri hakkında farkındalık edindirmeyi ve bir çevirmen olarak her anlamda nihai sorumluluğun kendilerine ait olduğuna dair bir bilincin oluşturulmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu amaçla hazırlanan bu çalışmada başta danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Özden ŞAHİN ER'e yol göstericiliği ve desteği için teşekkürlerimi sunarım. Çeviribilime yaklaşımı ile ufkumu açan ve bu alanda ilerlemem konusunda beni cesaretlendiren değerli hocam Prof. Dr. Mine YAZICI'ya teşekkürü bir borç bilirim. Yüksek lisans eğitimim boyunca görüşlerinden faydalandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Şaban KÖKTÜRK'e, Doç. Dr. Halil İbrahim BALKUL'a, Doç. Dr. Aysel Nursen DURDAĞI'na ve Dr. Öğr. Üyesi Eyüp ZENGİN'e teşekkür ederim.

Araştırma sürecindeki destekleri ile bu çalışmanın içeriğinin zenginleşmesine katkı sağlayan çevirmen arkadaşlarım Tunca TUTKUN'a ve Hasan ALKAN'a; manevi destekleri ile bana güç veren dostlarım Bekir CANLI'ya, Hasan DENİZ'e ve Alper ALICI'ya teşekkür ederim.

Son olarak birlikte geçireceğimiz zamanın bir kısmını bu çalışmaya ayırdığım için bana gönül koymayan sevgili kızlarım Yaren ve Nehir'e; bu çalışmanın her aşamasında yanımda olan kıymetli eşim Saadet YALDIZ İNAL'a teşekkür ederim.

İnal İNAL

26/06/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

1. BÖLÜM: ÇEVİRİ TEKNOLOJİLERİ.....	7
--	----------

1.1. Kalemde Klavyeye Çeviri Tarihine Genel Bir Bakış	7
---	---

1.2. Bilgisayar Destekli Çeviri Araçları, Çeviri Bellekleri ve Makine Çevirisine Geçiş Süreci.....	11
--	----

1.3. Makine Çevirisinin Gelişimi ve Türleri	18
---	----

1.3.1. Kural Odaklı Makine Çevirisi	18
---	----

1.3.2. Örnek Odaklı (İstatistikî) Makine Çevirisi.....	19
--	----

1.3.3. Karma (Hibrit) Makine Çevirisi	19
---	----

1.3.4. Nöral Makine Çevirisi	20
------------------------------------	----

1.4. Makine Çevirisinin Gelişiminin İnsan Çevirmen-Çeviri Motoru Etkileşimi Açısından İncelenmesi ve Çevirmenlerin Tutumu	20
---	----

2. BÖLÜM: VEKÂLET TEORİSİ, ÇEVİRMENİN SORUMLULUĞU VE ETKİNLİĞİ	25
---	-----------

2.1. Vekâlet Teorisi'ne Genel Bir Bakış.....	25
--	----

2.2. Vekâlet Teorisi'nin Çeviriye Uyarlanması.....	27
--	----

2.3. Makine Çevirisi ve Çevirmenin Sorumluluğu.....	30
---	----

2.4. Ön Düzeltme (Pre-editing)	36
--------------------------------------	----

2.5. Kontrollü Dil	37
--------------------------	----

2.5.1. Kontrollü Dil ile Bağlantılı Kavramlar.....	39
--	----

2.5.2. Kontrollü Dillerin Ortaya Çıkışı, Gelişim Evreleri ve Kuralları.....	39
---	----

2.5.3. Kontrollü Dil ve Makine Çevirisi İlişkisi	41
--	----

2.6. Son Düzeltme (Post-editing)	43
--	----

2.6.1. Son Düzeltme İşleminin Türleri	44
---	----

2.6.2. Son Düzeltme İşlemine Yönelik Çabanın Ölçümü	45
2.7. Çeviri Teknolojileri Bağlamında Çeviri Edinçlerinin Çevirmenin Sorumluluğu Bakımından Değerlendirilmesi.....	48
2.7.1. Çeviri Edinci.....	48
2.7.2. Bir Alt Edinç Olarak Teknoloji Edinci.....	50
2.7.3. Çeviri Teknolojilerinin Çeviri ve Çevirmen Edinci Üzerindeki Etkisi	51
3. BÖLÜM: YÖNTEMBİLİM	54
3.1. Yöntem	54
3.2. Katılımcılar.....	54
3.3. Veri Toplama Araçları.....	57
3.4. Veri Toplama Süreci.....	57
3.5. Veri Analiz Yöntemi	58
4. BÖLÜM: BULGULAR VE TARTIŞMA	61
 SONUÇ	 98
KAYNAKÇA.....	109
EK	118
ÖZ GEÇMİŞ	122

KISALTMALAR

ALPAC	: Automatic Language Processing Advisory Committee (Otomatik Dil İşleme Danışma Komitesi)
BÇ	: Bilgisayar Çevirisi
BDC	: Bilgisayar Destekli Çeviri
CAT	: Computer-aided Translation (Bilgisayar Destekli Çeviri)
ÇEVBİR	: Çevirmenler Meslek Birliği
EMT	: European Master's in Translation (Avrupa Yazılı Çeviri Yüksek Lisans Programı)
HCI	: Human-computer Interaction (İnsan-bilgisayar Etkileşimi)
İBE	: İnsan-bilgisayar Etkileşimi
MT	: Machine Translation (Makine Çevirisi)
NMT	: Neural Machine Translation (Nöral Makine Çevirisi)
PACTE	: Process in the Acquisition of Translation Competence and Evaluation (Çeviri Edinci Kazanma ve Değerlendirme Süreci)
PE	: Post-editing (Son Düzeltme)
TM	: Translation Memory (Çeviri Belleği)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Katılımcı Bilgileri.....	56
Tablo 2: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Sorularına Verilen Cevaplardan Elde Edilen Temalar.....	60

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Bilgisayar Destekli Çeviri Araçları.....	12
Şekil 2: Hutchins ve Somers'in (1992) Çeviri Türlerine İlişkin Sınıflandırması	14
Şekil 3: Makine Çevirisi Türleri	18
Şekil 4: Ön Düzeltme ve Son Düzeltme İşlemlerini İçeren Bir Çeviri Süreci Modeli ..	36
Şekil 5: Makine Çevirisi Kullanan ve Kullanmayan Çevirmenin Çeviri Süreci (Steurs, 2014).....	44
Şekil 6: Profesyonel Gelişime Yönelik Adımlar (Schneckenberg ve Wildt, 2006:31)..	49

ÖZET	
Başlık: Çevirmenin Makine Çevirisi Sürecinde Bir Eyleyen Olarak Çevirmen-Çeviri Motoru Etkileşimindeki Rolü	
Yazar: İnal İNAL	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Özden ŞAHİN ER	
Kabul Tarihi: 26/06/2024	Sayfa Sayısı: vii (ön kısım) + 117 (ana kısım) + 4 (ek)
Makine çevirisi günümüzde tüm metin türlerinin çevirisinde kullanılmaktadır. Makine çevirisi sürecinde çevirmen ile çeviri motoru arasında bir etkileşim söz konusudur. Bu durum elde edilen metnin sorumluluğunun kime ait olduğuna ilişkin bir sorunu gündeme getirmektedir. Bu çalışma, bu sorunun aşılabilmesi için çevirmenlere ve çevirmen adaylarına ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemleri ile gerekli müdahaleleri yaparak sorumluluğu üstlenmeleri konusunda farkındalık kazandırmayı amaçlamaktadır. Çalışmada makine çevirisi temelinde çeviri teknolojilerinin gelişim süreci incelenmiş, bir iktisat teorisi olan Vekâlet Teorisi'nin çeviriye uyarlanması ve çevirmenin sorumluluğu üzerine almak üzere uygulayacağı ön düzeltme ve son düzeltme işlemleri detaylı şekilde açıklanmıştır. Çevirmenin çeviri motoru ile iş birliği içerisinde yürüttüğü çeviri sürecinde hangi beceri ve edinçlere sahip olması gerektiği tanımlanmış ve insan çevirmen ile çeviri motoru arasındaki vekâlet sorununa yakından bakılmıştır. Çalışmada veri elde etme yöntemi olarak doküman analizi ve yarı yapılandırılmış mülakatlar, veri analiz yöntemi olarak ise içerik analizi kullanılmıştır. Piyasada aktif olarak çalışan ve en az üç yıllık bir deneyime sahip olan 10 çevirmenle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen veriler tematik analiz uygulanarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda çevirmenlerin hala bilgisayar destekli çeviri araçlarını temel, makine çevirisi motorlarını ise destekleyici araçlar olarak kullandıkları tespit edilmiştir. Çevirmenler, çeviri teknolojilerinin önemli avantajlar sağladığını kabul etmekte ancak kötüye kullanım, hukuki ve etik boyutlarına dair eleştiriler sunmaktadır. Sonuç olarak makine çevirisinin insan dokunuşu, terminoloji bilgisi ve uzmanlıkla tamamlanması gerektiği; insan çevirmenin müdahaleleri ile çeviri metinden birinci dereceden sorumlu olduğu; nöral makine çevirisiyle birlikte çevirmenlerin rollerinin post-editörlüğü ve redaktörlüğü de kapsayan bir tür “dil uzmanlığı” rolüne evrildiği ortaya konmuştur.	
Anahtar Kelimeler: Makine Çevirisi, Vekâlet Teorisi, Son Düzeltme (post-editing), Ön Düzeltme (pre-editing), Çevirmenin Sorumluluğu	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Role of the Translator as an Agent in Translator-Translation Engine Interaction in the Machine Translation Process	
Author of Thesis: İnal İNAL	
Supervisor: Assist. Prof. Özden ŞAHİN ER	
Accepted Date: 26/06/2024	Number of Pages: vii (pre text) + 117 (main body) + 4 (add)
Machine translation is currently used in the translation of all text types. The interaction between the translator and the translation engine in the machine translation process raises an issue regarding who is responsible for the resulting text. To overcome this problem, this study aims to raise awareness among translators and translator candidates about taking responsibility by making necessary interventions through pre- and post-editing processes. This study analyses the development process of translation technologies based on machine translation. The adaptation of the Agency Theory, an economic theory, to translation is discussed. In this context, the pre-and post-editing processes to be applied by the translator to take responsibility are explained in detail. The skills and competencies the translator should possess during the machine translation process are defined. Furthermore, the problem of agency between the human translator and the translation engine has been closely analyzed. The data needed for this study were collected through document analysis and semi-structured interviews. Content analysis was used as the data analysis method. The data obtained from semi-structured interviews with ten translators actively working in the market and having at least three years of experience were evaluated by applying thematic analysis. As a result of the study, it was found that translators still use computer-assisted translation tools as the main tools and machine translation engines as supportive tools. Translators acknowledge that translation technologies provide significant advantages, but criticise their misuse, legal and ethical aspects. In conclusion, it has been shown that machine translation needs to be complemented with a human touch, terminological knowledge, and expertise; that the human translator is primarily responsible for the translated text through his/her interventions; and that with neural machine translation, the role of translators has evolved into a kind of ‘linguistic expertise’ including post-editing and proofreading.	
Key Words: Machine Translation, Agency Theory, Post-editing, Pre-editing, Translator's Responsibility	

GİRİŞ

Günümüzde çeviri teknolojileri, hız, tutarlılık ve verimlilik konusunda sağladığı avantajlar sayesinde küreselleşmeye paralel olarak her geçen gün yükselen çeviri talebinin karşılanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu sayede dil engelleri aşılmakta ve farklı kültürler arasında etkili iletişim sağlanabilmektedir.

BDÇ araçlarının kullanımının çeviri sektöründe hızla yaygınlaşması, farklı dil çiftlerinde ve alanlarda büyük çaplı belleklerin oluşturulmasına imkân vermiştir. Bu sayede çevirmenler, yaptıkları çevirileri bir nevi kayıt altına alarak daha sonra yeniden kullanabilmekte, gerektiğinde bunları başkalarıyla paylaşabilmekte ve kendi arşivlerini oluşturabilmektedir. Ayrıca bu bellekler makine çevirisi motorlarının geliştirilmesinde de çok önemli bir rol üstlenmektedir. Yapılan araştırmalar çevirmenlerin çoğunluğunun BDÇ araçlarını benimsediğini göstermektedir (Christensen ve Schjoldager, 2010; Reinke, 2013).

2016 yılında Google tarafından geliştirilen Nöral Makine Çevirisi Sistemi hem çeviri sektöründe hem de akademide büyük ilgi uyandırmıştır. Kısa sürede önceki makine çevirisi yaklaşımlarının yerini alarak ilgi odağı haline gelmiştir (Forcada, 2017). Bu sistemin piyasaya sürüldükten sonraki iki yıl içinde, son 20 yılda çeviride ortaya çıkan hemen her şeyi geride bıraktığı, önceki makine çevirisi yaklaşımlarına kıyasla %50 daha az kelime sırası hatası, %17 daha az sözcük hatası ve %19 daha az dilbilgisi hatası yaptığı tespit edilmiştir (Pestov, 2018).

Çeviri teknolojileri, sağladıkları bu avantajlarla birlikte bir takım köklü değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bilgisayar destekli çeviri araçları ve makine çevirisi motorları, çeviri sektörünün işleyişini ve çevirmenlerin çalışma düzenlerini önemli ölçüde değiştirmiş, çevirmenlerin rollerinin ve becerilerinin de yeniden tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Çünkü artık çevirmenin tamamen kendi inisiyatif ve kararları ile çevirdiği bir çeviri metninden bahsetmek neredeyse mümkün değildir. Bu bağlamda işi işverenden teslim alan insan çevirmen ile makine çevirisi motoru arasında bir vekâlet sorunu yaşandığından bahsedilebilir.

Özellikle makine çevirisi motorlarının sektörde yoğun kullanımı, çevirmenlerin ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemleri konusunda kendilerini geliştirmelerini gerekli kılmıştır. Çevirmenlerin makine çevirisi motorlarını bilinçli kullanmaları, metnin nihai sorumluluğunun kendilerinde olduğunu unutmamaları, kaynak

metin ve ham metin üzerinde gerekli müdahaleleri yapmaları gerektiği konusunda bir farkındalığa sahip olması gerekmektedir. Aksi halde yukarıda bahsedilen vekâlet sorunundan kaynaklanan “sorumluluk” noktasında işverenle hukuki ve etik boyutta bir takım problemlerin yaşanabileceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda çeviride insani dokunuş ve nüansın sektörde her geçen gün daha ayırt edici bir unsur olarak ön plana çıktığı söylenebilir.

Artık çevirmenler sadece salt dil bilgisi ve kültürel birikim konusunda değil, aynı zamanda çeviri teknolojileri ile etkileşime girebilme ve onları etkin bir şekilde kullanabilme konusunda da yetkin olmalıdır. Bu nedenle araştırma ve teknoloji edinçleri, çevirmenler için çok önemli edinçler olarak ön plana çıkmaktadır (Köktürk ve Türkmen, 2020).

Pym (2013) “öğrenme boyutunu” vurgulamak için bu teknolojilerin çevirmenler tarafından ne kadar iyi kullanılırlarsa o oranda faydalı olabileceklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu araçların ancak “insan”ın bilgi, birikimi ve dikkati ile daha iyi bir seviyeye ulaşabileceği ifade edilebilir.

Tüm bu sorunlar ve tartışmalar ışığında "Çevirmenin Makine Çevirisi Sürecinde Bir Eyleyen Olarak Çevirmen-Çeviri Motoru Etkileşimindeki Rolü" başlıklı bu çalışmanın çıkış noktası, insan çevirmenin çeviri motoru ile etkileşim sürecinde üstlendiği yeni rollerin temelini oluşturan “insan” dokunuşudur.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmada, çeviri teknolojilerinin tarihçesi ve gelişimi incelenerek, bilgisayar destekli çeviri araçları, çeviri bellekleri ve makine çevirisi gibi önemli kavramlara odaklanılmaktadır. Çevirmenin makine çevirisi sürecinde makine çevirisi motoru ile etkileşimi Vekâlet Teorisi çerçevesinde ele alınmakta, bu süreçteki sorumluluğu ve etkinliği analiz edilmektedir. Bu bağlamda çevirmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlarla çeviri teknolojileri ile değişen çevirmen rolleri ve çeviri sektörünün geleceği irdelenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi çevirmenlerde ve çevirmen adaylarında bir çevirmen olarak her anlamda (hukuki, etik vs.) nihai

sorumluluğun kendilerine ait olduğuna dair bir bilincin oluşturulmasına katkı sağlamaktır. İkincisi ise gerek Türkiye çeviri piyasasında aktif olarak çalışan çevirmenlerin gerekse de üniversitelerin mütercim ve tercümanlık bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin makine çevirisinin kapsamı ve makine çevirisi öncesi (pre-editing) ve sonrasında (post-editing) gerçekleştirilen düzeltme işlemleri hakkında farkındalık edinmesini sağlamaktır.

Tez, bu iki temel amaç ile paralel olarak aşağıdaki alt amaçları içermektedir:

- Çevirmen ve çevirmen adaylarının makine çevirisini kullanırken makine çevirisinin gelişim sürecinin ve çalışma mantığının farkında olmalarını sağlamak.
- Çevirmen ve çevirmen adaylarının bir ekonomi teorisi olan Vekâlet Teorisi'nin çeviri motoru ile ilişkilerinde kendilerine nasıl bir çerçeve çizebileceğini kavramalarını sağlamak.
- Türkiye'de çeviri sektöründe çalışan çevirmenlerin nöral makine çevirisi motorlarından faydalanma durumunu ve ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemlerini ne ölçüde uyguladıklarını tespit etmek.
- Makine çevirisinin gelişimini ve yaygın şekilde kullanımını tecrübe ettiğimiz bu süreçte çevirmenlerin ön düzeltme ve son düzeltme işlemleri bakımından ne tür edinçlere sahip olmaları gerektiğini ortaya koymak.

Araştırmanın Önemi

Nöral makine çevirisi motorları başta olmak üzere hala hızlı bir gelişim sürecinde olan çeviri teknolojileri, çeviri ile çevirmen arasında üçüncü bir aktör olarak yer almaya başlamıştır. Diğer bir deyişle bu teknolojiler sayesinde çevirmene sürekli yeni öneriler sunulmakta ve bunun sonucunda çevirmen etkin bir şekilde yönlendirmektedir. Çevirmenin bu noktada bir taraftan bu teknolojilerin sağladığı hız, pratiklik, kolaylık gibi avantajlardan faydalanırken diğer taraftan onunla arasına bir mesafe koyması, bir şekilde kendi tercihleri ile onun önerileri arasında bir denge kurması gerektiği gerçeği ortaya çıkmıştır. Aksi halde çeviri, tamamen yapay zekâ ürünü, özgün bir bütün oluşturmaktan yoksun, tatsız, ruhsuz ve birbirinin benzeri metinlerden ibaret olacaktır.

Çevirmenin bu teknolojileri, özellikle de makine çevirisi motorlarını kullanırken çok dikkatli olması gereken bir diğer husus da işin hukuki boyutudur. Her ne kadar makine çevirisi çevirmenin günlük hayatının bir parçası haline gelmiş, hemen hemen onsuz bir

çeviri süreci düşünülemez olmuşsa da makine çevirisi kullanımı öncesinde çevirmenin bu teknolojiyi müşterinin yazılı izni ve onayı olmadan kullandığı takdirde hukuki ve etik anlamda sorun yaşayabileceğinin farkında olması gerekir.

Tüm bu hususlar göz önünde bulundurulduğunda bu tezin, çevirmenlerde ve çevirmen adaylarında makine çevirisi başta olmak üzere tüm çeviri teknolojilerinin kullanımına ilişkin bir bilinç oluşturulmasına katkı sağlaması bakımından önemli bir çalışma olduğu söylenebilir.

Araştırma Soruları

Bu çalışmada öncelikle çeviri teknolojilerinin ve makine çevirisinin gelişim süreci incelenecektir. Bir iktisat teorisi olan Vekâlet Teorisi'nin çeviriye uyarlanışına, nihai sorumlu konumundaki çevirmenin çeviri motoru ile iş birliği içerisinde yürüttüğü çeviri sürecine ve çevirmen ile çeviri motoru arasındaki vekâlet sorununa yakından bakılacaktır. Tüm bunlar ışığında makine çevirisinden faydalanan bir çevirmenin hangi beceri ve edinçlere sahip olması gerektiği üzerinde durulacak ve gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat kapsamında çevirmenlerle makine çevirisi kullanımına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin olarak elde edilen bilgiler analiz edilecek ve değerlendirilecektir.

Bu tez çalışması için 4 araştırma sorusu belirlenmiştir:

- Çevirmen ile makine çevirisi motoru arasında nasıl bir etkileşim söz konusudur?
- Makine çevirisinden faydalanan bir çevirmenin ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemleri bakımından müdahale sınırı nedir ve çevirmenin bu müdahaleler için ne gibi edinçlere sahip olması gerekir?
- Türkiye'de çeviri piyasasında çalışan çevirmenlerin makine çevirisi kullanımına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşleri nelerdir?
- Çevirmen ile işveren arasındaki vekâlet ilişkisi, makine çevirisi ile nasıl bir değişime uğramıştır ve makine çevirisinden faydalananlar olarak elde edilen bir çeviri metnin sorumluluğu kime aittir?

Bu araştırma sorularıyla ilintili olarak tezin hipotezi aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

İşveren ile kurduğu vekâlet ilişkisi bağlamında eyleyen (vekil) konumunda olan insan çevirmen, makine çevirisi öncesi gerçekleştirdiği ön düzeltme (pre-editing) işlemleri ve

makine çevirisi motorundan elde edilen ham metne uyguladığı son düzeltme (post-editing) işlemleri ile çeviri metinden birinci dereceden sorumludur.

Araştırmanın Varsayımları

Bu tez çalışmasında,

- yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanırken yeterli literatür incelemesinin yapıldığı ve uzman görüşlerinden çıkarılan sonuçların yeterli şekilde uygulandığı
- çevirmenlerin yarı yapılandırılmış mülakat sorularına doğru ve içtenlikle cevap verdiği varsayılmaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışması betimleyici bir çalışmadır. Çalışmada veri elde etme yöntemi olarak doküman analizi ve yarı yapılandırılmış mülakatlar, veri analiz yöntemi olarak ise içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasında çeviri teknolojilerine, makine çevirisine, Vekâlet Teorisi'ne, ön düzeltme (pre-editing), kontrollü dil ve son düzeltme (post-editing) uygulamalarına ilişkin doküman analizi yapılmıştır. Bu analizin amacı, çeviri teknolojilerinin ve makine çevirisinin gelişimini, Vekâlet Teorisi'nin çeviri eylemine uygulanışını, çevirmenin nihai sorumluluğu üzerine almak üzere uygulayabileceği ön düzeltme (pre-editing), kontrollü dil ve son düzeltme (post-editing) işlemlerini ayrıntılı bir şekilde incelemektir. Bir sonraki aşamada ise piyasada aktif olarak çalışan, en az üç yıllık iş deneyimine sahip olan ve makine çevirisi motorlarından faydalanan 10 çevirmenle yarı yapılandırılmış mülakat yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı ise Türkiye'de çeviri piyasasında çalışan çevirmenlerin makine çevirisi kullanımına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşlerini tespit etmektir.

Araştırmanın İçeriği

Çalışmanın “Çeviri Teknolojileri” başlığını taşıyan birinci bölümü, çeviri teknolojilerinin tarihçesine genel bir bakışla başlayacak ve bilgisayar destekli çeviri araçları, çeviri bellekleri ve makine çevirisi gibi önemli kavramlara odaklanacaktır. Ayrıca bu bölümde makine çevirisinin gelişimi ve türleri ele alınacak, insan çevirmen-çeviri motoru etkileşiminin bu süreçte nasıl değiştiği ve çevirmenlerin bu teknolojilere yönelik genel tutumları incelenecektir.

Çalışmanın “Vekâlet Teorisi, Çevirmenin Sorumluluğu ve Etkinliği” başlığını taşıyan ikinci bölümünde çevirmenin makine çevirisi motoru ile etkileşimi bir iktisat teorisi olan Vekâlet Teorisi üzerinden incelenecektir. Vekâlet Teorisi'nin literatürde çeviriye nasıl uyarlandığı ve çevirmenin makine çevirisi sürecinde üstlendiği sorumluluğun ve etkin rolün nasıl şekillendiği irdelenecektir. Çevirmenin makine çevirisi motoru ile etkileşiminde nihai sorumluluğu üzerine almak üzere ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemlerini kullanmak suretiyle nasıl etkin bir rol üstlenebileceği üzerinde durulacak, kontrollü dil kavramı ele alınacak, çeviri teknolojileri bağlamında çevirmen ve çeviri edinçlerine yakından bakılacaktır.

Çalışmanın “Yöntembilim” başlıklı üçüncü bölümünde Türkiye’de çeviri piyasasında aktif olarak çalışan ve en az 3 yıllık bir deneyime sahip 10 çevirmenle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat uygulaması hakkında bilgi verilecektir. Yarı yapılandırılmış mülakatın tercih edilmesinin nedeni soruların sınırlama olmaksızın cevaplanabilmesi bakımından esnekliğe imkân vermesidir. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları tezin araştırma soruları temel alınarak hazırlanacaktır. Mülakatlar, mobil uygulamalar ve e-posta üzerinden veya yüz yüze gerçekleştirilecektir. Uygulama sürecinde katılımcılar için çeşitli kriterlerin belirlendiği “ölçüt örnekleme” modeli (piyasada aktif çalışma ve 3 yıllık deneyim kriteri), katılımcılara ulaşma konusunda zaman ve hız bakımından kolaylık sağlayan “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” modeli (ağırlıklı olarak İstanbul çeviri piyasasında çalışan çevirmenlerin tercih edilmesi) ve kartopu örnekleme modeli (araştırmaya katılan çevirmenlerin iletişim halinde olduğu diğer çevirmenlere ulaşılması) kullanılacaktır.

Çalışmanın “Bulgular ve Tartışma” başlıklı dördüncü bölümünde, çevirmenlerin yarı yapılandırılmış mülakat sorularına verdikleri cevaplar üzerinden elde edilen veriler tematik analize tabi tutulacaktır. Bu analiz sonucunda belirlenen temalar çerçevesinde çevirmenlerin çeviri teknolojileri ve makine çevirisi kullanımına, makine çevirisi kullanımı öncesinde ve sonrasında uyguladıkları düzeltme işlemlerine (pre-editing / post-editing), çeviri teknolojileri eğitime ve çeviri teknolojilerinin geleceğine ilişkin görüşleri incelenecek ve değerlendirilecektir. Bu bölüm, özellikle çevirmenlerin çeviri teknolojileri ile değişen rollerine ilişkin bakış açılarının ve bu bağlamda çeviri sektörünün geleceğine ilişkin görüşlerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

1. BÖLÜM: ÇEVİRİ TEKNOLOJİLERİ

Bu bölümde, son yıllarda hızlı bir gelişim sürecine girmiş olan çeviri teknolojilerinin tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Bu tez çalışmasının kuramsal çerçevesine katkı sağlamak amacıyla bilgisayar destekli çeviri araçlarının ve makine çevirisinin evrimi incelenecektir. Son olarak farklı makine çevirisi türleri tanımlanacak ve çeviri teknolojilerinin insan çevirmenler üzerindeki etkisi detaylı bir şekilde irdelenecektir.

1.1. Kalemde Klavyeye Çeviri Tarihine Genel Bir Bakış

Çeviri, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren var olan bir ihtiyaç ve etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar, farklı coğrafyalarda ve kültürlerde yaşadığından farklı dilleri konuşmaları kaçınılmaz olmuş bu nedenle de sanat, bilim, kültür ve ticaret gibi alanlarda iletişim kurma ihtiyacı her zaman varlığını hissettirmiştir.

İlk çağlarda çeviri faaliyetleri, işte bu dil ve kültürler arası iletişimi inşa etme temelinde kurulmuştur. Çevirilerin ilk formlarının izlerine antik Mezopotamya, Mısır ve Yunan'da rastlanmaktadır. Sümerler, bilinen en eski ikili sözlükleri geliştirmişlerdir; antik Mısır'da ise dini metinlerin ve hiyerogliflerin çevrildiği görülmektedir. Antik Yunan'da, Anaksimander ve Anaximenes gibi bilim insanları, Mısır ve Pers kaynaklı eserler dâhil olmak üzere diğer dillerden çeviriler yapmışlardır. Bu dönemde çevirilerin sözcüğü sözcüğüne (verbum de verbo) ve hatta daha morfolojik bir yaklaşımla kaynak yapıttaki sözcüklerin en küçük birimlere ayrılması yoluyla yapıldığı görülmektedir. Bu anlayış Antik Roma döneminde bir değişime uğramıştır. Bu dönemde Yunan kültüründen yazınsal eserler çevrilmeye başlamıştır. Romalılar söz sanatlarını daha etkili hale getirerek kitleleri etkilemek için çeviriden faydalanmıştır. Antik dönemde çevirinin yazınsal beceriyi geliştirdiği fark edilmiş ve bu doğrultuda çeviriler yapılmıştır. Antik Romalıların çeviriye de uygulayıcı ve yararçı bir şekilde yaklaşmaları, serbest çeviri biçimini egemen kılmıştır. Kaynak metne öykünmeye çalışılmadan erek metne odaklanılmıştır. Bu yaklaşımın ilk çarpıcı örneği Homeros'un Odyseia'sıdır. Bu durum çeviri eserlerin özgün olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Yazınsal çeviri bir tür "esin kaynağı" olarak değerlendirilmiştir. Kaynak metne sadık kalma gibi bir anlayış benimsenmemiş hatta kaynak metnin üzerinde bir eser ortaya koyma amacı güdülmüştür. Doğruluğun ve sadakatin aranmaması çevirmene çok geniş ve özgür bir alan yaratmış, daha doğrusu çevirmenin bir yazar olması beklenmiştir. Bunun sonucunda "kelime

kelimesine” çeviri anlayışının yerine “sensus de sensu” yani “tümcede anlam aktarımı” odaklı bir anlayış benimsenmiştir (Yücel, 2007: 21-24).

Ortaçağ boyunca çeviri, bilimin ve dini metinlerin iletilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu dönemde eğitim anlayışı, din ağırlıklı ve soylulara yöneliktir, bu durum çeviriyi de önemli ölçüde etkilemiştir. Matbaanın henüz yaygınlaşmadığı bu dönemde ağırlıklı olarak din adamlarının, düşünürlerin ve entelektüellerin çeviri yaptığı görülmektedir. Ortaçağ’da kilise, çeviri işlerinin önemli bir işvereni konumunda olduğundan çevirmenin sınırları çoğunlukla kilise tarafından belirlenmiştir. Çevrilecek metinler kutsal metinler olduğundan hatalara tolerans gösterilmemiş, bu nedenle de çeviriler genellikle ortak çalışma ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Kutsal metinlerde metnin yazarı tanrı olarak kabul edildiğinden, sözdizimi bile kutsal kabul edilmiş ve korunmuştur. Kaynak dil esas alındığından erek dildeki anlam bütünlüğü gözetilmemiş bu nedenle erek dil okurunun anlayacağı bir metin ortaya konmamış, metinler basitleştirilerek vaaz biçiminde topluma aktarılmış, dinleyicinin dinleyerek anlayabileceği yorumlayıcı bir yaklaşım izlenmiştir. Bu dönemde Avrupa’daki manastır kökenli bilginler, Latin eserleri çeşitli yerel dillere çevirirken Arap bilginler ise çok sayıda klasik Yunan ve Roma metnini çevirerek bu bilgilerin muhafaza edilmesine önemli derecede katkıda bulunmuştur (a.g.e., 2007: 35-49).

Ortaçağ’ın baskıcı havasının dağıldığı; yeni ve iyimser bir dünyanın ve insan modelinin hedeflendiği Rönesans döneminde Antik Yunan ve Roma edebiyatına ilginin yeniden artmış ve bu nedenle çeviri faaliyetlerinde önemli bir artış kaydedilmiştir. Çeviri faaliyetleri bu dönemde önemli bir araç olarak eski dünya ile yeni dünya arasındaki iletişimi kolaylaştırmıştır (Kızıltan, 2000; Yücel, 2007: 41).

15. yüzyılda matbaa teknolojilerinin gelişimi, çeviri üzerinde devrim niteliğinde bir etki yapmış ve çeviri süreçlerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu dönemde okuryazar sayısı hızla artmış, haftalık gazeteler çıkmaya başlamıştır. Bu nedenle daha fazla kitap çevrilmiş ve yayımlanmıştır. Çeviri eserler daha fazla kişiye ulaşabilmiş ve daha geniş bir kitleye hitap edebilmiştir. Matbaanın yaygınlaşması çevirinin ve çeviri edebiyatının yaygınlaşmasını ve gelişmesini sağlamış bu da farklı diller ve kültürler arasındaki iletişimin kolaylaşmasına imkân vererek bilgi ve fikirlerin daha geniş bir şekilde paylaşılmasına katkıda bulunmuştur (Yücel, 2007: 50-53). Bu bakımdan matbaanın gelişiminin ve yaygınlaşmasının, dilin standartlaşmasına ve dil hatalarının azaltılmasına

katkıları da göz önünde bulundurulduğunda çeviri tarihi açısından bir kilometre taşı olduğu söylenebilir.

Aydınlanma Çağı (17. ve 18. yy), Avrupa'da fikirlerin ve bilimin hızla yayıldığı bir dönem olmuştur. Bu çağa damga vuran en önemli olgu insan aklının her alanda ölçüt alınmasıdır. Bu dönemde çeviri, yeni fikirlerin ve bilimsel çalışmaların diğer dillere aktarılması ve paylaşılması açısından önemli bir rol oynamıştır. Aydınlanma Çağı'nda bilimsel keşiflerin ve bilginin yayılması büyük önem taşıdığından bilimsel eserler, özellikle Latince'den diğer dillere ve tersine çevrilerek farklı ülkelerdeki bilim toplulukları arasında daha iyi iletişim kurulmasına yardımcı olmuştur. Yine bu dönem felsefi düşünce ve siyasi teorilerin yayıldığı bir dönemdir. Büyük filozof ve düşünürlerin eserleri, farklı dillere çevrilmiş ve Avrupa'nın dört bir yanındaki okuyuculara ulaştırılmıştır. Bu dönemde dil engellerinin aşılabilmesi amacıyla, Descartes ve Leibniz'in evrensel sayısal kodlara dayalı sözlüklerin oluşturulması üzerine varsayımlarda bulunmasıyla ilk kez mekanik sözlüklerin kullanılması önerilmiştir. Descartes, ortak dil önerisini rahip Mersenne'e yazdığı bir mektupta dile getirmiş ve diller arasında çeviri yapacak bir sözlükten bahsetmiştir (Yaguella, 1944). Bu önerinin temelini, tüm insanlığın yanlış anlaşılma korkusu olmadan iletişim kurabileceği, mantıksal ilkelere ve ikonik sembollere (Çince karakterlerin olduğuna inanıldığı gibi) dayanan, herhangi bir anlam kargaşasına yol açmayacak net bir dil yaratma fikri olan "evrensel dil" hareketi oluşturmaktadır. Bu hareketin bir diğer ünlü örneği ise John Wilkins'in "Gerçek Karakterli ve Felsefi Bir Dile Doğru Deneme (1668)" adlı eserinde detaylı bir şekilde anlattığı ortak dildir (Hutchins ve Somers, 1992: 5).

Sanayi Devrimi dönemi (18. ve 19. yy) özellikle Batı Avrupa'da sanayi üretiminin büyük ölçüde arttığı ve endüstriyel dönüşümün yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde çeviri, endüstriyel ve ekonomik değişimlerin yanı sıra kültürel ve bilimsel alışverişin bir parçası olarak önemli bir rol oynamıştır. Bu dönem teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin hızla gerçekleştiği bir dönem olduğundan, bilimsel ve teknik metinlerin çevirisi büyük bir öneme sahip olmuştur. Özellikle Almanca ve İngilizceden yapılan çeviriler, yeni buluşların ve endüstriyel süreçlerin diğer ülkelerde anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Sanayi Devrimi'nin ticaretin uluslararası boyutta genişlemesine neden olması farklı dillerdeki ticari ve ekonomik belgelerin çevirisine ihtiyaç duyulmasına yol açmıştır. Yine bu dönemde farklı ülkeler arasındaki kültürel alışveriş artmış, bu dönemdeki çeviriler,

edebiyat, felsefe ve diğer kültürel eserlerin diğer dillerdeki okuyuculara ulaşmasına katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, bilimsel ve teknik metinlerin çevirisi, ticaretin uluslararası boyutta genişlemesi ve kültürel alışverişin artması gibi faktörler çeviri faaliyetlerini etkilediğinden bu dönemde çeviri, ekonomik, kültürel ve bilimsel alışverişin bir parçası olarak önemli bir araç olarak kullanılmıştır (Ersoy ve Balkul, 2014).

Sanayi Devrimi sonrası, otomatikleşme ve seri üretim, endüstrinin temelini değiştirmiştir. Otomasyon teknolojileri, iş süreçlerini insan müdahalesi olmadan yürütebilen makinelerin kullanımını artırmış bu sayede ürünler daha hızlı, düşük maliyetlerle ve yüksek kalitede üretilebilir hale gelmiştir. Seri üretim, aynı ürünün büyük miktarlarda ve standartlaştırılmış şekilde üretilmesini mümkün kılarak toplumsal ve ekonomik dönüşümlere yol açmıştır. Bu gelişmeler, sanayi üretimini, verimliliği artırmak yoluyla büyük ölçüde değiştirmiş ve modern endüstriyel çağın temelini atmıştır.

İşte çeviri de bu otomatikleştirme ve seri üretim haline getirme talebinden nasibini almış ve otomatik çeviriye yönelik ilk girişimler, 20. yüzyılın ortalarında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, bilgisayarlar gelişmeye başlamış ve dil işleme alanında ilk adımlar atılmıştır. İlk otomatik çeviri sistemleri, İngilizceden Rusça'ya çeviri yapabilen Georgetown-IBM Experiment adlı projede geliştirilmiştir. 1954 yılında gerçekleşen bu deneme, sadece 60 cümlelerin çevirisi için saatlerce süren bir süreçle sonuçlanmıştır. Bu sistemlerde iki dil bilen bir insanın çalışmasını taklit eden bir dilbilgisi yapısı ve anlamsal kararlar veren mantık algoritmaları kullanılmıştır. Yapılan bu denemeler, dilin karmaşıklığını ve anlamın çevirideki zorluğunu gözler önüne sermiştir. Bu bakımdan ilk otomatik çeviri sistemlerinin temel probleminin, her iki dilin dilbilgisini ve sözcük anlamlarını anlama eksikliği olduğu söylenebilir. Bilgisayarlar, dilin yapısal farklılıklarını ve kelime oyunlarını anlamakta zorlanmış, bunun sonucunda, sıklıkla hatalı veya anlamsız çeviriler elde edilmiştir. Yine de bu denemeler, otomatik çeviri potansiyelini göstermesi bakımından büyük bir öneme sahiptir (Choudhury ve McConell, 2013: 10-11).

1960'ların ortalarında, otomatik makine çevirisi alanında büyük bir umut yeşermiş ve önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde bilim insanları, çevirinin bilgisayarlar aracılığıyla daha hızlı ve doğru bir şekilde gerçekleştirebileceklerine inanmıştır. Ancak bu umutlar, 1966 yılında yayımlanan "ALPAC Raporu" ile birlikte büyük bir hayal kırıklığına dönüşmüştür. ALPAC Raporu, Amerikan Dışişleri Bakanlığı tarafından desteklenen ve "Automatic Language Processing Advisory Committee"

(ALPAC) adlı bir komite tarafından hazırlanan bir incelemedir. Bu rapor, otomatik çeviri sistemlerinin o dönemdeki performansını ele almış ve inceleme sonucunda önemli sonuçlara ulaşılmıştır. ALPAC Raporu'na göre, mevcut makine çeviri sistemleri yetersizdi ve insan çevirmenlerin elde ettiği sonuçlardan çok daha düşük bir kalitede çeviriler üretiyorlardı. Bu raporun sonuçları, otomatik makine çevirisi alanında ciddi bir gerilemeye yol açmış ve bu alandaki finansmanı önemli ölçüde azaltmıştır. Araştırmacılar ve teknoloji şirketleri, bu olumsuz sonuçlardan sonra makine çevirisi çalışmalarını sınırlandırmış ve bu alandaki ilerleme yavaşlamıştır. Ancak bu raporun bir diğer önemli özelliği de makine çevirisi yerine bilgisayar destekli çeviri araçlarının kullanımının ilk kez bir raporda öneri olarak yer almış olmasıdır. ALPAC Raporu, makine çevirisi alanındaki zorlukları ve eksiklikleri vurgulayarak bu alandaki araştırmalara daha fazla odaklanmayı teşvik etmiş, bu raporun ardından, dil işleme teknolojileri ve makine öğrenme yöntemleri geliştirilmiştir. Özellikle istatistiksel çeviri ve daha sonra derin öğrenme temelli yöntemler, makine çevirisinin kalitesinin artırılması bakımından etkili olmuştur (Hutchins, 1998: 3). ALPAC Raporu, makine çevirisi alanında önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. İlk başta hayal kırıklığı yaratmasına rağmen, bu rapor, makine çevirisinin zorluklarının anlaşılmasında ve bilgisayar destekli çeviri araçlarının geliştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Farklı metin türlerinin ortaya çıktığı, çevirilerin kullanım amaçlarının ve çeviriye yaklaşımın önemli değişiklikler gösterdiği bu dönemlerden geçip bugün geldiğimiz noktada bilgisayar destekli çeviri araçları, çeviri bellekleri, terimciler, makine çevirisi motorları ve yapay zekâ çeviri robotları gibi çeviri teknolojileri çevirmenler tarafından yoğun şekilde kullanılmaktadır. Artık bu araçların kullanılmadığı bir çeviri sektöründen bahsetmek mümkün değildir.

1.2. Bilgisayar Destekli Çeviri Araçları, Çeviri Bellekleri ve Makine Çevirisine Geçiş Süreci

Çeviri sürecinin tamamen otomatikleştirilmesi için geliştirilen makine çevirisinden beklenen verimin alınamadığı 1960'larda çalışmalar konusunda ağırlık bilgisayar destekli çeviri araçlarına kaymaya başlamıştır. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bilgisayar destekli çeviri araçları oldukça yaygınlaşmış ve piyasada yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Şahin, 2013: 43). Çeviri belleklerinde, kaynak metin dosyası çevirmen

tarafından çeviri belleğine tanımlanır, bunun sonrasında metindeki eşleşmeler bellek tarafından tespit edilerek hedef metin dosyasına yerleştirilir. Bunlar tamamen aynı veya benzer eşleşmeler olabilir; bellek, farklılıkları çevirmenin dikkatine sunar. Belleğin önereceği çeviriler olduğu gibi kullanılabilir veya bunların üzerinde değişiklik yapılabilir. Bilgisayar destekli çeviri araçları, terminoloji yönetimi, bütüncü ve bağlamli dizin gibi özelliklere sahip çeviri belleklerini temel alarak çalışan müstakil yazılımlardır. Bu araçlar, makine çevirisinden farklı olarak, çeviri sürecini tamamen üstlenerek çevirmen olmaya soyunmaktan ziyade, çeviri sürecinin yönetimini ve çevirmene sorumluluk yükleyen karar alma sürecini çevirmene bırakır; bu şekilde çevirmene yardımcı olur ve çeviriyi daha tutarlı hale getirir. Bu araçlar çevirmene birçok seçenek sunar ve onu bunları göz önünde bulundurarak bir karar almaya sevk eder. Dolayısıyla bu araçların en temel özgesinin çeviri bellekleri olduğu söylenebilir.

Şekil 1: Bilgisayar Destekli Çeviri Araçları

Kaynak: Balkul, 2015: 26

Le'Blanc'ın (2013) çevirmenlerle yaptığı yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde ettiği sonuçlara göre, çeviri belleklerinin sağladığı avantajlar arasında verimliliği artırması, tutarlılık sağlaması, tekrar gerektiren ve sıkıcı işleri azaltması, kullanım kılavuzu çalışmalarını ve güncelleme işlemlerini kolaylaştırması gibi özellikleri yer almaktadır. Ayrıca, çeviri belleklerinin paralel metin olarak kullanılabilirliği ve diğer çevirmenlere ait çevirilerin referans alınabilmesi de çevirmenlere önemli ölçüde kolaylık sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, çeviri belleklerinin çeviri bürolarına rekabet avantajı sağlaması ve ekip çalışmasını kolaylaştırması da sağladığı önemli avantajlardan bazılarıdır.

Çeviri belleklerinin olumsuz özelliklerinin başında “bölümleme” gelmektedir. Bölümleme, kullanılan bilgisayar destekli çeviri aracında ve çeviri belleğinde, metnin cümleler halinde birimlere ayrılması anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda çevirmen, metinsel bütünlüğü kaybedip bağlamsız çeviriler yapabilmektedir (Pym, 2011). Bunun yanı sıra çeviri bellekleri, çevirmenlerin yaratıcılıklarını kaybetmesine, tembelleşmesine, etkin konumunu kaybederek edilgen hale gelmesine ve çeviri belleğine bağımlı hale gelmesine neden olabilmektedir. Çeviri belleklerine çok fazla bel bağlayan çevirmenler, doğal çeviri sürecinin karmaşıklığını anlama konusunda sorun yaşayabilmektedir. Çevirmenler zamanla çevirmenlere özgü doğal yeteneklerini de kaybedebilmektedir. Ayrıca özellikle çok yoğun ve sık kullanılan çeviri belleklerinin kalitesinde, sürekli ve kontrolsüz veri girişi nedeniyle zamanla düşüş söz konusu olabilir. Hatalı çeviri birimlerinin düzenli şekilde tekrar kullanımı, çeviri kalitesini düşürmektedir. Çevirmenlerin olumsuz yönde etkilenmesine neden olan bir diğer konu ise çeviri belleğindeki eşleşmeler arttıkça çevirmenlerden beklenen verimliliğin de artmasıdır. %100 eşleşmelerin oranı arttıkça çeviri için verilen süre azaltmakta, bu da çevirmenleri ilgili eşleşmeleri değiştirmeden kabul etmeye zorlamakta ve hatalı çevirilerin önünü açmaktadır. Yarı yapılandırılmış mülakatlarda çevirmenlerin çoğu bu durumun önemli ölçüde strese ve motivasyon kaybına neden olduğunu dile getirmiştir. Çevirmenlerin, çeviri belleklerine ilişkin dile getirdiği bir başka olumsuz etki ise çeviri belleklerinin çeviri işini mekanikleştirmesi ve yeteneklerinin gelişimini olumsuz etkilemesi sonucunda duydukları mesleki tatminini azaltması ve statülerinin düşmesine ilişkin kaygıya neden olmasıdır (Le’Blanc, 2013).

2010’lu yıllarda makine çevirisi sistemlerindeki çeviri kalitesinin artmaya başlamasıyla birlikte araştırmaların odağı tekrar makine çevirisi sistemlerine doğru kaymıştır. Bu sistemlerde ise çevirmen doğrudan bir çeviri motoru ile karşı karşıyadır. Daha önce yapılan çeviriler ve çeviri bellekleri kullanılarak oluşturulan çeviri motorları metni otomatik olarak çevirir ve çevirmene sunar. Çevirmen, çeviri motorundan çıkan bu ham metin üzerinde çeşitli düzeltme ve değişiklikler yapmak suretiyle çeviri metne son halini verir.

Bu noktada Hutchins ve Somers (1992: 148) tarafından yapılan iki temel kutbun tanımına yani makine çevirisi ve bilgisayar destekli çeviri tanımlarına göz atmak faydalı olacaktır.

Şekil 2: Hutchins ve Somers'in (1992) Çeviri Türlerine İlişkin Sınıflandırması

Kaynak: Şahin, 2013: 13

Şekil 2’de görüldüğü gibi, bu doğrusal sürekliliğin iki uç noktası vardır. Makine çevirisi terimi, tamamen bilgisayarlar tarafından gerçekleştirilen çeviri eylemini ifade ederken insan çevirisi, herhangi bir çeviri yardımının kullanılmadığı çeviri sürecini ifade etmektedir. Bilgisayar destekli çeviri araçları tam olarak bu iki kutbun arasında yer almaktadır.

İlk bilgisayar olan ENIAC'ın 1946 yılında piyasaya sürülmesiyle birlikte birçok ülkede makine çevirisi alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Rockefeller Vakfı Başkanı Warren Weaver ve Londra Üniversitesi, Birkbeck Koleji'nden Andrew D. Booth, 1947 yılında, yeni icat edilen bilgisayarın doğal dilleri çevirmek için kullanılmasını önermiş ve bilgisayarların çeviri sürecine dâhil edilme olasılığını tartışan ilk akademisyenler olmuştur (Sin-wai, 2004: 290-291). Soğuk savaş döneminde (1950'ler) Amerika Birleşik Devletleri, Rusya'ya karşı avantaj elde etmek için çeviri eylemini otomatikleştirmeye çalışmış ve Amerikalılar ilk olarak makine çevirisini Sovyet biliminin yayılmasını engelleyecek bir araç olarak görmüştür¹.

Sin-wai'ye (2017) göre bilgisayar destekli çevirinin 1967'deki başlangıcından 2014 yılına kadar geçen kırk yedi yıldaki gelişimi dört döneme ayrılabilir:

Birinci dönem (1967 - 1983), bir çimlenme dönemidir. ALPAC raporunun (1966) bir sonucu olarak makine çevirisinin 1960'larda başarısız olması bilgisayar destekli çevirinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve çeviride insan desteği önemli bir konu haline gelmiştir (Sin-wai, 2015: 5). Ancak bilgisayar destekli çevirinin, ilgili kavramlar ve yazılımların yardımı olmadan gerçekleştirilmesi mümkün değildi. Bu bakımdan bilgisayar destekli

¹ Bkz. Bölüm 1.1’de açıklanan “Georgetown Deneyi”.

çevirinin en önemli kavram ve işlevlerinden biri olan çeviri belleği kavramı bu dönemde ortaya çıkmıştır (Sin-wai, 2017: 2). Hutchins'e (1998: 3) göre çeviri belleği kavramı 1960'lı ve 1980'li yıllara kadar geri götürülebilir. Makine çevirisi üzerine araştırma yapan önemli akademisyenlerden biri de Brigham Young Üniversitesi Çeviri Araştırma Grubu'nda yer alan ve 1978 yılında ALPS (Automated Language Processing Systems) adında etkileşimli bir çeviri sistemi yaratan Alan Melby'dir. Melby, çeviri belleği kavramını, eşleşen dizeleri keşfetmeyi amaçlayan "Repetitions Processing" (Tekrarları İşleme) adlı bir araçla birleştirmiştir (Kingscott, 1984: 27-29; Melby, 1978; Melby ve Warner, 1995: 187). "Translation by text-retrieval" (Metni geri getirme yoluyla çeviri) yaklaşımı, ertesi yıl Avrupa Komisyonu tarafından düzenlenen bir toplantıda Peter Arthern tarafından makine çevirisinin kullanılıp kullanılmaması gerektiğine ilişkin bildirisinde önerilmiştir (Arthern, 1979). Hutchins (1998: 3), çeviri belleği kavramını öneren ilk kişinin Avrupa Komisyonu'nda çevirmen olarak çalışan Peter Arthern olduğuna inanmaktadır. Arthern, bu kurumda yapılan çevirilerin çoğunun daha önceden çevrilmiş ve tekrar içeren metinler olduğunu ifade etmiş ve bir program aracılığıyla kurumda yapılan çevirilerin kaynak ve hedef dillerde eşleştirilmiş halde büyük bir hafızaya sahip bir bilgisayarda saklanması, benzer bir metinle karşılaşıldığında önceden yapılan çevirilerin bulunup ekrana getirilmesi gerektiğini önermiştir. Ancak, Melby ve Arthern bu fikri neredeyse aynı zamanda önerdikleri için, her ikisi de öncü olarak kabul edilebilir. Bu bağlamda, Arthern, Melby ve Kay'ın bilgisayar destekli çevirinin gelişmesine büyük katkı sağladıkları kabul edilmelidir (Sin-wai, 2017: 3). 1980'lerde birçok akademisyen, çeviri kaynaklarını yeniden kullanmak ve paylaşmak amacıyla çeviri örnekleri toplamaya ve depolamaya başlamıştır. İki dilli bir veri tabanı geliştirmenin maliyeti, bilgisayar donanımı kaynaklı sınırlamalar (kısıtlı depolama kapasitesi gibi) nedeniyle yüksektir ve çeviri belleği teknolojisi, iki dilli veri hizalama algoritmalarının ileri seviyede olmaması nedeniyle geliştirilememiştir. Sonuç olarak, bu on altı yıllık dönemde gerçekten ticari bir bilgisayar destekli çeviri sistemi ortaya çıkmamış ve çeviri teknolojisinin çeviri uygulamaları ya da çeviri sektörü üzerinde çok az etkisi olmuştur (Zachary, 1979: 13-28).

İkinci dönem (1984 - 1992), istikrarlı bir büyüme dönemidir. Bilgisayar destekli çevirinin istikrarlı bir şekilde büyüdüğü bu sekiz yıllık dönemin ilk bölümünde, 1984 yılında ilk bilgisayar destekli çeviri firmaları olan Trados (Almanya) ve Star Group (İsviçre)

kurulmuştur. Bu iki firma daha sonra bilgisayar destekli çevirinin gelişiminde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bilgisayar destekli çeviri sistemlerinin ticarileşmesi ise 1988 yılında IBM Japonya'dan Eiichiro Sumita ve Yutaka Tsutsumi'nin geliştirilmiş bir elektronik sözlükten biraz daha fazlası olan ETOC (Easy TO Consult) aracını yayınlamasıyla başlamıştır. Geleneksel elektronik sözlüklere yalnızca tek tek kelimeler için başvurulabiliyorken; ikiden fazla kelime içeren kelime öbekleri veya cümleler için arama yapmak zorunda kalmak çevirmenlerin zorluklar yaşamasına neden olmuştur. ETOC ise bu konuda çok yönlü seçenekler sunmuştur (Sin-wai, 2017: 5). 1992 yılında bilgisayar destekli çeviri bölgesel olarak yayılmaya başlamış, farklı ülkelerde çeviri yazılımlarında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bunların ilki Almanya'da yıl içinde piyasaya sürülen Translator's Workbench I ve Translator's Workbench II'dir (Trados'un DOS versiyonu). Bunlardan Workbench II entegre bir editöre sahip bağımsız bir paket olarak tasarlanmıştır. Translator's Workbench II, TW II Editör (resmi adıyla TED) ve MultiTerm 2'den oluşmaktadır. Translator's Workbench II, çeviri belleği ve hizalama olanaklarını iş istasyonuna dâhil eden ilk sistem olarak dikkat çekmiştir (Brace, 1994; Hutchins, 1998: 287–307). Daha sonra Amerika'da IBM tarafından IBM Translation Manager/2 (TM/2) piyasaya sürülmüştür (Brace, 1994). Üçüncü olarak, Rusya'da hesaplamalı dilbilim alanında çalışan iki doktoralı akademisyen olan Svetlana Sokolova ve Alexander Serebryakov tarafından PROMT Ltd kurulmuştur (“PROMT”tan akt. Sin-wai, 2017: 7). Sonrasında İngiltere'de çeviri yazılımı üretiminde uzmanlaşmış iki şirket kurulmuştur: Mark Lancaster, yazılımın küreselleşmesi için hizmet sağlayıcı olarak hizmet veren SDL International'ı kurmuştur. Arapça çeviri yazılımı konusunda uzmanlaşmış, Londra merkezli bir yazılım evi olan ATA Software Technology Ltd ise 1992 yılında bazı programcılar ve Arapça yazılım uzmanları tarafından kurulmuştur. Şirket daha sonra MT-TM hibrit sistemi Xpro7 gibi bir dizi MT ürünü (Arapça ve İngilizce dil çifti arasında) ve bir çevrimiçi çeviri motoru geliştirmiştir (“ATASOFT”tan akt. Sin-wai, 2017: 7).

Üçüncü dönem (1993 - 2002) hızlı bir büyüme dönemidir. Bu dönemde daha fazla ticari sistem ortaya çıkmış ve bu sistemlere çok sayıda yerleşik işlev entegre edilmiştir. Windows işletim sistemlerinin hâkimiyetinin, daha fazla belge formatı desteğinin ve daha fazla çeviri dilinin varlığını hissettirmeye başladığı bu dönemde Trados pazar lideri haline gelmiştir. 1993'ten önce pazarda sadece üç bilgisayar destekli çeviri sistemi

bulunmaktadır. Bunlar Trados Translator's Workbench II, IBM Translation Manager/2 ve STAR Transit 1.0'dır. 1993 ile 2003 yılları arasında, aralarında Déjà Vu, WordFisher, SDLX, ForeignDesk, Trans Suite 2000, Yaxin CAT, Wordfast, Across, OmegaT, MultiTrans, Huajian, Heartsome ve Transwhiz gibi tanınmış yazılımların da bulunduğu yaklaşık 20 sistem geliştirilmiştir. Bu, mevcut ticari bilgisayar destekli çeviri sistemlerinin sayısının bu süre zarfında altı kat arttığı anlamına gelmektedir (Sin-wai, 2017: 7).

Dördüncü dönem (2003 - 2014) ise küresel kalkınma dönemidir. Bilgisayar destekli çeviri sistemleri, teknolojik gelişmeler sayesinde artık daha fazla beceri ve özelliğe sahiptir. Windows ve Microsoft Office ile sistematik uyumluluk, iş akışı kontrolünün bilgisayar destekli çeviri sistemlerine entegre edilmesi, ağ bağlantılı veya çevrimiçi sistemlerin kullanılması ve sektörde yeni formatların benimsenmesiyle SDL Trados Studio, Memsource, Smartcat, memoQ ve Wordfast gibi CAT araçları her geçen gün daha yeni teknolojilerle sektörde yerini almıştır. Sin-wai (2017: 25) tarafından yapılan araştırmaya göre 1980'lerde bilgisayar destekli çeviriden bile çok az sayıda kişi haberdarken 2017 yılı itibariyle Avrupa'da yaklaşık 200.000 bilgisayar destekli çevirmen bulunmaktadır. Dünya çapında 6.000'den fazla büyük şirketin, dil sorunlarını çözmek için kurumsal veya küresel yönetim bazlı bilgisayar destekli çeviri sistemlerini kullandığı tahmin edilmektedir. Başlangıçta bilgisayar destekli çeviri sistemlerinin yalnızca bağımsız sürümleri kullanılıyorken 2017 itibariyle piyasada on yediden fazla farklı türde sistemden bahsetmek mümkündür.

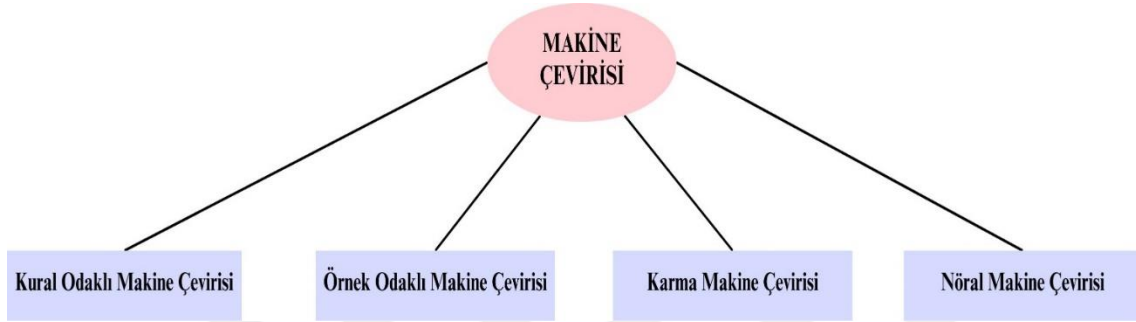
Makine çevirisi, uzun bir süredir bilgisayar destekli çeviri araçlarına entegre halde sunulmaktadır. Diğer bir deyişle bilgisayar destekli çeviri araçları, makine çevirisi seçeneği ile donatılmıştır. Pym (2011) çeviri belleklerinin düzenlenmesinin, makine çevirisi ile birlikte kullanılmasının ve bu sayede çeviri belleklerinin içeriğinin genişletilmesinin, çevirmeni üretkenlik bakımından desteklediğini ve onun için tercih imkânı veren “çok katmanlı bir pasta” sunduğunu belirtmektedir.

Sonuç olarak günümüzde bilgisayar destekli çeviri araçları ile makine çevirisini birbirinden tam olarak ayırmanın mümkün olmadığı söylenebilir. Bu sayede çevirmen bilgisayar destekli çeviri aracını kullanırken istediği anda makine çevirisi sistemi tarafından sunulan öneriye göz atabilir ve ilgili öneriyi işleme alabilir. Bu bakımdan

çevirmenin artık daha fazla makine çevirisi önerisi ile karşı karşıya kalması kaçınılmaz olmuştur.

1.3. Makine Çevirisinin Gelişimi ve Türleri

Makine çevirisi türlerine gelişimsel ve teknik açıdan yakından bakıldığında her birinde özgün yaklaşım ve tekniklerin uygulandığı çeşitli makine çevirisi türlerinin bulunduğu görülmektedir. Temel olarak bunlar 4 başlık altında ifade edilebilir: Kural Odaklı Makine Çevirisi (Rule-Based Machine Translation), Örnek Odaklı (İstatistiki) Makine Çevirisi (Statistical Machine Translation), Karma Makine Çevirisi (Hybrid Machine Translation) ve Nöral Makine Çevirisi (Neural Machine Translation).

Şekil 3: Makine Çevirisi Türleri

Kaynak: Çetiner, 2019a: 23

1.3.1. Kural Odaklı Makine Çevirisi

Kural odaklı makine çevirisi yaklaşımı, otomatik çeviri konusunda geliştirilen ilk ve en önemli yaklaşımdır. 1950'li yıllarda başlayan makine çevirisi araştırmaları, yaklaşık otuz yıl boyunca bu yaklaşım temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte yapılan araştırmaların büyük bir kısmı kural-odaklı makine çevirisi temelinde gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, kaynak dil verilerinin çeviri motorları aracılığıyla önceden programlanmış bir bilgisayar diline dönüştürülmesi ve ardından bilgisayara tanıtılan hedef dil kodlarına aktarılması işlemine dayanır. Aynı dil ailesine mensup diller arasında yapılan çeviriler genellikle daha başarılı sonuçlar verirken, farklı dil ailelerine ait ve yapısal özellikleri birbirinden farklı olan diller arasında yapılan çevirilerde ise genellikle olumsuz sonuçlar vermektedir. Kural odaklı makine çevirisi programlarına örnek olarak “Systran”, “Apertium” ve “GramTrans” gibi programlar gösterilebilir (Balkul, 2015: 23). Sonuç

olarak belirli dil çiftleri ve belirli alanlar için doğru sonuçlar verse de genellikle deyimlerin ve karmaşık dil yapılarının çevirilerinde başarısız olduğu söylenebilir.

1.3.2. Örnek Odaklı (İstatistiki) Makine Çevirisi

Bu yaklaşımda, metin çevrilirken istatistiksel modeller kullanılır. Sözcüklerin veya ifadelerin en uygun çevirisini belirlemek üzere gerçek kişiler tarafından yapılmış çevirilerin iki dilli metinler olarak analiz edilmesi prensibine dayanır. Bu analiz sonucunda en olası karşılık istatistiksel olarak tespit edilir ve çeviri işlemi gerçekleştirilir. Bu yaklaşımla, kural odaklı makine çevirisi yaklaşımına kıyasla daha geniş bir dil çifti ve bağlam yelpazesini işleme kapasitesine sahip olmasına rağmen doğallık ve akıcılıktan yoksun çeviriler üretilmektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan önce, makine çevirisi sistemlerinin geliştirilmesinde istatistiksel yöntemlerin kullanılmasına yönelik girişimler başarısız olmuştur. Örnek odaklı (istatistiki) makine çevirisi, IBM'deki araştırmacıların Candide makine çevirisi sistemlerinde Bayes teoreminin kullanılmasıyla varlık göstermeye başlamıştır. İki dilli kaynağın çok küçük olması durumunda sistemin iyi çeviriler üretmede etkili olmayabildiği tespit edilmiştir (Quah, 2006: 77; Berger ve ark.,1994).

1.3.3. Karma (Hibrit) Makine Çevirisi

Karma makine çevirisi yaklaşımı, kural odaklı ve örnek odaklı makine çevirisi yaklaşımlarının birleştirilmesi ve bunların en fazla avantaj sağlayan yönlerinin kullanılması ve yaklaşımların tek başlarına ele alındıklarında neden oldukları sınırlamaların kaldırılması prensibine dayanmaktadır. Bu yaklaşımın temelinde, koşut metinlerin analiz edilmesinde kural odaklı yaklaşımın kullanılması vardır. Bu sayede, bu yaklaşım koşut metinlerin dilbilgisel olarak ideal bir seviyeye getirilmesine odaklanırken aynı zamanda kural odaklı yaklaşımda eksik veya bağlamı tamamlanmamış dil yapılarını istatistiki makine çevirisi teknikleriyle daha anlaşılır hale getirmeyi amaçlamaktadır (Balkul, 2015: 24).

Örneğin 2014 yılında, “CASMACAT” projesi kapsamında, “ITP” adlı interaktif çeviri tahmini konsepti geliştirilerek çevirmenlerin makine çevirisi programlarından maksimum düzeyde yararlanabilmeleri sağlanmış, bu sayede makine çevirisi programlarının çeviri bellekleri ve translators’ work bench (çevirmenin çalışma masası) diye adlandırılan programlarla birlikte kullanılabilmesi mümkün hale getirilmiştir. Makine çevirisi

programları bu programlarla birlikte çalışarak, çevirmene, kaynak dildeki cümleyi çevirmeye başlamadan önce, bu cümlenin erek dildeki karşılığını sunacak şekilde tasarlanmıştır (CASMACAT, 2014).

1.3.4. Nöral Makine Çevirisi

En son geliştirilen ve en gelişmiş makine çevirisi teknolojisi olan bu yaklaşım, çeviri yapmak için derin öğrenme yöntemlerini kullanan ve büyük miktarda çeviri verisi üzerinde eğitilmiş derin sinir ağlarını kullanarak çeviri yapan bir makine çevirisi yaklaşımıdır. Nöral makine çevirisinin (NMT) temelinde, dil çiftleri arasındaki karmaşık dil yapılarını ve bağlamsal ilişkileri yakalamak için uçtan uca modeli ve sıradan sıraya mimarisi yoluyla öğrenmeyi amaçlayan derin öğrenme algoritmaları bulunmaktadır. Google Translate gibi popüler makine çevirisi hizmetleri ve çeviri yazılımları bu yaklaşımla yapılandırılmıştır. Bu yaklaşım, çok sayıda dil çifti için etkili çeviri sonuçları üretebilirken, çeviri kalitesi, veri miktarına ve kalitesine, modelin karmaşıklığına ve hedeflenen dil çiftine bağlı olarak değişebilir (Çetiner, 2019a: 32, 2021b; Reichert, 2016).

1.4. Makine Çevirisinin Gelişiminin İnsan Çevirmen-Çeviri Motoru Etkileşimi Açısından İncelenmesi ve Çevirmenlerin Tutumu

Çeviride henüz herhangi bir teknolojik aracın kullanılmadığı modern dönemlerde çevirmenlerin matbu sözlükler, çeviri yapılan alanla ilgili kaynak kitap veya dergiler ve ansiklopediler dışında faydalanabilecekleri herhangi bir seçenek yoktu. Çeviriler elde veya daktiloda yapıldığı için çevirmen sözcük seçiminden cümle kurulumuna kadar çevirinin her anında doğrudan etkin konumdaydı. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte çeviride sırasıyla elektronik daktilolar, bilgisayarlar ve sonrasında internet oldukça etkin bir şekilde kullanılmaya başlandı. Özellikle internet her alanda olduğu gibi çeviride de çığır açıcı bir etkiye sahip oldu. Trados başta olmak üzere geliştirilen yazılımlarla bilgisayar destekli çeviri araçları ve bunlarla birlikte kullanılan çeviri bellekleri çevirmenin çevirideki rolünü önemli ölçüde değiştirdi. Çeviri bellekleri sayesinde çevirmen, daha önce başka çevirmenler tarafından yapılan çevirileri cümle bazında ayrıntılı bir şekilde görebiliyor, sistem tarafından önüne getirilen benzer cümleyi inceleyebiliyor, sözcük seçimi ve cümle dizilimi konusunda istediği yönde tercihlerde bulunabiliyordu. Bilgisayar destekli çeviri araçları bu bakımdan hala çevirmene bir

hareket alanı bırakıyor, onu seçmeye, tercih yapmaya, zaman zaman da tercihini değiştirmeye zorluyordu. Google Translate, DeepL gibi online çeviri motorlarının gelişmesi, bunların bilgisayar destekli çeviri araçlarına entegre edilmesi ve bulut tabanlı olarak sunulmasıyla işlerin öncekine göre bir kez daha önemli ölçüde değiştiği söylenebilir. Çünkü makine çevirisi sayesinde artık çevirmen, çevirinin herhangi bir aşamasında etkin bir şekilde yer almadan çeviriyi, çeviri motorları aracılığıyla elde edebilmektedir.

Bu değişimin daha iyi anlaşılabilmesi için günümüzde teknolojinin insan hayatına etkisinin irdelendiği, disiplinler arası bir alan olan İnsan Bilgisayar Etkileşimine (İBE) (Human Computer Interaction-HCI) yakından bakmak yararlı olacaktır. İnsanlar ve bilgisayarlar arasındaki etkileşimi inceleyen ve bu etkileşimi iyileştirmek için tasarım prensipleri geliştiren bu alan, bilgisayarlarla etkileşimde bulunan insanların ihtiyaçlarını, yeteneklerini ve tercihlerini anlamak için bilgisayar bilimleri, psikoloji, tasarım düşüncesi, kullanılabilirlik mühendisliği ve diğer disiplinlerden faydalanmaktadır. İnsan-bilgisayar etkileşimi, kullanıcıların bilgisayarlarla daha etkili, verimli ve tatmin edici bir şekilde etkileşimde bulunmalarını sağlamak için teknik, tasarım ve psikoloji alanlarından gelen bilgi ve yöntemlerin birlikte değerlendirildiği bir alandır (Booth, 1989'dan akt. Acartürk ve Çağıltay, 2006).

Teknoloji ile gelen bu değişim, çeviri sürecinin de kesintiye uğramasına, diğer bir deyişle çevirmenin artık sadece kaynak metinle değil, onunla birlikte makine çevirisinin ürettiği veya çeviri belleği sisteminin önerdiği ikinci bir metinle etkileşime girmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra çeviri işlerinin bölümlendirilerek birden fazla çevirmene atanması da çevirmenin metinle kurduğu bağa etki etmiştir. “Dijital Taylorizm” (Bilimsel Yönetim) olarak da adlandırılan, işlerin küçük parçalara ayrılarak bölümlendirilmesi esasına dayanan bu yöntemin uygulanması sonucunda çevirmenlerin işlerinin her aşamasında izlenmesi, çevirmenlik dışında çok farklı rollerde çalışmaları, yaptıkları işe yabancılaşmasına neden olmaktadır (Şahin, 2022).

Cronin (2013: 1) de mevcut durumda çeviri ile hangi düzeyde olursa olsun ilgilenen herkesin bu tür bir yabancılaşma duygusu diğer bir deyişle bir tür “kafa karışıklığı” ile karşı karşıya kaldığını ifade etmektedir. Her yerde sunulan çevrimiçi çeviri seçeneklerinin hızla artması, akıllı telefon çeviri uygulamalarının çoğalması, büyük ölçekli çeviri projelerinde otomasyonun hızla artması, okumanın sayfadan ekrana

geçmesiyle ortaya çıkan köklü değişiklikler, 7/24 yanıt talebinin söz konusu olduğu elektronik iletişim en çok çevirmenliği bir meslek olarak tercih etmiş profesyonel çevirmenleri zor durumda bırakmaktadır.

Çeviriyi bir İnsan-Bilgisayar Etkileşimi (İBE) biçimi olarak yapılandıran ve bu alanda önemli çalışmalara imza atan O'Brien (2012), çeviriyi ya da çevirmenleri insanlıktan çıkarma niyetinde olmadığı gibi bilgisayarı da insanlaştırma niyetinde olmadığını vurgulamaktadır. Amacının mesleğin zaman içinde değişimini, “makine” (“bilgisayar” ile eşanlamı olarak kullanılmaktadır) ile neredeyse simbiyotik hale geldiğini ve bu gelişmenin çevirmenlere sağlayacağı avantajları ve neden olabileceği zorluklukları göstermek olduğunu ifade etmektedir.

İBE'nin yeni bir kavram olduğu söylenemez. Elektronik daktiloların ve diktafonların devreye girmesiyle, çeviri, bilgisayarlarla etkileşimli bir görev haline gelmiştir. Bunu, kelime işlem yazılımlarının kullanımı takip etmiştir. Kelime işlemcilerin kökeni yetmişli yılların ortalarından öncesine dayansa da, bu teknolojinin küresel ölçekte tanınması ancak yetmişli yılların ortaları ile seksenli yılların başlarında gerçekleşmiştir (Haigh, 2006). Bu gelişme, bazı çevirmenlerin ilk kez bir bilgisayarla etkileşime girmesine neden oldu. Kelime işlemcilerin yaygınlaşmasından kısa bir süre sonra, Çeviri Belleği (TM) araçları kullanılmaya başlandı. Bu araçlarla birlikte, terimleri ve karşılık gelen çevirilerini bir veya daha fazla dilde saklamak için terminoloji yönetim programları ortaya çıkmıştır (O'Brien, 2012).

Ancak bir çevirmen ve bilgisayar arasındaki etkileşim belki de en belirgin şekilde makine çevirisi kullanım sürecinde ortaya çıkmaktadır. Bunun İBE açısından tam karşılığı “insan çevirmen-çeviri motoru” etkileşimidir. Bilgisayar kullanan biri, makine çevirisi motoruna bir cümle gönderdiğinde bu cümle milisaniyeler içinde başka bir dile çevrilmektedir. Yayınlanmak üzere yüksek kaliteli çeviri ihtiyacının ortaya çıkması durumunda, çevirmenler genellikle bilgisayar tarafından yapılan hatalı çevirileri düzeltmek için devreye girmektedir (son düzeltme). Çoğu zaman, çevirmenlerin yaptığı düzeltmeler makine çevirisi sistemine yeniden dâhil edilmekte, böylece sistem hatalarından ve insan düzeltmelerinden “öğrenebilmektedir”. Ancak, makine çevirisi söz konusu olduğunda, insan etkileşimi sadece çevirmenler ve makineler arasında değil, aynı zamanda bilgiye ihtiyaç duyan son kullanıcılar ile makineler veya gönüllü çevirmenler ile makineler arasında da gerçekleşmektedir. Bu nedenle, makine çevirisi sistemlerindeki son

gelişmeler ve internet erişiminin kolaylığı, bilgisayarlar ile çeviri eylemi arasındaki etkileşim seviyesini artırmıştır (a.g.e., 2012).

Kenny (2017) çevirmenler ve dijital teknolojiler arasındaki sorunlu ilişkiden kaynaklanan insani meselelere odaklanması bakımından çeviribilim alanında ilgili çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır.

Bu alanda yapılan çalışmalara göre çevirmenlerin makine çevirisi kullanmasının nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Hutchins, 2004'ten akt. Şahin, 2013: 78):

1. Çeviri gerektiren çok fazla metnin bulunması ve çevirmenlerin bunun üstesinden gelememesi.
2. Tamamen teknik çevirilerin monoton olması ve insanların bu tür çevirilere ilgi duymaması.
3. Büyük şirketlerin teknik terimlerin her zaman aynı ve tutarlı bir biçimde çevrilmesini talep etmesi.
4. Bilgisayar tabanlı çeviri araçlarının büyük miktarda metni hızlı bir şekilde çevirebilmesi.
5. Yüksek kaliteli insan çevirilerine her zaman ihtiyaç duyulmaması.

Ö.Şahin (2019: 21), yayımlanmamış doktora tezinde Marshman'ın (2014) dil teknolojilerini kullanan çevirmenlerin algıladıkları kontrol düzeyleri üzerine yaptığı çalışmasını incelemiştir. Bu çalışmada, çeviri belleklerinin de yer aldığı geniş bir yelpazedeki teknolojilerin çevirmenlerin kullandıkları yöntemler, yürüttükleri görevler, işlerinin kalitesi, işveren ve müşteri ile ilişkileri ve ücretlendirme üzerindeki etkileri ve çevirmenlerin bu konulara ilişkin algıları ve tutumları ele alınmaktadır. Çalışmanın sonucunda çevirmenlerin büyük bir kısmının (%75) çeviri teknolojilerine olumlu yaklaştığı, çeviri teknolojilerinin çeviri işinin kalitesi, kontrol üzerine etkisini büyük oranda olumlu bulduğu; çeviri bellekleri, bütünceler ve hatta makine çevirisi gibi daha fazla veriye erişimin daha fazla çözümün üretilmesine katkı sağladığını düşündüğü görülmektedir. Bu araştırma sonucu, çevirmenlerin hızla gelişen çeviri teknolojileri ile ilişkisinin genel olarak olumlu yönde seyrettiğini kanıtlayan önemli bir göstergedir.

Ancak çevirmenlerin, çeviri teknolojilerine olumlu yaklaşması, makine çevirisinin gelişiminin gelecekte mesleklerini nasıl etkileyeceği konusunda herhangi bir kaygı taşımadıkları anlamına gelmemelidir. Kırk altı mütercim tercümanlık bölümü lisans öğrencisi arasında yapılan bir anketin sonuçları incelendiğinde öğrencilerin sadece üçte

birinin, teknoloji devlerinin hâkim olduğu küresel dijital ekosistemde bir çevirmen ya da tercüman olarak rol alma konusunda diğerlerine göre iyimser olduğu görülmüştür. Bazı öğrenciler bu konuda açık bir şekilde karamsar olduklarını belirtmiş; öğrencilerden biri mevcut ekosistemdeki rolünün “dişli çarktan başka bir şey olmadığını” ifade etmiştir. Öğrencilerin çoğu dijital platformlarda çalışmanın dezavantajlarından ve sosyal izolasyon, yabancılaşma, dikkat dağınıklığı, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları gibi sorunlardan bahsetmiştir. Sadece dokuz öğrenci dijital platformları olumlu ve pratik bulurken öğrencilerin çoğunluğunun mesleğin gelecekteki durumu konusunda endişelerini dile getirdiği görülmüştür. On dört öğrencinin gelecekte bir çevirmen olarak rollerini post-editör (son biçimleyici) olarak gördüğü, on öğrencinin ise gelecekte bilgisayar destekli çeviri araçları ve makine çevirisi dünyasında önemli bir rollerinin olmayacağını düşündüğü gözlemlenmiştir (Şahin ve Oral, 2021).

Kuşkusuz öğrencilerin konuya bu şekilde yaklaşmasında makine çevirisi sistemlerinin her geçen gün daha etkili çeviriler ortaya koymasının ve yaygınlaşmasının payı oldukça büyüktür. Ancak makine çevirisine duyulan aşırı güven, çeviri kalitesinin düşmesi, özensiz çevirilerin artması ve okuyucuların bu tür çevirilere her geçen gün daha fazla maruz kalması gibi önemli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların çözümünün temelinde çevirmenlerde nihai sorumluluğun kendilerine ait olduğuna dair bir sorumluluk bilincinin geliştirilmesi ve çevirmenlerin eğitimi sürecinde çevirmenin nihai sorumluluğu üzerine almasında önemli bir rol oynayan ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) becerilerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.²

² Ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemlerine ve bu işlemlere ilişkin becerilere çalışmanın 2. bölümünde detaylı bir şekilde değinilecektir.

2. BÖLÜM: VEKÂLET TEORİSİ, ÇEVİRMENİN SORUMLULUĞU VE ETKİNLİĞİ

Bu bölümde, Vekâlet Teorisi'nin çeviri bağlamında nasıl uygulandığı, makine çevirisinden faydalanan bir çevirmenin sorumlulukları, ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) süreçleri, kontrollü dil kavramı ve bu bağlamda çevirmen edinçleri incelenecektir. Ayrıca, çeviri teknolojilerinin çevirmenlerin yetkinlikleri üzerindeki etkileri değerlendirilerek, çevirmenlerin bu teknolojileri nasıl etkili bir şekilde kullanabileceği ve sorumluluklarını nasıl yerine getirebileceği ele alınacaktır.

Bu kapsamlı inceleme, çevirmenlerin teknolojiyi nasıl entegre bir şekilde kullanabileceklerinin ve bu entegrasyonun onların sorumlulukları ve etkinlikleri üzerindeki etkisinin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Çeviri teknolojilerinin sürekli evrildiği günümüzde, çevirmenlerin rolü ve sorumlulukları da yeniden şekillenmektedir ve bu bölüm, bu dönüşüm sürecinin anlaşılabilmesi için gerekli teorik ve pratik bilgileri sunmayı amaçlamaktadır.

2.1. Vekâlet Teorisi'ne Genel Bir Bakış

Günümüz dünyasında, çeşitli ve karmaşık nitelikteki toplumsal ilişkileri anlamak ve açıklamak için birçok farklı teori ve yaklaşım bulunmaktadır. İşte bu teorilerden biri olarak 1970'lerde ortaya atılan Vekâlet Teorisi (Agency Theory) oldukça önemli bir iktisadi ve sosyal teori olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teorinin temelleri, aynı zamanda birer ekonomist olan Stephen A. Ross'un (1973), Michael C. Jensen ve William H. Meckling'in (1976) çalışmaları ile atılmıştır. Yetkilendirme ilişkilerini inceleyen ve buna ilişkin bir çerçeve sunan bu teori söz konusu ilişkilerin birçok farklı alanda nasıl uygulanabileceğini göstermektedir. Teori, bir "principal" yani "asil" ve bir "agent" yani "vekil" arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Asil, bir kişi veya grup tarafından temsil edilen ve yetkiyi devreden taraftır. Vekil ise bu yetkiyi alan ve yetkiyi verenin çıkarlarını temsil eden taraftır. Ross'a (1973) göre, sosyal etkileşimin kurallarla belirlenmiş en eski ve en genel unsuru vekâlet ilişkisidir. Bir tarafın, diğer taraf veya taraflar adına hareket ettiği belirli karar alma durumlarında vekâlet ilişkisi ortaya çıkar. Ahlaki bozulma, bilgi asimetrisi ve finansal araçlarla ilgili literatürün büyük bir kısmı aslında vekâlet sorunu kaynaklı problemleri incelemektedir (Ross, 1973: 134).

Jensen'e (1983) göre, karar alma ve işlem yapma hakkına sahip olan kişiye "asil" ve onun adına faaliyet gösteren kişiye ise "vekil" denir. Vekil, sürecin doğrudan içinde yer aldığı için, belirli kararlarla ilgili olarak asilden daha fazla bilgiye sahip olabilir ve bu bilgiyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilir. Asil ve vekil arasındaki bilgi farkı nedeniyle ortaya çıkan ve vekilin, asilin çıkarlarını gözetmek yerine kendi kişisel çıkarını ön planda tutarak kararlar alması, bu kararların da asilin olası çıkarını azaltacak sonuçlar doğurması, vekâlet problemi olarak tanımlanır (Jensen, 1983'ten akt. Karataş, 2022: vi). Vekâlet problemlerini genel olarak tüm vekâlet ilişkileri, özel olarak ise şirket sahipleri ve yöneticileri açısından inceleyen çalışmalar bütünü ise Vekâlet Teorisi olarak adlandırılır (Jensen, 1983'ten akt. a.g.e., 2022: vi).

Asil-vekil teorisi olarak da adlandırılan Vekâlet Teorisi, ekonomik köklerine rağmen, pazarlama, muhasebe, siyaset bilimi, kamu yönetimi ve kamu yönetimi, uygulamalı psikoloji, sosyoloji ve organizasyon teorisi alanlarındaki bilim adamları tarafından kullanılmaktadır (Kivistö, 2007: 3). Temsilciler arasındaki ortaklıklar, hasta-doktor ilişkilerinde olduğu gibi karşılıklı olabilir veya efendi-köle ilişkilerinde olduğu gibi zorlayıcı olabilir.

Bu vekâlet ilişkisi, birçok farklı bağlamda karşımıza çıkabilir. Örneğin, çalışanlar işverenlerin çıkarlarını korumak üzere onlardan aldıkları yetkiyi kullanarak işleri yürütürler. Benzer şekilde politikacılar seçilirken seçmenlerin oy kullanmaları, bu teoride bahsedilen yetkinin devredilmesi durumuna bir örnek olarak gösterilebilir. Seçmenler, politikacılara yetki verirler ve politikacılar seçmenlerin çıkarlarını korumakla yükümlüdürler. Bu teoriye göre asil ile vekil arasında yazılı olmak zorunda olmasa da bir sözleşme söz konusudur (Eisenhardt, 1989). Sözleşme, teoride anahtar bir kavramdır ve "asil ile vekil arasında farklı işbirliği ve kontrol biçimlerine olanak sağlayan bir araç" olarak tanımlanmaktadır (Kivistö, 2007: 12).

Taraflar söz konusu sözleşmenin gereğini yerine getirmekle sorumludur. İşte bu noktada ortaya bir "sorumluluk" sorununun çıktığı ve Vekâlet Teorisi'nin genel anlamda bu sorumluluk sorununu da kapsayacak şekilde vekâlet ilişkisinden kaynaklanan sorunlar üzerinde durduğu söylenebilir.

2.2. Vekâlet Teorisi'nin Çeviriye Uyarlanması

Ülkemizdeki literatüre bakıldığında Vekâlet Teorisi'nin doğrudan çeviriye uyarlanması konusunda akademik tez seviyesinde herhangi bir çalışma olmadığı görülmektedir. Ancak Vekâlet Teorisi, Sinem Canım Alkan'ın 2014 yılında yazdığı “Web sitesi yerelleştirmelerinde bir eyleyen olarak çevirmenin konumu: Türkiye örneği” adlı doktora tezinin kuramsal çerçeve bölümünde ele aldığı üç kuramdan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Canım Alkan (2014: 84) çalışmasında Vekâlet Teorisi'nin web sitesi yerelleştirmelerinde çevirmenin konumunu tartışmak için işlevsel çeviri yaklaşımları ile birlikte uygun bir kuramsal çerçeve oluşturacağını belirtmiştir. Ayrıca bu teorinin, araştırmacıları kötümser bir yaklaşıma ittiğinin iddia edilebileceğini ancak bununla birlikte çeviri işbirliklerindeki sorunların gözden kaçırılmasının önüne geçerek, bir anlamda bu sorunların tartışılmasına ve çözüm önerilerinin bulunmasına olanak tanıyabileceğini ifade etmiştir.

Uluslararası literatüre baktığımızda ise 2010 yılında Finlandiya'da Tampere University Press tarafından yayımlanan, editörlüğünü bu konuda çeşitli makalelere imza atmış Tuija Kinnunen and Kaisa Koskinen adlı akademisyenlerin editörlüğünü yaptığı “Translators' Agency” adlı çalışma dikkat çekmektedir. Bir sempozyum olarak gerçekleştirilen bu çalışmada aralarında Vekâlet Teorisi'ni çeviri alanında ilk kez ele alan akademisyenlerden biri olan Kristiina Abdallah'ın (2010) da yer aldığı sekiz akademisyenin makalelerine yer verilmiştir. Bu makaleler incelendiğinde çoğunun temelini modern sosyal bilimlerin en önemli konularından biri olan “agency” kavramının oluşturduğu görülmektedir.

“Agency” sosyal bilimlerde önemli bir kavramdır ve çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bununla birlikte, çeviriye yönelik sosyolojik yaklaşımlar popülerlik kazandıkça önemi artan, güncel çeviri araştırmalarında moda bir sözcük haline gelmiştir (Kinnunen ve Koskinen, 2010: 4). İlgili sempozyumda Kinnunen ve Koskinen (2010: 7) “agency” kavramının “eyleme geçme isteği ve yeteneği” olarak formüle edildiğini belirtmektedir. Eyleme geçme ya da gerçek dünyada etki yaratma, “agency” kavramının temelini oluşturmaktadır. “Agency” kelimesi, Latince agere (yapmak) fiilinden türemiştir. Bu bakımdan özellikle çeviribilim bağlamında “agency” kavramı “failik”, “agent” kavramı ise “eyleyen” veya “fail” olarak çevrilebilir.

Abdallah (2010) çeviri ürün ağında, Vekâlet Teorisinin de temelini oluşturan asil-vekil ilişkisi bağlamında en az dört farklı ağ çiftinin bulunduğunu belirtmektedir:

- 1. Çift: Birincil işveren, diğer bir deyişle çevirinin son kullanıcısı yani okuyucu ile eyleyen olarak müvekkil şirket arasındaki ilişki (Örn. bir kullanım kılavuzunun son okuru ile ilgili kullanım kılavuzunu hazırlayan şirket arasındaki ilişki).
- 2. Çift: Aracı işveren olarak müvekkil şirket ile eyleyen olarak çeviri şirketi arasındaki ilişki (Örn. bir kullanım kılavuzunu hazırlayan şirket ile ilgili kullanım kılavuzunun çevirisini üstlenen şirket arasındaki ilişki).
- 3. Çift: Aracı işveren olarak çeviri şirketi ile eyleyen olarak çevirmen arasındaki ilişki (Örn. bir kullanım kılavuzunun çevirisini üstlenen şirket ile ilgili kullanım kılavuzunu çeviren çevirmen arasındaki ilişki).

• 4. Çift: Birincil işveren ile eyleyen olarak çevirmen arasındaki ilişki (Örn. bir kullanım kılavuzunun son okuru ile ilgili kullanım kılavuzunu çeviren çevirmen arasındaki ilişki). Burada 1. ve 2. çiftlerde çevirmen bir taraf olarak yer almamaktadır. Dolayısıyla özellikle 3. ve 4. çiftlerin çevirmenin sorumluluğu açısından önemli olduğu söylenebilir. Bu iki ağ bağlamında çevirmen, çeviri şirketi örneğinden yola çıkıldığında öncelikli olarak çeviriyi doğrudan aldığı çeviri şirketine ve aynı zamanda son okura karşı sorumludur.

Yukarıdaki referanslardan da anlaşılabileceği gibi bu noktaya kadar insanın failliği ilk sırada yer almıştır. Diğer bir deyişle makine çevirisi, yani makine çevirisi motoru bir aktör olarak yer almamaktadır. Ancak Olohan (2011), Pickering'in (1993) “uygulama merdanesi” (the mangle of practice) ve “faillik dansı” (the dance of agency) modellerini kullanarak çevirmenlerin teknolojiyle etkileşimlerini incelerken bu kavramların dikkate alınmasının önemli olduğunu savunmuş ve çevirmenler ile çeviri teknolojisi arasındaki ilişkileri incelemiştir. Makine çevirisi sayesinde makine çevirisi motorunun yeni bir fail olarak sahne alması sonucunda artık çeviri faaliyetini yürüten insan failden “çevirmen” olarak değil, “insan çevirmen” (human translator) olarak bahsedilebileceğini belirtmiştir (krş. Cadwell ve ark., 2018).

İngiliz sosyolog, filozof ve bilim tarihçisi Andrew Pickering (1993), bilim ve teknolojinin ortaya çıkışını açıklamak için bir teori geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu süreçte insan dışı unsurun, yani materyalin uygulama sürecindeki failliğine vurgu yapar ve “uygulama merdanesi” kavramı ile bilim ve teknolojinin üretim sürecini açıklamak için bir çamaşır makinesi metaforundan faydalanır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler esnasında

karşılaşılan direnç ve uyum sağlama süreçleri çamaşır makinesinin merdanesi ile sembolize edilir. Birçok bilimsel deney esnasında cihazların ve diğer materyallerin deneyin sorunsuz bir şekilde yürütülmesine veya ilgili verilerin toplanmasına ya da analiz edilmesine direnç gösterdiği açıkça görülmektedir. Bilim insanı, bu dirençlerin üstesinden gelmek veya bunlardan kaçınmak için uyum sağlar. Birbirlerini dengelemek için etkileşime giren insan ve insan dışı failliğin bu etkileşimi “faillik dansı” olarak adlandırılır (Pickering, 1995).

Olohan (2011), Pickering'in modelini kullanarak materyalin failliği ile insan failliğinin iç içe geçme durumunu incelemeyi ve direnme ve uyum sağlama diyalektiğini tanımlamayı amaçlamaktadır. Çalışmaları, çeviri belleği (TM) teknolojisi ve insan çevirmenin yanı sıra bunların teknolojik ve sosyal niteliklerinin bir “etkileşim dengesi” elde etmek üzere nasıl “ayarlanabileceği” üzerine yoğunlaşmıştır.

Önceki araştırmaların bir kısmı insan failliği ile ilgili olsa da, insan failliğinin materyalin failliği ya da diğer bir deyişle insan dışı faillik ile etkileşimi üzerinde durulmamıştır. Pickering'in çerçevesi bu etkileşimi dikkate alır ve bu nedenle teknolojinin rolü gibi insan ve insan dışı failliğin incelenebilmesi bakımından kullanışlıdır. İnsan faillerin diğer insan faillerin eylemlerini şekillendirmek üzere materyalin failliğini yönlendirmeye çalışması ise “failliğin çifte dansı” (the double dance of agency) olarak adlandırılmıştır (Jones, 1999'dan akt. Cadwell ve ark., 2018). Bu durumun özellikle insan çevirmen ile çeviri belleği veya çeviri motoru teknolojisi arasında gerçekleşen etkileşim için geçerli olduğu söylenebilir. Burada materyalin failliğini temsil eden çeviri motoru veya çeviri belleği tarafından sunulan çeviri önerisi, insan failliğini temsil eden insan çevirmen ile etkileşime girmektedir. Çevirmenin sunulan çeviri üzerinde değişiklik yapıp bu yeni ürünü tekrar çeviri belleğine ve çeviri motoruna dâhil etmesi kendisinden sonra aynı çeviri motorunu veya çeviri belleğini kullanacak çevirmenleri de etkileyecek ve bu noktada “failliğin çifte dansı” gerçekleşecektir.

Pickering (2008) bu faillik dansını Mississippi nehri ve onun bentleri ile savaklarına benzetmiştir; dans, mühendisler ve nehir arasında gerçekleşmektedir. Bu benzetmeye göre çeviri, doğal akışındaki nehirdir ve makine çevirisi, nehri kontrol eden ve belirli bir yönde akmaya zorlayan savaktır. Bununla birlikte, benzetme tersine de çevrilebilir: makine çevirisi, sundukları çeviri önerileriyle güçlü bir akım oluşturan bir nehir olarak

görülebilir ve bunun karşısında çevirmen, nehri kontrol eden bent yani fail (eyleyen) olarak değerlendirilebilir (Pickering, 2008'den akt. Cadwell ve ark., 2018).

2.3. Makine Çevirisi ve Çevirmenin Sorumluluğu

Günümüzde her alanda olduğu gibi çeviri alanında da “hız” en belirleyici faktörlerin başında gelmektedir. Çevirmen nitelikli ve özgün çeviri yapmakla sorumlu olmanın yanı sıra bu çeviriyi zamanında yani belirli bir süre içinde yapmakla da sorumludur. Bir çevirinin müşteriye zamanında teslim edilmesi kuşkusuz teknolojinin günümüzdeki gibi yoğun kullanılmadığı dönemlerde de çevirmenler için en bağlayıcı faktörlerden biriydi. Ancak bilgisayar destekli çeviri programlarının ve makine çevirisinin yaygınlaşmasıyla çevirinin teslim hızına ilişkin beklentiler de önemli ölçüde değişmiştir. Bu durum çevirmenler üzerindeki “son teslim tarihi” baskısının artmasına ve bunun sonucunda çevirilerin kontrolden taviz verilerek yapılmasına neden olmaktadır.

Makine çevirisinin kullanımı ile ortaya çıkan bir diğer sorun da kaynak metin ile birlikte sunulan ham metindir. “Ham metin”, kaynak metnin çeviri motoruna tabi tutulması sonucu elde edilen metindir. Çevirmen, ham metni bir çeviri motoru kullanarak kendi elde edebilir. Ancak kimi zaman işveren, çevirinin teslim tarihini öne çekmek ve maliyeti düşürmek için çevirmene kaynak metin ile birlikte bu ham metni de sunabilmektedir. Bu durumda çevirmenin “ham metin” üzerinden düzeltme işlemi yapmak yerine öncelikli olarak mutlaka kaynak metni incelemesi gerekir. Çünkü bir makine çevirisi çıktısı olan ham metinde bağlamın yeterince dikkate alınmadığı durumlarda yanlış çevirilere rastlanabilir. Dolayısıyla çevirmenin her cümleyi en baştan çeviriyormuş gibi dikkatli bir şekilde incelemesi gerekir. Bunun yanında çevirmenin, çeviri motorunun deyim, mecaz, ima ve ironi içeren ifadelerin çevirisinde yapabileceği hatalara özellikle dikkat etmesi de oldukça önemlidir. Günümüzde Google Translate, Yandex Translate, Bing Translator, DeepL gibi çeviri motorlarının bu tür ifadelerin çevirisinde her geçen gün daha başarılı sonuçlar verdiği açıktır. Ancak bu ürünler kullanılarak elde edilen çeviri metinlerde, dünyada yaygın olarak kullanılan, çeviri kalitesinin değerlendirilmesine yönelik bir çerçeve sunan MQM'de (Multidimensional Quality Metrics) yer alan “doğruluk” (“accuracy”), “akıcılık” (“fluency”) ve “terminoloji” (“terminology”) hata türlerine rastlanmaktadır (Alimen, 2023). Dolayısıyla çevirmenin her koşulda doğrudan kendi

üretimi olan veya bir makine çevirisi motoru yardımıyla oluşturduğu çeviri metinden doğrudan ve birinci dereceden sorumlu olduğunu unutmaması gerekir.

Teknolojinin, çevirmenin çeviri üzerindeki sorumluluğunu ne derecede etkilediğini daha somut bir şekilde görmek için öncelikle çeviri tarihinde çevirmen sorumluluklarına ilişkin önemli örnekleri gözden geçirmek yerinde olacaktır. Bu bağlamda çeviri tarihine bakıldığında çevirmenlerin yaptıkları çevirilerden sorumlu tutulduğu hatta bu nedenle yargılandıkları dahi görülmektedir. Çevirmenin sorumluluğu bakımından ortaçağa göz attığımızda her alanda olduğu gibi bu alanda da din etkisinin oldukça yoğun olduğu söylenebilir. Bu dönemde çevrilen kutsal metinlerde, tanrı, metnin yazarı kabul edildiğinden, sözdizimi bile kutsal kabul edilmiştir. Kaynak dil esas alındığından erek dildeki anlam bütünlüğü gözetilmemiş bu nedenle erek dil okurunun anlayacağı bir metin ortaya çıkmamıştır. Metinler basitleştirilerek vaaz biçiminde topluma aktarılmış, dinleyicinin dinleyerek anlayabileceği yorumlayıcı bir yaklaşım izlenmiştir. Bu dönemde kutsal metin çevirilerine yönelik izlenen yöntemlerde çığır açan ilk düşünürlerden biri Eusebius Hieronymus (348-420) olmuştur. Aynı zamanda bir teolog ve tarihçi olan Hieronymus (diğer adıyla Aziz Jerome) bir mektup içeriğinde yer alan kutsal bir metni kaynağa tamamen sadık kalmadan çevirdiği gerekçesiyle suçlanmıştır. Bunun üzerine kendisini savunmak amacıyla yazdığı mektupta metin türü ayrımından bahsetmiş, metinleri dünyevi ve kutsal olarak ikiye ayırıp dünyevi metinlerde anlam odaklı serbest çevirinin kullanılması gerektiğini savunmuştur (Yücel, 2007: 37-39). Hieronymus, bir çevirmen olarak aldığı kararların arkasında durarak çeviri metnin sorumluluğunu üzerine almış ve kararlarının gerekçelerini açıklama yoluna gitmiştir.

Çevirmenin sorumluluğunu somut bir şekilde ortaya koyan bir diğer örnek ise 14. yy'da diğer çevirmenlerden farklı olarak İncil'i Latince'den değil, Yunanca ve İbranice kaynaklardan yararlanarak çeviren ve çevirisinin okur tarafından anlaşılır olmasını amaçlayan William Tyndale'dir. İngiltere'de yasaklanan Yeni Ahit çevirisi Almanya'da tamamlanıp basılmış ancak eleştirilere maruz kalmaktan kurtulamayıp 1526 yılında toplatılıp yakılmış, Tyndale bundan 10 yıl sonra dini sapkınlık suçlamasıyla tıpkı çeviri eserleri gibi o da yakılarak ölüme mahkûm edilmiştir (Bassnett-McGuire, 1980: 47).

Çevirmenler sadece yaptıkları kutsal metin çevirileri nedeni ile bedel ödememişlerdir. Örneğin Fransız çevirmen Etienne Dolet, 1546 yılında Platon'un diyaloglarından birini

çevirirken ölümsüzlük kavramına inanmadığını belirten bir ifade kullandığı için idam edilmiştir (Robinson, 1996: 95).

Ülkemize baktığımızda ise her ne kadar artık bedeller can ile ödenmiyor olsa da çevirmenlerin hala demoklesin kılıcının soğukluğunu enselerinde hissettiği görülmektedir. FİKİR ve SANAT ESERLERİ KANUNU çerçevesinde çevirmen “işleme eser sahibi” olarak kabul edilmektedir. Türkiye’de çevirmenler, çevirilerini yaptıkları eserlerde yer alan ve bir şekilde ceza yasasının herhangi bir maddesine göre suç unsuru olarak kabul edilen içeriklerden yasal olarak sorumlu tutulmaktadır. Bu uygulama, hukuki temelini BASIN YASASI’ndan almaktadır. Yasanın 2.maddesine göre çevirmen, eser sahibi olarak kabul edilmekte ve yazarın Türkiye’de mukim olmadığı durumlarda eserin içeriğinden çevirmen sorumlu tutulmaktadır.³

Yakın tarihten birkaç örnek vermek gerekirse, Elif Şafak’ın “The Bastard of İstanbul” romanının çevirmeni Aslı Biçen, Richard Dawkins’in “The God Dillusion” kitabının çevirmeni Erol Karaaslan, Noam Chomksy ve Edward S. Herman’ın “Manufacturing Consent” eserinin çevirmeni Ender Abadoğlu gibi pek çok çevirmenin çevirileri nedeniyle yargılandıkları görülmektedir (Tahir Gürçağlar, 2021: 86).

Tarihten günümüze kadar ele alınan bu örneklerde çevirmenin çeviri metinle aracısız, doğrudan bir ilişki içinde olduğu görülmektedir. Ancak teknolojinin gelişmesi ve her geçen gün çeviride daha yaygın bir şekilde kullanımı ile birlikte çevirmen ile çeviri metin arasında teknolojinin aracılık yapmadığı bir ilişkiden bahsetmek neredeyse mümkün değildir.

Günümüzde makine çevirisi motorlarının çevirmen ile çeviri metin arasında önemli birer aracı konumuna geldiği yadsınamaz bir gerçektir. Çevirmen önemli ölçüde bu araçların etkisi altındadır ve onlar tarafından yönlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında çevirmenin üstlendiği sorumluluğun boyutunun önemli ölçüde farklılaştığı söylenebilir. Söz konusu sorumluluk, makine çevirisi ile otonom sürüş arasında bir benzetme yapılarak açıklanabilir. Otonom araçlarla gerçekleştirilen otonom sürüş beş seviye olarak belirlenmiştir. 1. ve 2. seviyeler, şerit takip asistanı ve hız sabitleme gibi sistemleri içeren sürücünün, direksiyon, gaz ve frene genellikle kendisinin müdahale ettiği seviyelerdir. 3.ve 4. seviyelerde araç sistem tarafından hareket ettirilip yönlendirilmekte ancak

³ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5187&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi 20/02/2024).

güvenlik bakımından bazı durumlarda sürücünün araca müdahale etmesi gerekmektedir. 5. seviyede ise araç herhangi bir sürücü müdahalesi gerekmeksizin hareket edebilmekte, telefon ve benzeri cihazlarla bir yerden başka bir yere gönderilebilmektedir (Kınıkoğlu, 2021). Makine çevirisinden faydalanan bir çevirmenin aldığı sorumluluk, sürücünün gerektiğinde araca müdahale ettiği 3. ve 4. seviye otonom sürüşe benzetilebilir. Nasıl ki 3. ve 4. seviye otonom araç sürücüsü, gerektiğinde gaz ve fren ile araca müdahale ediyorsa, makine çevirisi motoru kullanan bir çevirmen de ön düzeltme ve son düzeltme yöntemlerinden faydalananak kaynak metne veya erek metne müdahalelerde bulunmalıdır.

Bu noktada makine çevirisi kullanımının hukuki boyutuna değinmek yerinde olacaktır. Hâlihazırda çeviri şirketleri ve çeviri büroları genellikle çevirmenlerinden makine çevirisi kullanmamalarını istemekte ve bunun için müşterinin onayının bulunması gerektiğini savunmaktadır. Her ne kadar günümüzde bu tutumun pek uygulanabilir olmadığı aşikâr olsa da işverenlerin elbette böyle bir haklı talebi olabilir ve çevirmen bunu dikkate almak zorundadır. Ancak çevirmenlerin bu durumu kabullenmekte zorlandığı ve bu çatışmanın zaman zaman mahkemelere taşındığı görülmektedir. Örneğin 2020’de, Polonya’da “C programlama” sistemine ilişkin kılavuz çevirisi işi alan bir çevirmen, metnin tamamını Google Translate üzerinden çevirdiği ve işi son teslim tarihinden oldukça geç bir tarihte teslim ettiği için işveren tarafından mahkemeye verilmiştir. Aynı zamanda bilgisayar mühendisliği son sınıf öğrencisi olan çevirmen, Google Translate’den elde ettiği ham metnin %92’lik bir bölümü üzerinde düzeltme işlemi yaptığını %8’lik kısmına ise herhangi bir müdahalede bulunmadığını belirtmiş, Google Translate’i kullanma nedenlerinden birinin de işin teslimindeki gecikme olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme verdiği kararda çevirmenin, müşterinin onayı olmadan Google Translate kullanmasının öncelikle bir gizlilik ihlali olduğuna, Google Translate çıktısı sunmanın profesyonel bir çeviri hizmeti olarak değerlendirilemeyeceğine ve bu açıdan çeviri şirketinin müşteri ile yapılan sözleşmenin gerekliliklerini yerine getirmediğine hükmetmiştir. Bununla birlikte mahkeme, çeviri şirketinin bu çeviri karşılığında müşteriden aldığı düşük ücreti mazeret göstererek Google Translate kullanımının mazur görülmesi talebini de fiyat teklifinin şirket tarafından hazırlandığı gerekçesiyle reddetmiştir.⁴

⁴ <https://www.linkedin.com/pulse/lsp-responsibility-process-translation-rules-using-wojciech/> (Erişim Tarihi 17/03/2024).

Ülkemizde çevirmenler adına önemli bir meslek birliği olan ÇEVBİR de geçtiğimiz yıl internet sitesinden yaptığı “Makine Çevirileriyle İlgili Kamuoyu Açıklamamız” başlıklı açıklamada kitapların makine çevirisi aracılığıyla çevrilmesine ilişkin tartışmaları yakından takip ettiklerini ifade etmektedir. Birlik, makine çevirisinin, sunduğu fırsatlara ve engellere ek olarak yasal ve etik boyutlarıyla da ele alınması gereken hayli kapsamlı bir konu olduğunu ve ilerleyen günlerde bu konuyu özellikle kitap çevirmenliği bağlamında farklı açılardan ele alan bir dizi söyleşi, yazı ve açıklama paylaşacaklarını belirtmiştir.⁵ Bu açıklama sonrasında internet sitesinde yayınlanan yazılar incelendiğinde, ÇEVBİR’in meseleyi kuramsal ve çeviri süreci değerlendirmelerinin yanı sıra; bir meslek örgütü olmanın sorumluluğunun da etkisiyle ağırlıklı olarak çevirmenlik mesleği ve çeviri etiği açısından ele aldığı görülmektedir.

Örneğin ÇEVBİR Makine Çevirisi Çalışma Grubu temsilcisi Elçin Gen, sitedeki “Yapay Zekâ Diye Bir Şey Yoktur” başlıklı yazısında “yapay zekâ” tabirinin yanıltıcı olduğunu, bunun temelinde “tarihsel–toplumsal-organik zekânın ve emeğin” bulunduğunu ifade etmektedir. Gen yazısında, makine çevirisi özelinde ise makine çevirisi şirketlerinin, dünya genelinde yüz binlerce çevirmeni taşeron şirketler aracılığıyla farklı dillerde çeviri yapmak için işe aldığını ifade etmektedir. Bu çevirmenlerin genellikle hangi şirket adına çalıştıklarını veya çevirilerinin nerede/nasıl kullanılacağını bilmeden çevirilerini teslim ettiklerini (bu bilgilerin genellikle ticari gizlilik nedeniyle gizlendiğini) ve belirli bir ücret karşılığında sayfa veya kelime başına ödeme aldığını belirtmektedir. Ardından, bu çevirilerin, başka çevirmen veya editörler tarafından kontrol edildikten sonra makinenin veri tabanına yüklendiğini ve makine çevirisi motoru kullanıcısının bir cümleyi çevirmek istediğinde, makinenin, milyonlarca çeviri verisinden algoritmali bir derleme yaparak bir çıktı ürettiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çevirinin hiçbir koşulda “özgün” bir çeviri olmayacağını, tıpkı bir hesap makinesinin yaptığı işlem gibi mekanik bir işlem, diğer bir deyişle mekanik bir çeviri olduğunu belirten Gen, buradan “doğru” bir çevirinin çıkmasının imkânsız olduğunu belirtmektedir. Gen ayrıca yazısında yayınevlerinin çevirmenlerle yaptıkları sözleşmelere “makine çevirisi programlarına başvurmama” şartı koymaya başladığını, bu nedenle artık makine çevirisi çıktısı kullandığı anlaşılan bir çevirmenin sözleşmesinin haklı nedenle feshedilip telif ödemesinin geri alınabileceğini

⁵ <https://cevbir.org.tr/basin-aciklamalari/makine-cevirileriyle-ilgili-kamuoyu-aciklamamiz> (Erişim Tarihi 19/03/2024).

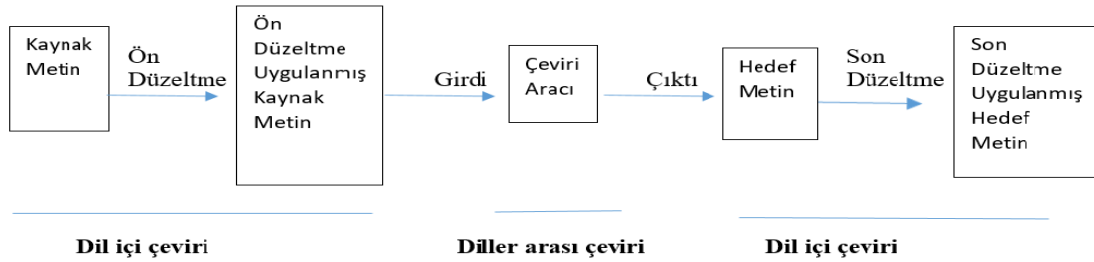
ifade etmektedir. Yazının son bölümünde ise “kalitenin yükselmesi”, “angaryadan kurtuluş”, “zamandan tasarruf”, “verim artışı” gibi argümanlarla pazarlanan makine çevirisi programlarıyla, bu programların üreticilerinin gerçekte çeviri maliyetlerini daha da düşürmeyi ve çevirmenleri ucuz işgücü kaynağına dönüştürmeyi hedeflediği ileri sürülmektedir.⁶

Tüm bu görüşler ışığında makine çevirisi kullanımının çevirmen açısından sadece çeviri süreci ve kalitesi ile ilgili bir sorumluluğu değil bunların yanı sıra çevrilecek verilerin gizliliğinin ihlali bakımından da önemli bir sorumluluğu ifade ettiği söylenebilir. Mevcut duruma bakıldığında, önümüzdeki süreçte mahkemelerin makine çevirisi kullanımından kaynaklanan gizlilik ihlali vakaları ile daha fazla karşı karşıya kalacağı açıktır. Bu noktada çevirmenin işverene çeviri sürecinde daha kaliteli ve tutarlı bir çeviri ürün sunmak amacıyla makine çevirisinden de faydalanacağını ancak sunulan metnin hiçbir şekilde makine çevirisinden çıkan ham metin olmayacağını, insan çevirmen gözüyle gereken tüm kontrol ve değişikliklerin yapılacağını taahhüt etmesi ve bu konuda yazılı bir onay alması önemlidir. Bu sayede daha sonra yaşanabilecek olası hukuki problemlerin önüne geçilecek ve çevirmen, gerek müşteriye gerekse de yaptığı işe karşı duyduğu sorumluluğun farkında olduğunu net bir şekilde ifade etmiş olacaktır.

Profesyonel çevirmenlerin çeviri sürecine teknolojik araçları dâhil etmesi bir tıp doktorunun teşhis ve tedavide tıbbi tanı cihazlarını kullanması kadar doğal ve gerekli bir hal almıştır. Burada nihai amacın müşteriye kaliteli bir çeviri sunmak olduğu unutulmamalıdır. Bu açıdan üzerinde durulması gereken en önemli nokta sözlük, veri tabanı veya makine çevirisi gibi teknolojik araçlardan faydalanan çevirmenlerin aslında nihai sorumluluğun kendilerinde olduğuna dair bir farkındalığa sahip olmasıdır. Böylesi bir farkındalığa sahip olan çevirmen, etik ve yasal kurallar çerçevesinde nasıl hareket edeceğini bilecek, mesleğini icra ederken izlediği profesyonel adımları net ve açık bir şekilde tanımlayabilecek ve müşterilerini de bu konuda bilgilendirecektir. Bu da işveren ile çevirmen arasında şeffaf ve sorunsuz bir iş ilişkisi sağlamanın temelini oluşturacaktır. Holmes (2012), süreç odaklı çeviri çalışmalarında çevirmenin zihinsel süreçleri üzerine odaklanmıştır. Benzer bir süreç analizi de makine çevirisi süreci bağlamında gerçekleştirilebilir. Bu noktada makine çevirisi sistemine giren metinler üzerindeki

⁶ <https://cevbir.org.tr/yazi-yorum/ceviri-uzerine/yapay-zeka-diye-bir-sey-yoktur> (Erişim Tarihi 19/03/2024).

müdahalelere, sistemden çıkan metinler üzerindeki müdahalelere ve kontrollü dil kavramına değinilmesi yerinde olacaktır. Makine çevirisi yapılacak kaynak metin üzerinde yapılan işlemlere “ön düzeltme” (pre-editing), makine tarafından oluşturulan çeviri çıktısı (ham metin) üzerinde yapılan işlemlere ise “son düzeltme” (post-editing) adı verilir. Bu işlemlerin her metin için gerçekleştirilmesi zorunlu olmasa da kaynak metnin kalitesi, metin türü, metnin kullanım amacı gibi faktörlere bağlı olarak gerçekleştirilmesi gerekebilmektedir (Quah, 2006: 43).

Şekil 4: Ön Düzeltme ve Son Düzeltme İşlemlerini İçeren Bir Çeviri Süreci Modeli

Kaynak: Quah, 2006: 43

2.4. Ön Düzeltme (Pre-editing)

Makine çevirisi sistemlerinin zaman zaman kaynak metni doğru yorumlayamamasına bağlı olarak uygunsuz ve hatta yanlış çeviriler ortaya çıkabilir. Bu durum, çevirinin son düzeltme aşamasında fazlaca sorunla karşı karşıya kalınmasına neden olur. Bu nedenle bir makine çevirisi sisteminin karşılaşılabileceği karmaşık dilbilgisi yapıları, belirsiz kelimeler, anlamsal problemler, yazım hataları vb. gibi olası sorunları ortadan kaldırmak için kaynak metnin bir ön düzeltme işlemine tabi tutulması faydalı olacaktır.

Ön düzeltme işlemi, Şekil 4'teki şemadan da anlaşılabileceği gibi bir tür dil içi çeviri olarak görülebilir. Metin türüne ve çevirinin kullanım amacına bağlı olarak etkili olma düzeyi farklılık gösterse de, makine çevirisi yapılmadan önce kaynak metinde kelime ve cümle bazında birtakım değişiklikler yapılması gereklidir. Bu değişikliklerin yapılmasının iki temel nedeni vardır: İlk olarak, son düzeltme işlemlerindeki iş yükünü azaltmak ve ikincisi ise çeviri kalitesini artırmaktır.

Ön düzeltme işlemi, daha okunabilir ve anlaşılabilir bir metin elde etmeyi amaçlar; yazım hataları ve yanlış noktalama işaretleri düzeltilirken, metin daha tutarlı ve doğru bir hale getirilir. Doğal bir dilde yazılan bir metin, belirsizlikler içerebilir ve kelimelerin veya cümlelerin birden fazla anlamı olabilir. Bu nedenle, çeviri sürecini basitleştirmek için

bilgisayar tarafından verimli ve doğru bir şekilde işlenebilen sınırlı bir terim dizisine sahip bir dil kullanmak önemlidir; buna "alt dil" denir. Kontrollü dil ise, bir kaynak dil metninin önceden düzenlenmesi veya orijinal metinlerin yazılmasında kullanılan, özenle oluşturulmuş bir dil türüdür. Alt dil ile kontrollü dil arasındaki fark, alt dilin terimlerinin, sözdiziminin ve anlam sisteminin doğal olarak gelişmiş olmasıdır; kontrollü dil ise belirli kısıtlamalarla yapay olarak oluşturulmuştur. (Quah, 2006: 46-55).

İnsanların günlük iletişimde kullandıkları doğal dillerin içerdiği kural, kültür ve anlamlandırma farklılıkları, hem insan çevirmenlerin hem de çeviri motorlarının bu dillerde ifade edilmiş cümleleri anlamalarını veya başka bir dile çevirmelerini zorlaştırabilmektedir. Bu aşamada çevirmen aslında ön düzeltme yoluyla bir kontrollü dil oluşturmaya çalışır. Kontrollü doğal dilin temel amacı, herhangi bir belirsizliği veya karmaşıklığı ortadan kaldırmak için bu konuyu sınırlı kurallarla ele almaktır. Sonuç olarak, kolayca çevrilebilir bir girdiyle sonuçlanan okunabilir ve anlaşılabilir bir metin veya belgeye ulaşılması amaçlanmaktadır.

2.5. Kontrollü Dil

“Kontrollü dil” terimi, farklı bağlamlarda farklı terimlerle de ifade edilebilir: işlenebilir dil, basitleştirilmiş dil, teknik dil ve yapılandırılmış dil gibi. Bu çeşitlilik, kontrollü dilin karakteristik özellikleri ile ilgili bir belirsizlik olduğunun da göstergesidir. Bu belirsizliğin iki ana nedeni vardır. Birincisi, kontrollü dilin, 1930'lardan günümüze kadar, sanayi, akademi ve devlet yönetimi gibi farklı ortamlarda ve bilgisayar bilimi, felsefe, dilbilim, çeviribilim ve mühendislik gibi farklı disiplinlerde kullanılmasıdır. Bu anlamda farklı arka planlara sahip kişilerin aynı kavram için farklı isimler kullanması gayet doğaldır. İkinci neden ise, kontrollü dillerin önemli özellikleri paylaşıyor gibi görünmelerine rağmen geniş bir çeşitlilik sergilemeleridir. Bazıları yapısı gereği belirsizken, bazıları tamamen mantığa dayalı ve kesindir; bazılarında hemen hemen her şey ifade edilebilirken bazılarında çok az şey ifade edilebilir; bazıları tamamen doğal görünürken, bazıları programlama dili gibi fazlasıyla mekaniktir ve bazısında az sayıda dilbilgisi kuralı kullanılırken bazısında hiçbir dilbilgisi kuralı yoktur. Bu çeşitlilik, temel özellikler konusunda net bir çerçeve çizilmesini zorlaştırır (Kuhn, 2014).

Kontrollü dil çok çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Kontrollü dile ilişkin genel bir çerçeve çizebilmek adına bu farklı tanımların ayrı ayrı ele alınması faydalı olacaktır.

Schwitter ve Tilbrook (2004) resmi bir dil ile doğal dil arasındaki uçurumu kapatmanın etkili bir yolunun, bu iki dil arasında arabuluculuk yapabilen özel olarak tasarlanmış kontrollü bir dilin kullanılması olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kontrollü diller, doğal dilin karmaşıklığını ve belirsizliğini azaltmak için dilbilgisi ve kelime dağarcığına sistemli kısıtlamalar getirilen özel alt dil kümeleridir.

Kittredge'a (2003: 441) göre kontrollü dil, özel bir amacı karşılamak üzere tasarlanmış sınırlı bir versiyonu olan doğal bir dildir. Çoğunlukla anadili, ilgili metnin diliyle aynı olmayan okurlara yönelik teknik metinlerin yazılmasında kullanılır. Tipik bir kontrollü dil, genellikle bir ana dilin dilbilgisi ve sözlüğünün belirli bir alt kümesini kullanırken, aynı zamanda teknik bir alanda gerekli terminolojiyi de içerebilir.

Fuchs ve Schwitter (1995: 1) kontrollü dili, bir bilgisayar tarafından doğru ve verimli bir şekilde işlenebilen ve ilgili alanda uzman olmayanların da doğal olarak anlayıp kullanabileceği kadar anlaşılır olan doğal dilin bir alt kümesi olarak tanımlamaktadır.

Kaji'ye (1999: 37) göre kontrollü bir dil, yapay olarak sınırlandırılmış kelime dağarcığı, dilbilgisi ve biçeme sahip doğal bir dilin bir alt kümesi olarak tanımlanabilir.

Kontrollü diller, genellikle dilbilgisi ve kelime dağarcığının kısıtlanmasıyla belirli bir alt dil oluşturularak belirsizliğin ve karmaşıklığın azaltılmasını veya ortadan kaldırılmasını amaçlarlar. Temel olarak, insan okuyucular için metinlerin okunabilirliğini artıran kontrollü diller ve dilin güvenilir otomatik anlamsal analizini sağlayan kontrollü diller olmak üzere iki ana kategoriye ayrılabilirler. Bu kategoriler, insan odaklı kontrollü diller ve makine odaklı kontrollü diller olarak adlandırılabilir. İnsan odaklı kontrollü dillerde, nihai hedef metinleri ve teknik belgeleri, özellikle de anadili metnin diliyle aynı olmayanlar için, okunaklı, anlaşılır ve net hale getirmektir. Bu, dilin doğal bir biçimde anlaşılabilir olmasını ve iletişimin etkili bir şekilde gerçekleşmesini sağlar. Öte yandan, makine odaklı kontrollü dillerin temel amacı, makine çevirisi bağlamında çevrilebilirliği geliştirmektir. Bu tür diller, makinelerin metinleri daha doğru bir şekilde anlamasını ve çeviri yapmasını sağlamak için özel olarak tasarlanır. Bu da otomatik çeviri sistemlerinin performansını artırır ve dilin bilgisayarlar tarafından daha etkili bir şekilde işlenmesini sağlar (Reuther, 2003).

2.5.1. Kontrollü Dil ile Bağlantılı Kavramlar

Kontrollü dillerin yapısına daha detaylı bir şekilde bakmadan önce kontrollü diller ile bağlantılı olan ve birbirleri ile karıştırılabilecek dil türlerine değinmek faydalı olacaktır.

Alt dil (jargon), belirli bir anlamsal alanla ilgili özel bilgilerin bir grup tarafından paylaşıldığı ve iletişimde kullanıldığı, doğal olarak ortaya çıkan bir dil türüdür. Kontrollü diller gibi, alt dil de doğal bir dile dayanır ancak daha kısıtlıdır. Aralarındaki temel fark, alt dillerin kendiliğinden oluşmasıdır; yani, bilinçli bir şekilde oluşturulmazlar (Kittredge, 2003: 432).

Stil kılavuzları, metinlerin belirli bir doğal dilde nasıl yazılacağına ilişkin talimatları içeren belgelerdir. Örneğin, Avrupa Komisyonu'nun “Nasıl Açıkça Yazılır” (2011) gibi bazı stil kılavuzları, dil kurallarından çok ipuçlarına odaklanır. Yeni bir dili tanımlamazlar, yalnızca belirli bir doğal dilin nasıl kullanılacağına dair tavsiyelerde bulunurlar. Ancak, PLAIN'in (2011), Düz Dil Yönergeleri gibi bazı stil kılavuzları daha katıdır ve ilgili doğal dille aynı olmayan bir dili tanımlar (Kuhn, 2014).

Değişbilim (biçembilim), belirli bir kişi veya grup tarafından kullanılan ifadeler dizisini ifade eden bir terimdir. (Houghton Mifflin Harcourt, 2000). Bu terim genellikle, gramer yapısının tam doğal dilden daha basit olduğu durumlarda kullanılır. Alt dillerin veya dil parçalarının aksine, ifade bilimi bir cümle seçimi değil, bir kelime öbeği seçimidir. İfadeler doğal veya yapılandırılmış olabilir; ikinci durumda genellikle kontrollü doğal dil olarak kabul edilirler. (Kuhn, 2014).

Kontrollü sözlükler (terim listeleri), standartlaştırılmış isim ve ifadelerden oluşan kümelerdir (ANSI/NISO, 2005). Kontrollü sözlükler belirli, dar bir alanı hedef alır. Kontrollü dilin aksine, dilbilgisi sorunlarıyla veya anlamlı cümleler oluşturmak için terimlerin birleştirilmesine ilişkin sorunlarla ilgilenmezler. Birçok kontrollü dil, özellikle belirli bir alana özgü olanlar, kontrollü sözlükler içerir (Kuhn, 2014).

2.5.2. Kontrollü Dillerin Ortaya Çıkışı, Gelişim Evreleri ve Kuralları

1930'larda Ogden tarafından geliştirilen Basic English (Temel İngilizce) kavramının kontrollü dile ilişkin ilk örneklerden biri olduğu söylenebilir. Burada amaç İngilizce dilinin geniş kitleler tarafından kolayca öğrenilmesi için bir temel oluşturmaktır. Bu dil, bazı çekim ve türetme kuralları ile birlikte 850 temel kelimedenden oluşuyordu (Ogden, 1932; Kaji, 1999).

Caterpillar Inc'in 1960'ların ortalarından itibaren geliştirdiği “Caterpillar Fundamental English”i (Caterpillar Temel İngilizce) ilk pratik kontrollü dil olarak kabul edilmektedir. Şirketin amacı, son derece sınırlı kelime ve dilbilgisi kuralı kullanılarak oluşturulan ve ana dili İngilizce olmayanların da kolayca anlayabileceği basit metinler üretmektir (Kaji, 1999).

Ardından, Avrupa Havacılık ve Uzay Sanayii Birliği, hava araçlarının bakımına ilişkin dokümanların kolay okunur ve tutarlı bir şekilde hazırlanmasını amaçlayan ve endüstriyel alanda en yaygın kullanılan kontrollü dil olan Simplified English'i (Basitleştirilmiş İngilizce) tanıttı. Bu dil yaklaşık 3.100 kelime ve 57 yazım kuralından oluşuyordu (AECMA,1995).

1980'lerde *Smart's Plain English Program* (PEP), *White's International Language of Services and Maintenance* (ILSAM) ve *Perkin's Approved Clear English* (PACE) gibi yeni pek çok kontrollü dil ortaya çıktı. Bu dönemde ortaya çıkan kontrollü diller makine çevirisinin geliştirilmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Adriaens ve Schreurs, 1992: 595-601; Pym, 1990).

Son yıllarda, çok sayıda kuruluş kendi bünyelerinde kontrollü dil geliştirme çalışmaları yürütmeye başladı. Caterpillar Inc., Carnegie Mellon Üniversitesi tarafından geliştirilen bir makine çeviri sistemi olan KANT ile ortak bir çalışma yürüterek CFE'yi “Caterpillar Teknik İngilizce” ile değiştirdi ve kelime dağarcığını 1.000 kelimeden 70.000 kelimeye çıkardı. İsveç kökenli bir kamyon üreticisi olan Scania, Belçika kökenli bir telefon şirketi olan Alcatel Telecom ve IBM Corporation gibi şirketler de kontrollü dil geliştirme çalışmaları yürüttü (Izri ve Zine, 2019).

Kontrollü dillere ilişkin kurallar en az kontrollü dil kavramı tanımının kendisi kadar karışıktır. O'Brien (2003) bu kuralları, sözcüksel, sözdizimsel ve metinsel olmak üzere üç temel kategoriye ayırmıştır.

Sözcüksel kurallar, sözcük seçimini veya sözcük seçimi yoluyla anlamı etkileyen eylemlere ilişkin kurallardır. Bu kurallar sözcük seçimi, kısaltmalar, ön ve son ekler, imla kuralları, kelimelerin bölünme kuralları, eş anlamlı kelimeler, zamirler, bağlaçlar, rakamların ve tarihlerin yazılışı, birleşik kelimeler, çok anlamlı kelimeler, seçilen kelimelerin anlamsal netliği ve sözlük kullanımı gibi alanlarla ilgilidir. Sözdizimsel kurallar, adından da anlaşılacağı gibi sözdizimini etkileyen kurallardır. Özne-yüklem uyumu, sıfat ve zarfların işlevsel kullanımı, artikeller, edatlar kullanımları, zaman

zarfları, etken edilgen çatı, soru ifadesi kalıpları, ikilemeler ve noktalama işaretleri gibi alanlarla ilgili kurallardır. Metinsel kurallar, kendi içinde “Metin Yapısı” ve “Pragmatik” kurallar olarak ikiye ayrılmıştır. Metin yapısına ilişkin kurallar grafik düzenini veya bilgi yükünü etkileyen kurallarken pragmatik kurallar metnin amacını veya okuyucunun metne tepkisini etkileyen kurallardır. Yapıya ilişkin kurallar metnin yerleşim düzeni, cümle uzunluğu, bilgi yükü, paragraf yapısı ve uzunluğu, anahtar kelime kullanımı, kelime sayısı, büyük harf ve parantez kullanımı ile ilgilidir. Pragmatik kurallar ise metafor, deyim gibi metinsel araçların kullanımı, zaman seçimi, metin türü ve metnin yazılış amacı ile ilgilidir (O’Brien, 2003).

2.5.3. Kontrollü Dil ve Makine Çevirisi İlişkisi

“2.5. Kontrollü Dil” başlıklı bölümde kontrollü dile ilişkin tanımlar yapılırken kontrollü dillerin insan odaklı ve makine odaklı olarak da kategorize edilebileceği ifade edilmişti. İnsan odaklı kontrollü dillerde nihai hedef, metinleri ve teknik belgeleri insanlar için, özellikle de anadili metnin diliyle aynı olmayanlar için okunaklı, anlaşılır ve net hale getirmekken, makine odaklı kontrollü dillerin temel amacı, makine çevirisi bağlamında çevrilebilirliği geliştirmektir (Reuther, 2003).

Makine çevirisi bağlamında kontrollü dil kullanımının en önemli avantajı kaynak metinde sağladığı netliktir. Özellikle, metnin birçok hedef dile çevrilmesinin gerekli olduğu durumlarda gerek ticari gerekse de güvenlik açısından bu netlik bariz önem taşır. Ayrıca kaynak metin üzerinde yapılan kısıtlamalar sonucunda çeviride hata riski azaltılır, böylece erek metin üzerindeki son düzeltme işlemlerine ilişkin yükler de azalmış olur.

Yakın gelecekte, çevirmenler, hangi çeviri aracını kullanıyor olurlarsa olsunlar, kendilerini gittikçe daha fazla sayıda kontrollü dille yazılmış kaynak metin üzerinde çalışırken bulabilirler. Çok sayıda metnin çevirisinin yapılacağı, henüz bu metinler orijinal dillerinde yazılmadan önce bilinmektedir. Bu tür metinlerin kontrollü dille yazılması, çevrilebilirliği büyük ölçüde iyileştirmektedir. Kontrollü dil kullanımına yardımcı olan araçlara örnek olarak “SIMPLUS: Lingua Technology” tarafından geliştirilen “Kontrollü Dil Düzenleme Aracı” ve “MAXit: Smart Communications, Inc.” tarafından geliştirilen “Kontrollü İngilizce Denetleyicisi” gibi uygulamalar verilebilir (Quah, 2006: 53).

Hutchins'e (2005) göre belirli bir çeviri sisteminin bir alandaki tutarlılık, doğruluk ve verimlilik düzeyi iki şekilde ayarlanabilir. Ya sistemin kendisi belirli bir alt dil için özel olarak tasarlanır ya da kontrollü bir dil kullanılarak sisteme girecek metinlerin kelime dağarcığı ve gramer yapıları kısıtlanır. Ürettikleri metinleri çok sayıda dile çevirme ihtiyacı duyan şirketler genellikle bu yaklaşımlardan ikincisini tercih eder. Kontrollü diller, sözcük seçimi ve yapısal değişim sorunlarını en aza indirmek suretiyle son düzeltme işlemlerini azaltacak hatta ortadan kaldıracak kadar kaliteli çıktılar üretmek için girdi metinlerinin makine çevirisi sistemi açısından net, standartlaştırılmış ve tutarlı bir şekilde yazılmasını sağlar.

Özellikle çeviri araçları vasıtasıyla çevrilecek olan metinlerin kontrollü dille yazılması esnasında dikkat edilmesi gereken kurallar Hutchins (2005) tarafından genel hatlarıyla şu şekilde sıralanmıştır:

1. Kabul edilebilir (onaylanmış) bir terminoloji kullanımı.
2. Anlamsal açıdan belirsizlik taşıyan sözcükler söz konusu olduğunda bu sözcüklerin yalnızca onaylanmış anlamlarının kullanımı.
3. Birden çok anlama gelebilecek ve anlamsal açıdan kargaşa yaratabilecek sözcüklerin kullanımından kaçınma.
4. Cümlelerdeki karmaşıklık önlemek için her bir cümle için tek bir komut veya talimat içermesine özen gösterme.
5. Belirsizliğe neden olabileceğinden artikellerin atlanmamasına özen gösterme (artikel içeren diller için geçerlidir).
6. Makine çevirisi sisteminin analizi esnasında soruna neden olabileceğinden deyim anlamı olan fiilleri kullanmaktan kaçınma.
7. Örtük isimleri açıkça belirtme.
8. Kısa cümle kullanımı (genellikle kontrollü dillerde yer alan yönergeler, cümle başına maksimum 20 kelimeden oluşur).
9. Makine çevirisi sistemlerinde sorunlara neden olduğu için bağlaç kullanımına dikkat etme.

Günümüzde neredeyse gerçekleştirdikleri tüm çeviri eylemlerinde bir şekilde çeviri teknolojilerine ve son tahlilde de makine çevirilerine başvuran çevirmenlerin anlaşılır, doğru ve tutarlı çevirileri kısa sürede en verimli şekilde üretebilmeleri için kontrollü dilden faydalanabilecekleri yadsınamaz bir gerçektir. Kontrollü dilin ne olduğunu ve

hangi kurallar çerçevesinde uygulandığını bilmeleri özellikle kaynak metinlerin ön düzeltme işlemleri esnasında oldukça işlerine yarayacaktır. Çevirmenlerin, makine çevirisi sistemi kullanarak yapacakları bir çeviri öncesinde kaynak dili, kontrollü dil kurallarına uygun olarak yeniden düzenlemeleri makine çevirisi sisteminden alacakları çeviri çıktısının kalitesini büyük oranda artıracaktır. Bu sayede çeviri metin üzerinde yapılması gereken son düzeltme işlemlerinin yoğunluğu azalacak hem zamandan hem de emekten tasarruf edilmiş olunacaktır.

2.6. Son Düzeltme (Post-editing)

“Post-editing” kavramı, Türkçe çeviribilim literatüründe “Sonradan Düzelti Yapma/Son Düzelti” (Şahin, 2013), “Son-Düzeltme” (Balkul, 2015), “Makine Çevirisi Sonrası Düzeltme İşlemi” (Çetiner, 2019b), “Bilgisayar Çevirisini Düzeltme” (Şahin, 2019), “Makine Çevirisini Düzeltme” (Ö.Şahin, 2019) ve “Son Biçimleme” (Türkmen, 2020) gibi ifadelerle yer almaktadır (Çetiner, 2021a).

Bu kavramın tanımına bakıldığında ise farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir.

Laurian’a (1984) göre, son düzeltme, bir yeniden yazma, gözden geçirme veya düzeltme işi değil, bir metni ele alma ve yeni bir amaç için üzerinde çalışma yöntemidir.

McElhaney ve Vasconcellos’a (1988) göre geleneksel çeviri ve revizyon işlemlerinden, yani bir insan tarafından çevrilen metnin gözden geçirilmesine ya da bu metindeki içerik, yazım, noktalama işaretleri, biçimlendirme vb. hataların düzeltilmesine yönelik işlemlerden farklıdır.

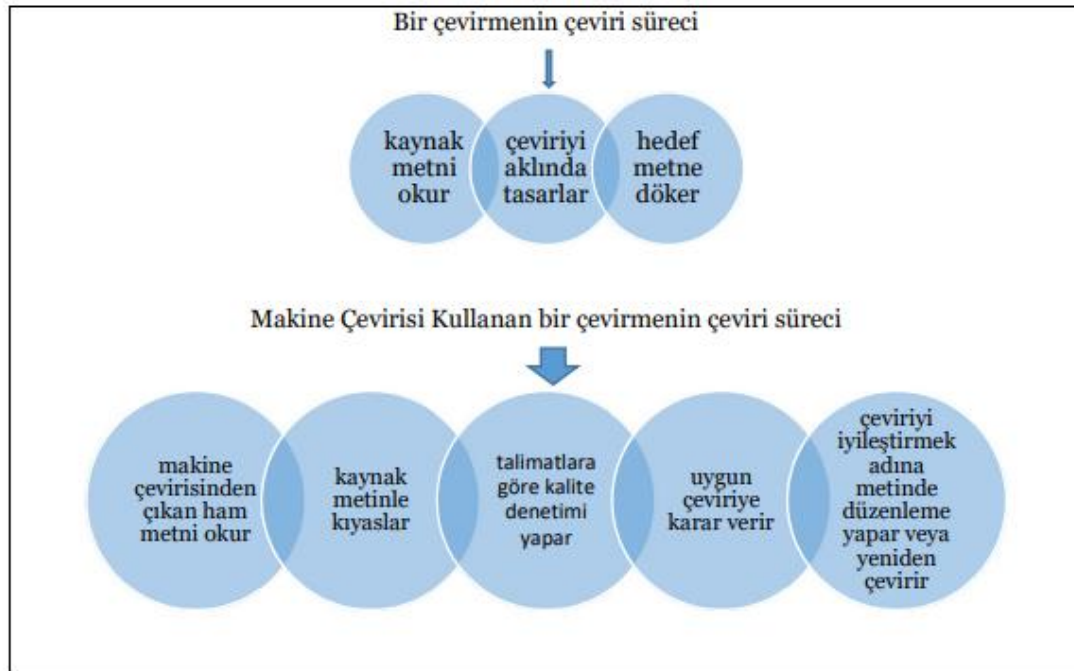
Krings’e (2001) göre bu işlem bir makine çeviri sistemi tarafından çevrilmiş metnin çevirmen tarafından kaynak metinle karşılaştırılması ve sonrasında metin üzerinde ilgili kriterleri karşılaması amacıyla amaca uygun şekilde değişiklik veya düzeltme yapılmasıdır. Çevirmen, son düzeltme işlemini gerçekleştirirken önemli düzeyde çaba gerektiren çeşitli teknik ve yöntemlerden faydalanır.

Chan (2004), son düzeltme işlemini makine çevirisinden elde edilen ham metnin kullanıma uygun hale getirilmesi olarak tanımlamıştır.

Mossop’a (2014) göre son düzeltme işlemi, insan çevirmenin makine çevirisinden çıkan ham çeviri metnini düzeltmesidir.

2.6.1. Son Düzeltme İşleminin Türleri

Çok sayıda araştırmacıya göre son düzeltme işlemi temel olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan biri makine çevirisinden elde edilen ham metnin tamamen, baştan sona (full/complete post-editing) düzeltilmesi diğeri ise kısmen (light/rapid post-editing) düzeltilmesidir (Hu ve Cadwell, 2016; Almeida, 2013; Loffler-Laurian, 1986; Temizöz, 2014). Birincisinde son düzeltme işlemi kapsamlı ve yüksek maliyetliken, ikincisinde kısmi ve dolayısıyla da daha düşük maliyetlidir. Ham metin üzerinde uygulanacak son düzeltme işleminin türünü, metnin kullanım yeri ve amacı belirleyecektir. Eğer makine çevirisinin kullanım amacı sadece metni “anlamak” ise kısmi düzeltme (light post-editing) yeterli olurken makine çevirisinin kullanım amacı metni “yaymak” olduğunda tam düzeltme (full post-editing) gerekli olacaktır. Ancak kapsamlı düzeltmenin yapılp kaliteli bir metnin elde edilebilmesi için ilgili makine çevirisi çıktısının bunu sağlayabilecek derecede iyi olması gerekir. Kısacası, ham makine çevirisinin kalitesi, bir insan çevirmenin onu sıfırdan yeniden çevirmesini gerekli kılacak kadar düşük olmamalıdır (DePalma, 2013; Hu ve Cadwell, 2016).

Şekil 5: Makine Çevirisi Kullanan ve Kullanmayan Çevirmenin Çeviri Süreci (Steurs, 2014)

Kaynak: Çetiner, 2019b

Son düzeltme işleminin, insan çevirmen tarafından yapılan bir çeviri metni üzerindeki düzeltme işlemleri (editörlük işi ve süreci) ile karıştırılmaması gerekir. Çünkü normal bir düzeltme işinde editör, iş olarak çevirinin son hali üzerinde çalışırken, Şekil 5’te de görüldüğü gibi makine çevirisinden elde edilen ham metin, metnin son hali değildir, bir ara metindir (Loffler-Laurian, 1996; O’Brien, 2006; Steurs, 2014). Dolayısıyla çevirmenin gerçekleştirdiği son düzeltme işlemleri sonrasında metne daha bütüncül ve genel bir değerlendirme amacıyla bakması ve değişiklikler yapması gerekebileceğinin farkında olması gerekir.

2.6.2. Son Düzeltme İşlemine Yönelik Çabanın Ölçümü

Krings (2001: 178) bir makine çevirisi sisteminin uygulanabilir olma durumunun değerlendirilmesinde, son düzeltme (post-editing) için sarf edilen çabanın en önemli unsur olduğunu belirtmiştir. Krings, son düzeltme için sarf edilen çabanın üç düzeyde ölçülebileceğini savunur: zamansal, teknik ve bilişsel. Zamansal çaba, bir cümle için belirli bir kalite düzeyine göre yeniden düzenlenmesi için harcanan süreyi ifade ederken; teknik çaba, metin üzerinde gerçekleştirilen eksiltmeleri, eklemeleri ve metnin yeniden düzenlenmesini ifade eder. Diğer taraftan bilişsel çaba, ham metindeki bir eksikliğin giderilmesi için gerçekleştirilen bilişsel süreçlerin kapsamını ve türünü ifade etmektedir. Zamansal ve teknik çabanın doğrudan gözlemlenebildiğini ve bunların bilişsel çabayla bağlantılı olduğunu varsaymanın mantıklı olacağını belirtirken bilişsel çabanın ise doğrudan gözlemlenemediğini ifade etmektedir. Krings, bilişsel çabayı gözlemlemek için "Sesli Düşünme Protokolü" (Think-Aloud Protocol - TAP) olarak bilinen yöntemi kullanmıştır. Sesli Düşünme Protokolü, araştırma deneğinin bir görevi tamamlarken aklından geçenleri sözlü olarak ifade etmesini gerektirir. İlk olarak psikoloji alanında bir araştırma yöntemi olarak kullanılan bu protokol, çeviri süreci araştırmalarında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Hansen, 2003; Alves, 2003). Ancak Krings, bu yöntemin son düzeltme çalışmalarını önemli ölçüde (bu yöntemi kullanmayan çevirmenlere kıyasla %33 oranında) yavaşlattığından verimli bir yöntem olmadığını belirtmektedir.

Son düzeltme işlemi esnasında çevirmenin sarf ettiği çabayı kaydetmek ve ölçmek için kullanılan bir diğer yöntem de “klavye izleme” yöntemidir. Bu yöntemde, elektronik metin üretimini kaydeden Translog adında bir klavye izleme aracı kullanılmaktadır (Hansen, 1999). Translog, son düzeltme işleminde tam olarak harcanan zamansal, teknik

ve bilişsel çabaya ilişkin verileri derlemek için kullanılmıştır. Zamansal veriler, cümlelerin tek tek sonradan düzenlenmesi için gereken süre kaydedilerek derlenmiştir. Teknik veriler ise eklenen kelime sayısı, silinen kelime sayısı, kes ve yapıştır eylemlerinin sayısı ve sözlük aramaları kaydedilerek derlenmiştir. Krings'in de belirttiği gibi bilişsel çaba doğrudan gözlemlenememektedir ancak duraklamaların bilişsel çabanın sarf edildiğine ilişkin iyi bir gösterge olduğu ve Translog'un, duraklamaların sayısının, yerinin ve süresinin gözlemlenmesine olanak sağladığı öne sürülmüştür (Krings 2001: 304).

Son düzeltme işlemine yönelik sarf edilen çabayı ölçmek üzere kullanılan bir diğer yöntem de “göz takibi” yöntemidir. Bu yöntemde çevirmenin çeviri esnasında gerçekleştirdiği göz hareketleri “göz takip cihazı” adı verilen bir cihazla ölçülür ve hangi zamanda, ne kadar süreyle hangi noktalara baktığı belirlenir. Bu teknoloji, insan-bilgisayar etkileşimi, okuma ve yazma çalışmaları, psikoloji, pazarlama, kullanılabilirlik çalışmaları ve reklamcılık gibi alanlarda bireyin davranışlarını, dikkatini ve yaşadığı bilişsel süreçleri incelemekte kullanılmaktadır; bu sayede kapsamlı ve nesnel veriler elde edilmektedir (Şahin Er ve Köktürk, 2022).

Göz takip cihazı, yazılı çeviri alanında ilk kez O'Brien (2007) tarafından kullanılmıştır. Bu çalışmada çevirmenlerin çeviri belleklerindeki farklı eşleşmeleri çevirirken harcadıkları bilişsel çaba ölçülmüştür. 4 katılımcı ile gerçekleştirilen ve öncül bir çalışma olma özelliğine sahip bu çalışmada bilişsel çabanın ölçümünde gözbebeği büyümesi ile odaklanma süresi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda çeviri belleklerindeki tam eşleşmelerin en az çabayı gerektiren kısım olduğu ve makine çevirisinden elde edilen ham metin üzerinde yapılan son düzeltme işlemi için harcanan çabanın %80-90 aralığında yer alan eşleşmelerin çevrilmesine yakın bir bilişsel çaba gerektirdiği tespit edilmiştir. Çevirmenlerin en çok hiç eşleşmenin olmadığı durumlarda, yani sıfırdan çeviri yaptıkları durumlarda çaba harcadığı görülmüştür.

Çeviri belleklerindeki farklı eşleşmelerin çevirisine yönelik çabanın ölçümüne ilişkin olarak yine O'Brien (2008) ve Teixeira (2014) tarafından başka çalışmalar da yapılmıştır. Makine çevirisinden elde edilen ham metin üzerinde gerçekleştirilen son düzeltme işlemindeki çabanın ölçümüne yönelik ilk çalışma ise Carl ve diğerleri (2011) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada insan çevirmenin çeviri yaparken sarf ettiği çaba ile son düzeltme işlemi esnasında sarf ettiği çaba Translog kullanılarak karşılaştırılmıştır. Çeviri ve son düzeltme işlemleri boyunca Translog, hem klavye hareketlerini hem de göz

hareketlerini kaydetmiştir. Çalışmanın sonucunda son düzeltme işleminde çevirmenin genel olarak hem daha hızlı olduğu hem de çeviri kalitesinin biraz daha yüksek olduğu saptanmıştır.

2011 yılında yaptığı “Towards predicting post-editing productivity” adlı çalışmasında O’Brien, bu kez makine çevirisinin kalitesini göz takip cihazıyla ölçmüştür. Ortalama odaklanma süresi ve sayısı ile çeviri süresi arasındaki karşılıklı ilişkiyi, makine çevirisi kalitesinin ölçümünde kullanılan otomatik ölçütlerle ölçen araştırmacı, çalışmanın sonucunda otomatik ölçütlerde yüksek puan alan birimlerin daha az sürede düzeltildiğini ve daha az bilişsel çaba gerektirdiğini tespit etmiştir (O’Brien, 2011).

Son düzeltme işlemindeki çabanın ölçümüne yönelik çalışmalardan biri de Mesa-Lao (2014) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmasında özellikle makine çevirisinin düzeltilmesi ile çeviri arasındaki farkı anlamaya odaklanan araştırmacı, göz takip cihazı ile 10 katılımcının göz hareketlerini ölçmüştür. Bunun yanında 6 profesyonel çevirmenden, farklı zorluk derecesindeki metinleri çevirmeleri ve düzeltmeleri istenmiş, bu esnada çevirmenlerin sarf ettiği çaba “odaklanma sayıları, görev zamanları, toplam bakış süreleri ve ekran üzerinde erek ve kaynak metin bölümleri arasındaki geçişler” gibi ölçütlere göre ölçülmüştür. Sonuç olarak çevirmenler için zor metinleri düzeltmenin çevirmekten daha zor olduğu tespit edilmiş, çevirmenlerin makine çevirisini düzeltirken daha hızlı oldukları saptanmıştır.

Bu alanda yapılan çalışmalar, sıfırdan çevirinin çeviri belleği veya makine çevirisi düzeltme işlemine kıyasla daha fazla çaba gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Çeviri bellekleri her ne kadar belleklerdeki hatalı çevirilerin tekrarlanması, belleklerin içeriğine yönelik kontrol çalışmalarının ihmal edilmesi gibi nedenlerle çevirmenleri zor durumda bırakabilse de tutarlılık, verimlilik, diğer çevirmenlerin referans alınabilmesi ve işbirliğini kolaylaştırması bakımından hem çevirmenler hem de çeviri büroları veya çeviri şirketleri için önemli avantajlar sağlamaktadır. Çevirmenlerin, bu belleklerden bekledikleri verimi alabilmesi için bunların kullanımı konusunda daha bilinçli olması gerekmektedir. Örneğin ücretlerin eşleşme oranına göre belirlendiği çeviri piyasasında, çevirmenlerin çok yüksek eşleşmenin söz konusu olduğu segmentlerde, ciddi bir sıkıntı olmadığı sürece, düzeltme yapmaması gerekmektedir. Bu tür durumlarda düzeltme yapmaları ve emeklerinin karşılığını alamamaları, olumsuz sonuçlara sebep olabilmektedir (Ö. Şahin, 2019: 393).

Makine çevirisi düzeltme işlemlerini gerçekleştiren çevirmenin ise bu süreçte söz konusu iki dile ve iki kültüre hâkim bir uzman olduğunun (Reiss ve Vermeer, 1984) ve sorumluluğu gerekli müdahaleleri yaparak üstleneceğinin bilincinde hareket etmesi gerekir. Çevirmen, ancak son düzeltme sürecinde tüm sorumluluğu üstlenmesi ve metnin tamamen mi (full post-editing) yoksa kısmen mi (light post-editing) düzeltme gerektirdiğine iyi karar vermesi durumunda, ilgili çeviri metnine ilişkin doğru son düzeltme kararlarını alabilecektir (Odacıoğlu, 2022).

2.7. Çeviri Teknolojileri Bağlamında Çeviri Edinçlerinin Çevirmenin Sorumluluğu Bakımından Değerlendirilmesi

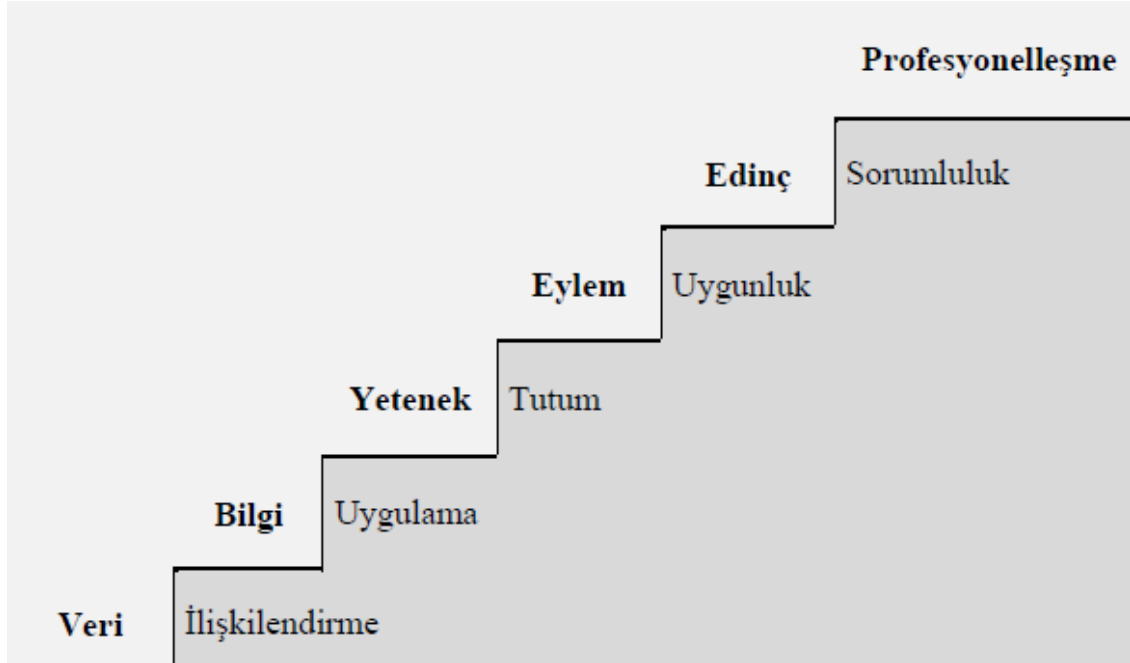
2.7.1. Çeviri Edinci

Bir çeviribilim terimi olarak ele alınan “edinç” sözcüğünün İngilizce karşılığı olan “competence” sözcüğü, zaman zaman yetenek (ability), beceri (skill), nitelik (qualification), etkinlik (effectiveness), uygunluk (fitness), verimlilik (efficiency) ve yeterlik (proficiency) gibi eşdeğer sözcüklerle kullanılmaktadır. Edinç sözcüğüne atfedilen anlamların Latince köklerine ve tarihsel varyasyonlarına bakıldığında, sözcüğün “bilme” veya “sorumluluk” anlamına da geldiği anlaşılmaktadır. Bu kavram, biyolojide, immünolojide, hukukta ve diğer bazı bilimsel disiplinlerde de kullanılmaktadır (Weinert, 1999).

Dilbilim alanında edinç kavramı ilk kez Chomsky tarafından kullanılmıştır. Chomsky’nin edinç kavramında bilgi (knowledge), dizge (system) ve çok bileşenlilik (multi-componentialism) gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Chomsky’ye (1968: 116) göre edinç konuşmacının ve dinleyicinin, dilin kuralları çerçevesinde ses ve anlam arasında doğru ilişki kurabilme yetisidir.

Durukan ve Çelikay (2018) “Çeviri Edinci Kavramına Yönelik Kapsayıcı Bir Tanım Önerisi” başlıklı çalışmalarında Chomsky’nin dil için kullandığı edinç (Kompetenz) ve edim (Performanz) kavramlarının zaman içerisinde gelişerek, birbirleriyle olan bağlantılarının netleştiğini ifade etmişlerdir. Edinç kavramının kapsayıcı yapısının, farklı yeti ve becerilerin bir araya gelmesinden oluştuğunu, bu noktada Chomsky’nin tanımlamış olduğu dilbilgisel edinç (Kompetenz) ile günümüzde tanımlanmaya çalışılan çeviri edinci (Übersetzungsfertigkeit) kavramlarının eş anlamlı olmadığını altını çizmişlerdir.

Schneckenberg ve Wildt'e (2006: 31) göre edinç, belli bir durumda ortaya çıkan güçlüklerle uygun bir biçimde baş edebilme yeteneğidir ve aşamalar halinde gerçekleşen bir edinim ile görünür hale gelmektedir. Bu bağlamda edince aşamalı olarak gerçekleşen bir edinim süreci sonunda ulaşıldığı söylenebilir.

Şekil 6: Profesyonel Gelişime Yönelik Adımlar (Schneckenberg ve Wildt, 2006: 31)

Kaynak: Eser, 2013: 2

Çeviri eğitimi ve çeviri edinci gibi konularda önemli araştırmalara imza atan araştırma grubu PACTE, çeviri edincini “çeviri yapılabilmesi için gerekli bilgi ve becerilerin oluşturduğu sistem” olarak tanımlamaktadır (PACTE, 2000). Bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi çeviri edincinin “dilbilgisel edinç” düzeyine indirgenmesi mümkün değildir çünkü günümüzde çeviri eylemi sadece dilsel bir aktarım olarak görülmemektedir. Bunda elbette çağımızda iletişim hızının artması, çağın ve teknolojinin gelişmesinin sonucu ortaya çıkan bir gereksinim olarak teknolojinin çeviri uygulamalarında önemli bir yere sahip olmaya başlaması gibi faktörler önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla günümüzde çevirmenlerin salt dilsel beceri veya yeteneklere sahip olmanın ötesinde, içinde çağın teknolojik araç ve imkânlarının sağladığı algı ve deneyimlere dayalı çeşitliliği, teknoloji bilgi ve birikimini de içeren bir “edinç” düzeyine sahip olmalarının beklenmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu bağlamda çeviri edinci kavramının işaret ettiği gereksinimler bakımından artık sürekli gelişmekte ve değişmekte olan, devingen bir kavram olduğu söylenebilir.

PACTE grubunun çeviri edinci modeli, altı alt edinçten oluşan bir çeviri edinci modelidir. Bu modelde yer alan araçsal alt edinç, ağırlıklı olarak kaynakların kullanımıyla ilgili bilgiyi işaret etmektedir. Bu bağlamda sözlükler, kitaplar, paralel metinler ve elektronik korpus gibi kaynakları içermektedir. Aynı zamanda bu modelde çeviri esnasında kullanılan bilgi ve iletişim teknolojilerine ilişkin kullanım bilgisi de yer almaktadır. Özet olarak PACTE grubuna göre çeviri sürecinde teknoloji kullanımı, bir alt edinç kapsamında değerlendirilmelidir.⁷

EMT (Avrupa Yazılı Çeviri Yüksek Lisans Programı) grubuna göre ise edinç, belli koşullar altında, belli bir görevi yerine getirebilmek için gerekli yetenek, bilgi, davranış ve teknik bilgi birleşimi olarak tanımlanmıştır. EMT'nin çeviri edinci modelinde de altı alt edinçten bahsedilmektedir. Bu alt edinçten biri olan teknoloji edinci, çeviride bilgi teknolojilerinin etkin bir şekilde kullanılmasını içermektedir. Bu modeldeki teknoloji edinci ise çeviri, düzeltme, terminoloji ve araştırma sürecinde yardımcı olacak bir yazılım yelpazesinin etkin bir şekilde kullanımına yönelik bilgi olarak tanımlanmıştır.⁸

PACTE ve EMT dışında tanımlanan edinç modellerinde de çeviri edincine ilişkin alt başlıkların ve teknoloji edincine ilişkin içeriğin büyük oranda birbiri ile paralel olduğu görülmektedir.

2.7.2. Bir Alt Edinç Olarak Teknoloji Edinci

Son yıllarda dünyada ve ülkemizde teknoloji alanında önemli gelişmeler yaşanmış ve bu durum çevirmenleri ve editör, tasarımcı gibi çevirmen haricindeki çeviri sektörü çalışanlarını bu gelişime ayak uydurmak zorunda bırakmış ve bu sürecin sonucunda teknoloji edinci kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Teknoloji edinci, en genel anlamda temel bilgisayar bilgilerini, bilgisayar aracılığıyla metin oluşturma ve internet üzerinden araştırma yapma, terminoloji oluşturma ve terminoloji geliştirmeye yönelik veri bankalarının kurulumunu, yardımcı nitelikteki yazılımlara ilişkin bilgileri, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin takibini, mevcut çeviri programlarını, internet tabanlı çeviri araçlarını ve internet üzerinden ulaşılabilecek her türlü kaynağa erişime yönelik bilgileri içermektedir. Bu bakımdan teknoloji edinci özetle çevirmenin, çeviri

⁷http://grupsderecerca.uab.cat/pacte/sites/grupsderecerca.uab.cat/pacte/files/2011_PACTE_Continuum.pdf (Erişim Tarihi 06/04/2024)

⁸ <http://ec.europa.eu/emt> (Erişim Tarihi 06/04/2024)

sürecinde yararlanabileceği her türlü elektronik araca ilişkin bilgisi, kullanımı ve deneyimine ilişkin durumuna karşılık gelmektedir.

Şahin (2013: 5), Çeviri ve Teknoloji adlı eserinde, ülkemizde ilk bilgisayar kullanımının 1960'lı yıllara dayandığını, bunun eğitime yansımalarının ise 1970'li yılları bulduğunu ifade etmektedir. Türkiye'de ilk çeviribilim bölümlerinin kuruluşu da 1980'li yıllara denk gelmektedir. Ancak o yıllarda teknoloji alanında hızlı gelişmeler olmasına rağmen bu bölümlerde verilen derslerin içeriğinde çeviriye yönelik teknoloji yaygın bir şekilde yer almamıştır. Dolayısıyla bu dönemde çeviri eğitiminde teknoloji kullanımının oldukça sınırlı olduğu söylenebilir.

Ancak 90'lı yılların sonlarından başlamak üzere halen sektörde etkin şekilde kullanılan bilgisayar destekli çeviri araçları ve 2010'lu yıllardan itibaren yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanan makine çevirisi motorları, çeviri uğraşını başka bir boyuta taşımış, çeviri uğraşının ele alınabilecek her boyutunda adeta devrim niteliğinde değişikliklere neden olmuştur.

Teknolojinin kuramsal düzeyde bir alt edinc olarak tanımlanması da çevirmenlerin artık bu alanda kendilerini geliştirmelerinin zorunlu olduğunu gösteren bir diğer önemli göstergedir. Birçok çeviri yazılımı şirketi, alandaki bu açığı fark etmiş ve çevirmenlere yönelik kimi zaman ücretli kimi zaman ücretsiz olmak üzere kendi yazılımlarının öğretimine yönelik kurslar vermeye başlamıştır. Benzer şekilde son yıllarda üniversitelerin müfredatları incelendiğinde yeterli olmasa da eskiye kıyasla çeviri teknolojilerinin daha fazla yer tuttuğu, bazı üniversitelerin çeviribilim/mütercim ve tercümanlık bölümlerinde özellikle bilgisayar destekli çeviri araçlarının eğitimlerinin verildiği görülmektedir (Balkul, 2015: 116-117).

2.7.3. Çeviri Teknolojilerinin Çeviri ve Çevirmen Edinci Üzerindeki Etkisi

Çeviri edinci modellerinde araştırma (bilgi edinme) alt edinci ile teknoloji alt edincinin birlikte ele alındığı görülmektedir. Buradan hareketle teknolojinin çeviriyi iki yönde etkilediği söylenebilir. Bunlardan birincisi özellikle 1990'ların sonundan itibaren yaygınlaşan internet kullanımı sayesinde çeviri öncesi ve çeviri süreci boyunca çevirmene, yaptığı çevirinin konusu veya özel alanı ile ilgili araştırma zemininin oluşturulmasıdır. Diğeri ise çevirmenin, çeviriyi doğrudan çeviri programları, çeviri bellekleri veya çeviri motorlarını kullanarak gerçekleştirmesidir. Tahir Gürçağlar (2021:

61) günümüzde çeviriye yönelik araştırmalarda internetin yoğun bir şekilde kullanıldığını; artık sözlük olarak da çevrimiçi sözlüklerin ve bilgisayar yazılımı sözlüklerin kullanıldığını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle bilgisayar öncesi dönemde çevirmen için temel araçlar olan kâğıt, kalem ve sözlüğün yerini günümüzde bilgisayarlar ve internet almıştır.

Bu önemli değişimin çevirmen ve çeviri edinçlerine ciddi şekilde yansıdığı görülmektedir. Bir çevirmenin hangi alanda ve hangi koşulda çalışıyor olursa olsun her şeyden önce içinde bulunduğumuz teknoloji çağında temel bilgisayar yazılımlarını, bilgisayar destekli çeviri araçlarını ve çeviri motorlarını seri ve kapsamlı bir şekilde kullanma becerisine sahip olması ve bu deneyimini her geçen gün geliştirmesi gerekmektedir. Bu temel gerekliliği ifade ettikten sonra teknolojik gelişmelerin özellikle diğer çevirmen edinçleri üzerindeki etkisine ve gerektirdiği kaçınılmaz değişimlere değinebiliriz.

Örneğin teknolojik gelişmeler sonucunda çevirinin bir alt alanı olarak ortaya çıkan ve belirli bir kültüre yönelik olarak üretilen bir ürünün başka bir kültürde kullanılmak ya da pazarlanmak üzere ilgili kültüre adapte edilme süreci olarak tanımlanabilecek “yerelleştirme”, çevirmenlerin iletişim ve birlikte çalışma becerilerinin yüksek olmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda bugüne kadar çevirmene yönelik olarak oluşan “izole/bireysel çalışma” algısının “sosyal/işbirlikçi çalışma” algısına evrilmesi kaçınılmaz olmuştur. Bunun yanı sıra teknolojinin ve internetin yaygınlaşması ile çevirmenler artık çeşitli web siteleri (ProZ, TranslatorsCafe gibi) ve sosyal medya ortamları ve uygulamaları (Armut, Workflex, Bionluk gibi) aracılığıyla iş alabilme imkânına sahip olmuştur. Bir çevirmenin bu ortamlarda da etkin bir iletişim becerisine sahip olması ve iletişim araçlarını etkin bir şekilde kullanması onu diğerlerinden ayıracak ve avantajlı bir konuma getirecektir.

Benzer bir değişimin de çeviri motorlarının gelişmesiyle gerçekleştiği söylenebilir. Özellikle de Google’ın ilk kez 2016 yılında piyasaya sürdüğü ve her geçen gün geliştirdiği “nöral makine çevirisi” teknolojisi sayesinde, çevirmenin “sıfırdan çeviren” konumundan “editör” konumuna evirildiği, bu bağlamda artık post-editing (makine çevirisi sonrası düzeltme/son biçimleme) işlemlerine yönelik becerilerin de ön plana çıktığı görülmektedir (Çetiner, 2021b).

Teknolojinin gelişmesi ve çeviri yazılımlarının çeşitliliği, serbest (freelance) çevirmenliğin yaygınlaşabilmesine de zemin hazırlamış bunun sonucunda çevirmenlerin çoğu daha önce şirket içi (in-house) çalışırken ağırlık serbest çevirmenliğe kaymıştır.⁹ Evden çalışan çevirmenler için bir zorluk daha gündeme gelmiştir: zaman yönetimi ve planlama. Dolayısıyla çevirmen edincine ilişkin değişimlerden biri de planlama edinci olmuştur.

Köktürk ve Türkmen (2020), “Çevirmen Edinci ve Bileşenleri Önerisi” adlı makalelerinde planlama edincinin sektör tarafından beklenen, çevirmende olması gereken bir yeti olduğunu belirtmekte, çevirmenin çeviri faaliyetini gerçekleştirirken izleyeceği yol, belirleyeceği hedef ve zaman planlaması konusunda hangi yöntemi kullanacağına karar vermesi gerektiğini vurgulamaktadır. Planlama edincinden yoksun çevirmenlerin, doğaçlama çalışmaları durumunda çeviri kaliteleri düşebilir ve bu sürecin sonucunda bu çevirmenler mesleklerinde başarısız olma riski ile karşı karşıya kalabilir (Köktürk ve Türkmen, 2020). Daha önce belirli bir mesai dâhilinde çalışan çevirmenlerin özel hayatlarındaki görev ve sorumlulukları ile çalışma hayatlarındaki görev ve sorumlulukları bu kadar birbirini etkiler duruma geçmemiş olduğundan planlama edinci geri plandayken artık bu edinc çevirmenler için çok önemli bir konumdadır.

⁹ <https://inboxtranslation.com/resources/research/freelance-translator-survey-2023/#:~:text=65%25%20of%20respondents%20work%20exclusively%20as%20freelance%20translators> (Erişim Tarihi 05/04/2024).

3. BÖLÜM: YÖNTEMBİLİM

Bu bölümde çalışmanın amacı ve araştırma soruları baz alınarak, bu nitel çalışma için yarı yapılandırılmış mülakat uygulamasının yöntem olarak belirlenme nedenleri açıklanmıştır. Çalışmanın verilerine nasıl ulaşıldığına, bu verilerin hangi araçlarla ve nasıl toplandığına ve veri analizinin nasıl yapıldığına dair bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Yöntem

Türkiye’de piyasada çalışan çevirmenlerin makine çevirisi kullanımına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşlerini konu alan bu araştırmanın sayıltıları şu şekilde özetlenebilir: (1) Araştırmaya katılan çevirmenlerin, araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat sorularını içtenlikle ve doğru cevapladıkları varsayılmıştır. (2) Yarı yapılandırılmış mülakat soruları oluşturulurken ilgili literatür incelemesi ve uzman görüşlerinden elde edilen verilerin kullanılmasının yeterli olduğu varsayılmıştır.

Bu çalışma, nitel bir çalışma olmanın yanı sıra betimleyici bir çalışmadır. Nitel araştırmalar, gözlem, nitel verilerin mülakat ve doküman analizi gibi yöntemlerle toplandığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve eksiksiz bir şekilde ifade edildiği araştırmalar olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 37). Dolayısıyla bu çalışmanın nitel çalışma kapsamında ele alınmasının uygun olduğu düşünülmüştür. Bu çalışmada nitel araştırmalarda veri toplama yöntemi olarak kullanılan “derinlemesine görüşme” türlerinden “yarı yapılandırılmış mülakat” uygulamasına yer verilmiştir. Bu uygulamanın en temel özelliği ise tanımlanan konu başlıkları için uygun soruların hazırlanması ve araştırmacının bu soruları kullanarak bilgi edinmek istediği konulara ulaşmasıdır. Bu görüşmeler, görüşme sırasında esnekliğe imkân vermesi, bir insanın veya örgütün davranışına dair ayrıntılı bilginin elde edilebilmesi bakımından cevaplara daha kolay ulaşılabilir olması bakımından sık sık tercih edilmektedir (Qu ve Dumay, 2011’den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2021: 332).

3.2. Katılımcılar

Çevirmenlerin makine çevirisi kullanım alışkanlıklarına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşlerine odaklanan bu çalışma, makine çevirisinden aktif olarak faydalanan çevirmenlerle görüşme yapılmasını gerekli kılmıştır. Katılımcılar, 2024 yılı Mayıs ayı içerisinde ulaşılabilir olma durumuna göre seçilmiştir. Araştırmacı, tanıdıkları vasıtasıyla

katılımcılara ağırlıklı olarak daha kolay ulaşabileceği İstanbul ilindeki çeviri hizmeti veren şirketlerde, çeşitli dil çiftlerinde in-house (şirket içi) veya freelance (serbest) olarak çeviri yapan çevirmenlerle iletişime geçerek bu çevirmenleri araştırmaya katılmaya davet etmiştir. 5'i erkek 5'i kadın olmak üzere araştırmaya toplam 10 çevirmen katılmıştır. Çalışmanın katılımcıları, piyasada en az 3 yıllık bir tecrübeye sahip çevirmenlerden oluşmaktadır. Katılımcıların 1'i Yalova ilinde, 1'i İzmir/Muğla illerinde diğer 8 katılımcı ise İstanbul ilinde ikamet etmekte ve çalışmaktadır.

Bu kriterler göz önünde bulundurularak katılımcılar için çeşitli kriterlerin belirlendiği “ölçüt örnekleme” ve katılımcılara ulaşma konusunda zaman ve hız bakımından kolaylık sağlayan “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” modellerinin kullanıldığı bu çalışmada aynı zamanda araştırmaya katılan çevirmenlerin iletişim halinde olduğu diğer çevirmenlere ulaşmak amacıyla “kartopu örnekleme” modeline de yer verilmiştir. Bu modelde ilk katılımcılar, araştırmacıyı çalışma için uygun diğer katılımcılara yönlendirmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 120-121).

Kolay ulaşılabilir durum örnekleme ve kartopu örnekleme modelleri kullanılarak elde edilen veriler ve bu veriler üzerinden yapılan analizler, elbette Türkiye'deki tüm çevirmenlerin makine çevirisi kullanım alışkanlıklarını ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşlerini yansıtmayacaktır. Ancak yine de Türkiye çeviri piyasasında aktif olarak çalışmakta olan belirli bir deneyime sahip 10 çevirmenin bu alandaki görüşlerinin analiz edilmesinin, piyasadaki çevirmenlerin makine çevirisi algısı hakkında genel bir fikir edinilmesi açısından değerli olacaktır.

Çev. No	Cinsiyet	Şehir	Deneyim	Dil	Mezun Olduğu Üniv./Bölüm	Yaş	İş
1	Kadın	Yalova	17	Türkçe, İngilizce	İstanbul Üniv./İngilizce Mütercim Tercümanlık	42	Çeviri, son düzeltme, redaksiyon
2	Kadın	İstanbul	6	Türkçe, İngilizce	Yeditepe Üniv./Çeviribilim	29	Çeviri, son düzeltme, proje yönetimi
3	Erkek	İstanbul	26	Türkçe, İngilizce, Fransızca	Bilkent Üniv./Mütercim Tercümanlık	45	Çeviri, son düzeltme, redaksiyon, gözden geçirme
4	Kadın	İstanbul	12	Türkçe, İngilizce, Macarca, Çince, İspanyolca, Portekizce	Ankara Üniv./Hungaroloji ve Sinoloji	34	Çeviri, son düzeltme
5	Erkek	İstanbul	17	Türkçe, İngilizce	Koç Üniv./Psikoloji	45	Çeviri, son düzeltme, redaksiyon
6	Erkek	İstanbul	22	Türkçe, İngilizce	İstanbul Üniv./İngilizce Mütercim Tercümanlık	40	Çeviri, son düzeltme, redaksiyon, sözlü çeviri
7	Erkek	İstanbul	15	Türkçe, İngilizce, Fransızca	Yıldız Teknik Üniv./Met. Mühendisliği	46	Çeviri, son düzeltme, deşifre
8	Kadın	İstanbul	10	Türkçe, İngilizce	İstanbul Üniv./İngilizce Mütercim Tercümanlık	28	Çeviri, yerelleştirme
9	Erkek	İstanbul	12	Türkçe, İngilizce	İstanbul Üniv./İngilizce Mütercim Tercümanlık	30	Çeviri, editing, son düzeltme
10	Kadın	İzmir/Muğla	17	Türkçe, İngilizce, İtalyanca	Çanakkale 18 Mart Üniv./İngiliz Dili ve Edeb.	39	Çeviri, son düzeltme, redaksiyon

Tablo 1: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Katılımcı Bilgileri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın analiz birimini çevirmenlerle yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen veriler oluşturmaktadır. Verilerin tamamı gönüllülük esasına göre alınmış olmakla birlikte çevirmenlere görüşme öncesi onam formu okunmuş ve onayları alınmıştır.

Yarı yapılandırılmış mülakat soruları temel olarak alanyazının taranması, piyasadaki çevirmenlerin ve iki uzman görüşünün alınması sonucunda hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kuruluna sunulmuş ve onay alınmıştır.¹⁰ Yarı yapılandırılmış mülakat, sesli olarak WhatsApp uygulaması üzerinden, yazılı olarak e-posta üzerinden ve yüz yüze olmak üzere üç farklı şekilde gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakatın uygulanmasında katılımcıların öncelikli olarak müsaitlik durumları ve mülakatın uygulanma şekli ile ilgili tercihleri temel alınmıştır.

WhatsApp uygulaması üzerinden yapılan mülakatlarda katılımcılara ilk etapta sesli olarak bilgilendirilmiş onam formu okunmuş ve sesli onayları alınmıştır. Ses kayıtlarının transkripsiyonlarında anlaşılır olduğu sürece tekrarlanan sözcüklere müdahale edilmemiştir. Mülakat sorularının genel olarak 15 ila 30 dakika boyunca sesli olarak cevaplandığı görülmektedir.

Yazılı olarak gerçekleştirilen mülakatlarda ise 10 soru bir form halinde katılımcılara e-posta aracılığıyla gönderilmiş ve cevaplar yine e-posta üzerinden alınmıştır.

Yüz yüze yapılan mülakatta ise sorular araştırmacıya okunmuş ve cevapları notlar alınarak kaydedilmiştir.

Sonuç olarak yarı yapılandırılmış mülakat sorularının cevapları, 5 araştırmacıdan WhatsApp uygulaması üzerinden sesli olarak, 4 araştırmacıdan e-posta üzerinden yazılı olarak ve 1 araştırmacı ile de yüz yüze görüşme gerçekleştirilerek alınmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmaya ilk olarak 2024 yılı Mayıs ayı içinde “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” modeli baz alınarak başlanmıştır. Telefon numaralarına ulaşılan 14 katılımcı aranarak araştırma hakkında genel olarak bilgilendirilmiştir. Bunlardan 10’u araştırmaya katılabileceklerini ifade etmiştir. Katılımcılardan 6’sına mülakat soruları WhatsApp

¹⁰ Bkz. Ek 2: Etik Kurul Onayı

uygulanması üzerinden, 4'üne ise e-posta adresleri üzerinden gönderilmiş, anlamadıkları veya sorularda açıklanması gereken bir yer olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların hiçbir sorularla ilgili herhangi bir açıklama talep etmemiştir. 1 katılımcıyla ise yüz yüze mülakat yapılmış ve cevapları araştırmacı tarafından not edilerek alınmıştır. Katılımcılarla 2024 yılı Mayıs ayı boyunca görüşmeler yapılarak yarı yapılandırılmış mülakatlar tamamlanmıştır.

3.5. Veri Analiz Yöntemi

Nitel araştırmada veri analizi, çeşitlilik, yaratıcılık ve esneklik gerektirmektedir. Her nitel araştırma benzersiz özellikler taşımakta ve bu durum veri analizinde yeni yaklaşımları zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, araştırmacının hem araştırmanın hem de toplanan verilerin özelliklerini dikkate alarak ve mevcut veri analiz yöntemlerini gözden geçirerek, kendi çalışması için bir veri analiz planı oluşturması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2021: 239).

Nitel araştırmada veri analiz yöntemlerinin standart hale getirilemeyeceği ve standartlaşmanın nitel araştırmacının esnekliğini kısıtlayacağı unutulmamalıdır. Standartlaştırılmış veri analizi, araştırmanın amacına uygun, zengin ve derinlemesine sonuçlar elde edilmesini olumsuz etkileyebilmektedir (Strauss, 1987'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2021: 239).

Veri analizi sürecinde araştırmacıların dikkate alması gereken bazı öneriler sunan Wolcott (1994) ilk olarak, toplanan verinin orijinal formuna mümkün olduğunca sadık kalmanın ve gerektiğinde katılımcıların söylediklerinden doğrudan alıntılar yaparak verileri okuyucuya sunmanın, araştırma raporunu zenginleştireceğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, görüşmelerden uzun aktarımlar yapılmasına ve gözlem notlarının özgün haliyle okuyucuya sunulmasına olanak tanıyacaktır. Ayrıca, bazı nedensel ve açıklayıcı sonuçlara ulaşmak amacıyla verilerden temalar ve temalar arası ilişkiler belirlenebilir. Böylece, veri analizi bir adım öteye taşınarak okuyucuya ek analizler sunulabilir. İkinci öneri ise araştırmacının veri analizi ile elde edilen sonuçlara dair yapacağı yorumlarla ilgilidir. Araştırmacı, veri toplamanın yanı sıra, kendi yorumlarını ve yaklaşımlarını veri analizi sürecine dâhil ederek daha etkin bir rol üstlenir. Ancak, araştırmacının bu yorumlarının yansız ve veri temelli olması önem taşır (Wolcott, 1994'ten akt. Yıldırım ve Şimşek, 2021: 239).

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen ses kayıtları öncelikle transkripsiyon uygulanarak yazılı hale getirilmiştir. Sonrasında soru bazında elde edilen veriler, yukarıda bahsedilen nitel araştırmaya özgü veri analizine yönelik ilkeler ve çalışmanın araştırma soruları göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Buna göre veriler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiş, tekrar eden temalar belirlenmiş ve tablo halinde sunulmuştur.

Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları	Temalar
Hangi çeviri teknolojilerinden faydalaniyorsunuz? Trados, memsource, memoq gibi bilgisayar destekli çeviri araçlarını mı yoksa Google Translate, DeepL gibi nöral makine çevirisi motorlarını mı daha yoğun kullanıyorsunuz?	Bilgisayar destekli çeviri araçlarının (CAT) yoğun kullanımı Makine çevirisi motorlarının destekleyici rolü ve izin zorunluluğu Çeviri teknolojilerinin entegrasyonu
Çeviri teknolojilerinin zaman içerisindeki gelişimi hakkında ne düşünüyorsunuz?	Çeviri teknolojilerinin gelişimine dair olumlu/nötr yaklaşımlar ve eleştiriler Çeviri teknolojilerinin hukuki ve etik boyutu
Google Translate, DeepL gibi nöral makine çevirisi motorları ile elde edilen ham metne ne kadar güveniyorsunuz?	Ham metne duyulan güven seviyeleri Ham metne yönelik kontrol ve düzeltme ihtiyacı Terminoloji ve teknik metinler
Nöral makine çevirisi motorlarından (Google Translate, DeepL gibi) faydalanmadan önce kaynak metne herhangi bir müdahalede bulunuyor musunuz? Bulunuyorsanız bunların ne tür müdahaleler olduğunu açıklayınız.	Metin düzeltme ve iyileştirme İmla ve yazım düzeltmeleri Ayırma ve birleştirme Profesyonel ve etik yaklaşım
Nöral makine çevirisi ile elde ettiğiniz ham metne herhangi bir müdahalede bulunuyor musunuz? Bulunuyorsanız bunların ne tür müdahaleler olduğunu açıklayınız.	Makine çevirisi ve insan müdahalesi Terminoloji ve dil uyumu Anlatım ve akıcılık Müşteri istekleri ve uyum Yaratıcılık ve yazarlık yeteneği
İnsan çevirmen ile makine çevirisi motorunun işbirliği sonucunda ortaya çıkan çeviri metinden hangi tarafın daha sorumlu olduğunu düşünüyorsunuz? Neden?	İnsan çevirmenin sorumluluğu ve etkisi Makine çevirisinin sınırlılıkları ve insan müdahalesi (kontrol ve düzeltme)
Nöral makine çevirisi motorlarının çevirmenin rolünü nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Makine çevirisi ile çevirmenin rolünün daha çok post-editörlüğe veya redaktörlüğe dönüştüğü fikrine katılıyor musunuz?	Çevirmenin rolünün post-editörlüğe ve redaktörlüğe dönüşmesi Çeviri sektörünün geleceği Makine çevirisi kullanımının hukuki ve etik boyutu Makine çevirisi ve kalite
Gelecekte nöral makine çevirisinin, çeviri sektörünü ve çevirmenlik mesleğini ne şekilde etkileyeceğini ön görüyorsunuz?	Makine çevirisi ve çevirmenlik mesleği Transcreation ve pazarlama alanları Makine çevirisinin bazı dillerde nüansları yakalayamaması
Sizce üniversitelerde çeviri teknolojilerine ilişkin eğitime yönelik neler değişmeli?	Çeviri teknolojileri eğitime daha fazla yer verilmesi gerekliliği Pratik yapmanın önemi
Siz bu alanda nasıl bir eğitim almak isterdiniz?	Teknolojiye adaptasyon, gelişim isteği ve çeviri teknolojileri eğitime ilişkin ihtiyaç Uygulama Uzmanlaşma

Tablo 2: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Sorularına Verilen Cevaplardan Elde Edilen

Temalar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

4. BÖLÜM: BULGULAR VE TARTIŞMA

Türkiye’de çeviri sektöründe aktif olarak çalışan çevirmenlerin makine çevirisi kullanımına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşlerinin ele alındığı bu bölümde, araştırmanın giriş bölümünde “Tezin Araştırma Soruları” başlığı altında verilen 4 araştırma sorusunun yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen verilerle değerlendirilmesi ve tartışılması amaçlanmaktadır. İlgili araştırma soruları şunlardır:

- Çevirmen ile makine çevirisi motoru arasında nasıl bir etkileşim söz konusudur?
- Çevirmenin makine çevirisinden faydalanmadan önce kaynak metne ve makine çevirisinden çıkan ham metne müdahale sınırları nelerdir?
- Makine çevirisinden faydalanan bir çevirmenin ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemleri bakımından ne gibi edinçlere sahip olması gerekir?
- Türkiye çeviri piyasasında çalışan çevirmenlerin makine çevirisi kullanımına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşleri nelerdir?

Bu bölümde yarı yapılandırılmış mülakat sorularına verilen cevaplar bu araştırma soruları bağlamında değerlendirilecektir.

Soru 1: Hangi çeviri teknolojilerinden faydalaniyorsunuz? Trados, memsource, memoq gibi bilgisayar destekli çeviri araçlarını mı yoksa Google Translate, DeepL gibi nöral makine çevirisi motorlarını mı daha yoğun kullanıyorsunuz?

Tema 1: Bilgisayar destekli çeviri araçlarının (CAT) yoğun kullanımı

Ç1, Trados'u freelance çalışmalarında yoğun olarak tercih ettiğini belirtmiş ve buna destek olarak çeviri şirketi ile çalışmadığı durumlarda Google Translate ve DeepL gibi nöral makine çevirisi motorlarına da başvurduğunu ifade etmiştir. Ç3 ise yıllardır Trados ve DeepL'i birlikte kullanarak profesyonel işlerini yürüttüğünü, son zamanlarda ise makine çevirisi tercihi anlamında tamamen DeepL'i tercih ettiğini vurgulamıştır. Ç2, Ç4, Ç5, Ç8, Ç9 ve Ç10 her ikisini, yani bilgisayar destekli çeviri araçlarını ve nöral makine çevirisi motorlarını birlikte kullandığını ifade etmiştir. Ç6 ise BDÇ araçları ve makine çevirisi motorları ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Çeviri bürosunda şimdiye kadar bir sürü çeviri programıyla çalışmış olmakla beraber tabi ki esas olarak Trados Studio ile çalışıyorum. MemoQ'dan işler geliyor zaman zaman. Aynı zamanda Memsource'dan da işler geliyor. Bunların hepsini aktif olarak kullanıyorum. Google Translate ve DeepL gibi makine çevirisi programlarından çok arada dereye yararlanıyorum. O da mesela bazen benim alanım

olmayan bir konuda bir terim araması gerektiğinde ya da bir kurum/kuruluş adı nasıl geçiyor diye bakmak istediğimde yararlanıyorum. Ve bu anlamda Google Translate ve DeepL gibi programlardan da yararlanıyorum. Ama esas olarak tabii ki Trados bizim ana programımız.”

Ç6 bu cevabıyla Trados’un temel çeviri aracı olduğunu, Google Translate ve DeepL gibi makine çevirisi programlarından ara sıra yararlandığını, özellikle bir konuda bir terimi araması gerektiğinde kullandığını belirtmiştir. Ç10 ve Ç7 de Ç6 gibi kullandığı temel çeviri aracının bilgisayar destekli çeviri araçları olduğunu vurgulamıştır. Trados’un yanı sıra çevirmenlerin Memsource, MemoQ, Across, Adobe InDesign, Wordfast, Phrase, Wordbee, Smartling, XTM ve Smartcat gibi CAT araçlarını aktif bir şekilde kullandıkları görülmektedir.

Tema 2: Makine çevirisi motorlarının destekleyici rolü ve izin zorunluluğu

Çevirmenlerin büyük bir çoğunluğunun DeepL’i ve Google Translate’i tercih ettiği görülürken bir çevirmenin (Ç4) de Reverso’yu da kullandığı görülmektedir. Ç3, DeepL’i Google Translate ile karşılaştırarak DeepL’in ürktücü derecede iyi sonuçlar verdiğini gördükten sonra tamamen DeepL’e geçtiğini ifade etmektedir. Bunun yanı sıra çevirmenlerin, nöral makine çevirisi kullanımı konusunda müşterinin veya çalıştıkları çeviri şirketinin bu çeviri motorlarını kullanma konusunda izin verme/vermeme durumlarını da dikkate aldıkları görülmektedir. Örneğin Ç2 makine çevirisi motorlarının destekleyici rolü ve izin zorunluluğu ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Çeviri yaparken mutlaka Smartcat, Trados gibi bir CAT Tool üzerinden çalışıyorum. Smartcat kullandığım da oluyor ancak daha alışık olduğumuz bir uygulama olduğu için daha çok Trados kullanıyorum. Bir de çeviri yaptığım firma yani müşterim karşı çıkmıyorsa DeepL ve Google Translate gibi çeviri motorlarından da destek alıyorum ancak yine de temel olarak CAT Tool kullanmaya devam ediyorum. Online Tool’larda DeepL’e ve Google Translate’e bağlama özelliği var, çalıştığım firma müsaade ettiği sürece bunları da kullanabiliyorum. Ama böyle bir müsaade yoksa mümkün olduğunca kullanmamaya çalışıyorum.”

Ç2 bu sözleriyle çalıştığı firma izin verdiği sürece bunları da kullanabildiğini ancak böyle bir izin olmadığında mümkün olduğunca kullanmamaya çalıştığını ifade etmektedir. Ç1 çalıştığı şirket haricinde aldığı özel işlerde makine çevirisi motorlarını kullandığını ifade ederek makine çevirisi motorlarının kullanımına ilişkin izin gerekliliğini dolaylı olarak

ifade etmiştir. Ç5 nöral makine motorlarından aktif olarak faydalandığını ancak bunun projeye ve müşterinin isteğine/sınırlamalarına göre olduğunu belirtmektedir.

Tema 3: Çeviri teknolojilerinin entegrasyonu

Ç9 çeviri teknolojilerinin entegrasyonu ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

“İkisini bir arada kullanıyorum. Gelen işe bağlı olarak makine çevirisi kullandığım da oluyor, kullanmadan sıfırdan çeviri yaptığım da. Nöral makine çevirisi motorları zaten bilgisayar destekli çeviri araçlarına entegre geldiği için bu noktada bir ayırım yapmak pek mümkün değil.”

Ç9 bu sözleriyle nöral makine çevirisi motorlarının bilgisayar destekli çeviri araçlarına entegre geldiği için bu noktada bir ayırım yapmanın pek mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Ç2 çevrimiçi bilgisayar destekli çeviri araçlarında DeepL’e ve Google Translate’e bağlanma özelliği olduğunu ve duruma göre kullandığını ifade etmiştir. Ç3 ise profesyonel DeepL aboneliğinin olduğunu ve onun da Trados üzerindeki eklentisini kullandığını ifade etmektedir.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenler arasında başta Trados olmak üzere CAT araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığını, bunların temel çeviri araçları olarak kabul edildiğini, makine çevirisi motorlarının ise destekleyici bir yan unsur olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra çevirmenlerin bilgisayar destekli çeviri araçları ile nöral makine çevirisi motorlarının entegrasyonuna da dikkat çektiği, bunların artık ayrı olarak değerlendirilebilecek teknolojiler olmadığını vurguladıkları görülmektedir.

Soru 2: Çeviri teknolojilerinin zaman içerisindeki gelişimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Tema 1: Çeviri teknolojilerinin gelişimine dair olumlu/nötr yaklaşımlar ve eleştiriler

Ç1 günümüzde çeviri teknolojilerinin daha kaliteli çeviriler üretecek bir noktaya geldiğini ifade etmektedir. Ç2 özellikle nöral çeviri araçlarının gelişimi üzerinde durarak, son altı yılda çok hızlı bir gelişme kaydettiğini ve bu teknolojilerin çeviri sektöründe uzun vadede nasıl bir etki bırakabileceğinin ancak zaman içinde gözlemlenebileceğini ifade etmektedir. Ç3 çeviri teknolojilerinin insanlığın doğal gelişiminin bir parçası olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. Ç4 çeviri teknolojileri ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir:

“Çeviri teknolojileri zaman içinde oldukça gelişti ve ben oldukça memnun bu durumdan. Elbette yapay zekânın bu denli gelişmesi korkutucu ancak şu an için hala bir tehdit gibi görmüyorum. Çünkü hala patent hukuku gibi ciddi terminoloji gerektiren alanlarda yeterli değil. Bu noktada sadece belli kalıplarda ve kısa cümlelerde yetkin kalabiliyor. Terminoloji gerektiren hiçbir alanda nöral makine çevirisini yeterli görmüyorum. Yine söylüyorum, ben Trados gibi programların ve nöral makine çevirilerinin tercümanlar için efektif olduğunu bile düşünen biriyim. Çünkü zamandan kazandırıyor ve tasarruf sağlıyor bu bize. Çünkü artık hiç kimse bir pdf’i bir kenara koyup, bir word’ü de başka bir tarafa koyup çeviri yapamaz. Bu bizi yavaşlatan bir şey olur ancak. Bu tarz programlar bence hem böyle bir olanak tanıyor insanlara yani tek tek yapmak zorunda kalmıyorsunuz. Hem de zaman tasarrufu sağlıyor ve yapılan işin edit’i kolaylaşıyor. Gözünüzden kaçan herhangi bir yer olmuyor. Bu anlamda efektif buluyorum.”

Ç4 bu sözleriyle nöral makine çevirisini kast ederek çeviri teknolojilerinin gelişiminden oldukça memnun olduğunu ve bu durumu şu an için bir tehdit olarak görmediğini ifade etmiştir. Bunun nedenini ise nöral makine çevirisinin hala patent hukuku gibi ciddi terminoloji gerektiren alanlarda yeterli olmaması olarak açıklamıştır. Ç5 makine çevirisinin özellikle son 2 senede çok büyük atılım yaptığını ve belki de bu alanda kısa bir duraklama döneminin yaşanabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca nöral makine çevirisi motorlarının ücretsiz ve ücretli servisleri arasında kalite bakımından bariz bir fark olduğunu da belirtmiştir. CAT araçlarındaki gelişimin ise daha sınırlı olduğunu vurgulamıştır. Ç6, Google Translate’in ilk zamanlarını hatırladığını, çoğu zaman anlamsız ve komik denebilecek çeviriler elde ettiği için arkadaşlarıyla eğlenmek için kullandıklarını ifade etmektedir. Örnek olarak Google Translate’e “Serdar Ortaç” yazdığında “Justin Bieber” gibi bir karşılığın çıktığını veya “Celine Dion” yazdığında “Sezen Aksu” gibi bir karşılık aldığını ifade etmektedir. Ancak zamanla hem Google Translate’in hem de sonrasında DeepL’in çok güçlü bir gelişme kaydettiğini ve mevcut durumda oldukça başarılı bulduğunu ifade etmiştir. Özellikle Türkçeden değil de diğer dillerden, örneğin Almanca’dan İngilizceye ya da başka dillere daha başarılı sonuçlar vermekle beraber Türkçede de bayağı bir iyi kalitede çeviriler elde edilebildiğini, özellikle medikal alanda güzel karşılıklar çıktığını belirtmiştir.

“Dil Teknolojisi” alanında yüksek lisans eğitimi olan Ç8’in ise konuya çok daha teknik bir açıdan yaklaştığı görülmektedir. Ç8 çeviri teknolojilerini nöral makine çeviri

motorlarına da “güç” veren LLM (Büyük Dil Modelleri) denilen dil modelleri ve bilgisayar destekli çeviri (CAT) araçları olarak ikiye ayıracağını ve nöral makine çevirisi motorlarını da doğal bir dil işleme ve makine öğrenmesi modeli olması gerekçesiyle LLM kapsamında değerlendireceğini ifade etmiştir. Genel anlamda, çeviri teknolojilerindeki gelişimin son dönemlerini LLM modellerinin dil hizmetlerine, çeviri eylemine, çeviri kalitesine ve çeviri sürecindeki girdi ve çıktı kavramına, bağlamsal çeviri kavramına dair geniş çapta bir farkındalık kazandırması nedeniyle oldukça umut verici bulduğunu ancak bunun yanında düşünülmesi ve üzerine çalışılması gereken birçok sorunu da (örn. dilbilimsel veri azlığının/çokluğunun dil odaklı temsili ve çeviri kalitesini doğrudan etkilemesi, LLM çalışmalarının iklim değişimine olan ciddi orandaki negatif etkisi, çeviribilim akademisinin ve kurumsal sektörün değişimin hızına ayak uyduramaması) beraberinde getirdiğini vurgulamıştır. Ç8 ayrıca BDÇ araçlarının mevcut duruma kadar çoğunlukla işlevselliğe odaklandığını, “yeteri kadar” problem çözmeye çalıştığını, ancak inovasyon ve kullanıcı deneyimi noktasında çok eksik kaldığını vurgulamıştır. Son olarak LLM modellerinin çeviri kalitesini artırdığını gördüğünü, ancak düşük kaynaklı diller (low resource languages) için hala önümüzde uzun bir yolu olduğunu ifade etmiştir. Ç10 ise çeviri teknolojilerindeki gelişimi “olumlu” olarak nitelemiş ve teknolojinin karşısında durmanın, bir teknolojiyi reddetmenin kendisine mantıklı gelmediğini belirtmiştir.

Tema 2: Çeviri teknolojilerinin hukuki ve etik boyutu

Ç3 çeviri teknolojilerinin kullanımının hukuki boyutu ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

"Çeviri teknolojilerinin dünyanın ve insanlığın doğal gelişiminin bir parçası olduğunu düşünüyorum ama ekonomik, toplumsal ve kültürel açıdan sağlıklı bir hale gelmesi için bunun tıpkı diğer yapay zekâ hizmetleri gibi çok sıkı uluslararası hukuki düzenlemelere tabi olması gerektiğine inanıyorum."

Ç3 bu sözleriyle özellikle nöral makine çevirisi bağlamında, bu teknolojilerin birçok bakımdan sağlıklı bir hale gelebilmesi için bunun diğer yapay zekâ hizmetleri gibi çok sıkı uluslararası hukuki düzenlemelere tabi olması gerektiğini vurgulamıştır.

Ç10 da çeviri teknolojilerinin gelişimini “olumsuz” niteleyen meslektaşlarının motivasyonunu anlayabildiğini ancak meselenin teknolojiye karşı olmaktan çok ilgili teknolojinin gelişile bizi rahatsız eden şeyin ne olduğu üzerine odaklanmamız gerektiğini ifade etmektedir. Bu noktada çeviri teknolojilerinin çevirmenlere birçok

avantaj sağladığını ancak herhangi bir çevirmenlik altyapısı ve bilgisi olmayan kişilerin sırf çeviri teknolojilerinin sağladığı kolaylık sayesinde sektöre girmesinin ve haksız rekabete neden olmasının sorun yarattığını vurgulamıştır. Ayrıca “Ethical AI” (Yapay Zekâ Etiği) kavramından bahsetmiş ve çeviri teknolojilerinin kullanımında veri kullanımıyla ilgili çok ciddi sıkıntıların olduğunu ve bunların gelecekte de artarak devam edebileceğini vurgulamıştır. Ç10 etik başlığı altında değerlendirilebilecek bir diğer konunun da “yapay zekâyı dil özelinde besleme şeklimiz” olduğunu ifade etmiştir. Ayrımcı, cinsiyetçi ve ırkçı dil kullanımının doğrudan yapay zekâ tarafından “normal” algılanacağını ve yeni dil üretimine aktarılacağını dolayısıyla bununla ilgili de bir farkındalığın oluşturulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenlerin, çeviri teknolojilerinin son yıllarda hızlı bir ilerleme kaydettiğini ve bunun çevirmene hız, verimlilik, tutarlılık ve çeviri kalitesi bakımından avantajlar sağladığını vurguladıklarını ortaya koyarken, bazı çevirmenlerin, teknolojinin başta kötüye kullanımı, hukuki ve etik boyutu olmak üzere eleştirilmesi gereken noktaları konusunda da bir farkındalığa sahip olduğunu gözler önüne sermektedir.

Soru 3: Google Translate, DeepL gibi nöral makine çevirisi motorları ile elde edilen ham metne ne kadar güveniyorsunuz?

Tema 1: Ham metne duyulan güven seviyeleri

Çevirmenlerin makine çevirisi motorlarından elde edilen ham metne güveninin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Genel olarak, çevirmenler makine çevirisi çıktılarına tamamen güvenmemekte ve her zaman bir kontrol veya düzeltme yapmayı tercih etmektedir.

Ç3 ve Ç8 dışında tüm çevirmenler, herhangi bir oran belirtmeksizin makine çevirisi çıktısına hiçbir zaman tam olarak güvenmediklerini ifade etmektedir.

Ç3 ham metne duyduğu güven seviyesi ile ilgili olarak şunları ifade etmiştir:

“Yaratıcılık gerektiren, söz sanatları ve deyimler içeren serbest metinlerde hepsine %40 güveniyorum. Hukuk metinlerinde DeepL'e %60 güveniyorum. Çok uzun cümleler içermeyen teknik metinlerde hepsine %80 güveniyorum. Bu güvenimi bunların gerektirdiği müdahale oranına göre belirlediğimi söyleyebilirim. Yani her şeye rağmen çeviri motorlarının serbest metinlerde dahi işi %40'a varan oranlarda hızlandırdığını veya en azından %40 daha az tuşlama yapmamı gerektirdiğini söyleyebilirim.”

Ç8 ise makine çevirisi motorlarından elde ettiği ham metne duyduğu güvenin dilden dile değiştiğini düşünmekle beraber, İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce yönlerinde güveninin %30 gibi düşük bir oranda olduğunu belirtmiştir. Ham metnin kullanım amacının da bu güveni doğrudan etkileyen bir faktör olduğunu; örneğin bir konuyu “hızlıca kavrama” amaçlı kullanılmışsa, güveninin daha yüksek olabildiğini vurgulamıştır. Bunun yanında İngilizce-Türkçe yönündeki ham metnin biçimbilimsel yönüne duyduğu güvenin çok düşük seviyede olduğunu, bir ifade “doğru” çevrilse de, üslup ve biçimsel anlamda çok robotumsu bir çıktı alınabildiğini, bu bakımdan Türkçe-İngilizce yönünde bu durumun daha iyi noktada olduğunu ifade etmiştir.

Ç9 ise güven durumunun belirli koşullara bağlı olduğunu belirterek şunları dile getirmiştir:

“Güven durumu belirli koşullara bağlı. Herhangi bir çeviri belleği desteği olmadan, doğrudan herkesin erişimine açık makine çevirisi motorlarıyla yapılan çevirilere olan güvenim az oluyor. Ancak daha önceden benzer konularda yapılmış ve doğruluğu tasdik edilmiş çevirilerle eğitilmiş bir makine çevirisi motorundan aldığımız çıktı çok daha tatminkâr oluyor ve insanın metne olan güvenini artırıyor.”

Ç9 bu sözleriyle ilgili alandaki çevirilerle eğitilmiş bir makine çevirisi motorunun daha güvenilir olduğunu vurgulamaktadır.

Tema 2: Ham metne yönelik kontrol ve düzeltme ihtiyacı

Çevirmenlerin tamamı, nöral makine çevirisi motorlarının çıktılarının düzeltilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu sayede çeviri kalitesinin artırılabilceğini belirten katılımcılar, özellikle terminoloji ve üslup açısından insan dokunuşunun gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu tema, makine çevirisi motorlarının çıktılarının hala insan gözüne ihtiyaç duyduğunu ve tamamen güvenilir olmadığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ç2 ham metne yönelik kontrol ve düzeltme ihtiyacı ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Google Translate’i çok beğenmiyorum. DeepL’i tercih ediyorum. Fakat DeepL’de de aslında çok dikkatli ilerlenmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü noktalar, virgüller, cümle bitişleri, başlangıçları veya yarım kalan cümleler çok istenilen sonucu veremeyebiliyor. Tabii bu da genel anlamda anlamı çok zedeleyebiliyor. O yüzden ben hala sıkı bir post edit’in gerekli olduğunu düşünüyorum. Onlara %100 güvenerek hareket etmem hiçbir şekilde.”

Ç2 özetle her koşulda sıkı bir son düzeltme (post-editing) işleminin uygulanması gerektiğini düşünmektedir.

Ç5 çeviri motorlarının itibarının kendi için önemli olduğunu, bazı PE (son düzeltme) projelerinde 4-5 ayrı makine çevirisi motorunun kullanıldığını ve aralarında seçim yaptığını ifade etmiştir.

Ç6 ise ham metne yönelik kontrol ve düzeltme ihtiyacı temelinde düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Özellikle dil çiftlerine hâkim iseniz, ben zaman zaman, bazı konularda bir cümleye bakmak istediğim zaman cümleleri çeviri motorlarına attığımda karşılaştırma imkânı oluyor ve bazen benim bulduğum çözümden daha iyi bir kelime bulabiliyorum. Ama çoğu zaman, dediğim gibi, bazen bir kelimenin sadece bir anlamını düşünüyor ve diğer anlamlarını düşünmediği için komik çeviriler çıkıyor. Ama genel olarak güvenilir buluyorum. Özellikle zaten çevirmenlik iki dileden hâkim olmayı gerektirdiği için o kullanımlar, o cümle yapıları, o anlam veriliyor mu verilmiyor mu zaten görebiliyorsunuz ve ona göre orada düzeltmeler yapabiliyorsunuz, önerilerde bulunabiliyorsunuz. O yüzden çok eskiye göre çok güvenilmez bulmuyorum Google Translate ve DeepL gibi makine çevirisi motorlarıyla elde edilen çevirilerin kalitesini.”

Ç6 bu sözleriyle nöral makine çevirisi motorlarını eskiye kıyasla daha güvenilir bulsa da zaman zaman tek boyulu düşünerek komik cevaplar verebildiğini, bu nedenle çevirmenin dil çiftlerine hâkim kişi olarak düzeltmeler yapması gerektiğini belirtmektedir.

Ç7 mutlaka gerekli araştırmalar yapılarak ham metnin kontrol edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Ç10 ise bu soruya şu şekilde cevap vermiştir:

“Çok az güveniyorum yani. Bence çok ciddi bir iş var sonrasında yapılması gereken. Ve işte yine aynı örnek üzerinden yürüyeceğim ama Web3'te işte profesyonel olarak çevirmenlik yapmayan ve aslında ciddiye de almayan birçok insanla bu alanda çalıştım. Ve çok zordu yani. Gerçekten çok ciddi bir iş gerekiyor, çok fazla dikkat gerekiyor, çok fazla deneyim gerekiyor. Yani neyin yanlış olabileceğine dair ciddi bir bilginiz olması, birikiminiz olması gerekiyor ve buna zaman ayırıp bunları tek tek görmeniz, dikkatle incelemeniz ve bunları düzeltmeniz gerekiyor. Dolayısıyla hiç bir “human eye” gerektirmeyen bir çeviri olacak mıdır? Belki de olur. Ama bu zaten çok sayılı alanda belki mümkün olur diye düşünüyorum gelecekte. Güvenmiyorum. İnsan şart.”

Ç10 bu sözleriyle ham metin elde edildikten sonra yapılması gereken çok ciddi bir işin olduğunu, çevirmenin neyin yanlış olabileceğine dair ciddi bir bilgisinin, birikiminin

olması gerektiğini ve buna zaman ayırıp sorunlu noktaları tek tek görmesi, dikkatle incelemesi ve bunları düzeltmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Tema 3: Terminoloji ve teknik metinler

Çevirmenlerden bazıları, genel olarak teknik terim ve terminoloji gerektiren metinlerde nöral makine çevirisi motorlarının yetersiz kalabildiğini belirtmiştir. Özellikle hukuk metinleri, tıbbi raporlar ve teknik terimler içeren metinlerin doğru bir şekilde çevrilemeyebileceği üzerinde durulmuştur. Bu temanın, çeviri motorlarının belirli alanlarda hala geliştirilmesi gerektiğini ve terminoloji konusunda hala sorunların yaşandığını göstermesi bakımından önemli olduğu söylenebilir.

Ç4 bu soruyu terminoloji ve teknik metinler özelinde şu şekilde cevaplamıştır:

“Az önce de söylediğim gibi elde edilen ham metne güvenmiyorum. Evet, nöral makine çevirileri belli kalıpları çok iyi çeviriyor. Medikal çevirilerde nispeten başarılı. Fakat bir doktor raporunu hala düzgün çeviremez. Ya da patent hukuku alanını asla çeviremez. Bunlar terminoloji gerektiren alanlar ya da sıcaklık regülatörleri gibi teknik terimler gerektiren, teknik bilgi gerektiren ve kendi içinde bile teknik anlamda binlerce, yüzlerce terim alanına sahip, kelime anlamına sahip birçok terim olduğu için, her alanda, her sektörde bunlar farklı kullanıldığı için, bunlarda yeterli görmüyorum. Ve bunlar sadece belli bir oranda cümleyi size veriyor ve bir terminoloji çalışması gerektiriyor. Yani belki de önümüzdeki yıllarda bu makineler evet çok efektif olacak ama terminoloji bilgisini hala tam sağlayamayacağı için terminoloji tabanlı bir çeviriye döneceğimizi düşünüyorum.”

Ç4 bu sözleriyle nöral makine çevirisi motorlarının özellikle terminoloji gerektiren alanlarda sorun yaşadığını ifade etmektedir. Örneğin sıcaklık regülatörleri gibi teknik terimler gerektiren, teknik bilgi gerektiren ve kendi içinde bile teknik anlamda binlerce, yüzlerce terim alanına sahip, kelime anlamına sahip birçok terim olduğu için, her alanda, her sektörde bunlar farklı kullanıldığı için, bunlarda yeterli görmediğini belirtmektedir. Bunlara ek olarak Ç4 belki de önümüzdeki yıllarda bu makine çevirisi motorlarının çok efektif olacağına inandığını ancak terminoloji bilgisini hala tam sağlayamayacağı için terminoloji tabanlı bir çeviriye dönüleceğini vurgulamaktadır.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenlerin makine çevirisi teknolojilerine yönelik bakış açılarını ve beklentilerini açıkça ortaya koymuştur. Makine çevirisinin potansiyel avantajlarına

rağmen, çevirmenlerin hala insan dokunuşuna, terminoloji bilgisine ve uzmanlığa büyük bir önem verdiği görülmektedir.

Soru 4: Nöral makine çevirisi motorlarından (Google Translate, DeepL gibi) faydalanmadan önce kaynak metne herhangi bir müdahalede bulunuyor musunuz? Bulunuyorsanız bunların ne tür müdahaleler olduğunu açıklayınız.

Tema 1: Metin düzeltme ve iyileştirme

Ç1, Ç3, Ç6 ve Ç7 nöral makine çevirisi motorlarından faydalanmadan önce daha kaliteli ve anlaşılır bir çeviri elde etmek amacıyla kaynak metne genellikle müdahalede bulunduklarını belirtmiştir.

Ç2, Ç4, Ç5 ve Ç8 kaynak metne nadiren ve genellikle sınırlı bir şekilde müdahalede bulunduklarını belirtmiştir.

Ç8 kaynak metne müdahale düzeyini şu şekilde açıklamakta ve gerekçelendirmektedir:

“Genellikle müdahale etmemeye çalışıyorum, ancak ettiğim zamanlar da oldu. Dosya formatının CAT aracından çok kötü bir çıktı vermemesi için, makine çevirisi sırasında çok fazla “tag” olmaması veya Türkçe okurun kolaylıkla birleştirebildiği, ancak bir nöral makine çevirisi motoru için fazla uzun veya sözdizimsel noktada karmaşık metinlerin basitleştirilmesine yönelik müdahalelerim oluyor.”

Ç8 müdahalelerinin BDÇ aracının veya makine çevirisi motorunun kötü bir çıktı vermemesi için karmaşık metinlerin basitleştirilmesine yönelik olduğunu vurgulamaktadır.

Ç9 ve Ç10 ise kaynak metne herhangi bir müdahalede bulunmadıklarını ifade etmiştir.

Tema 2: İmla ve yazım düzeltmeleri

Ç2 kaynak metne sınırlı şekilde müdahale ettiğini şu şekilde açıklamaktadır:

“Kaynak metne herhangi bir müdahalede bulunmuyorum. Eğer çok bozuk bir kaynak metinse elimdeki kaynak metin burada gerekli noktalama işaretini koymak gibi bir müdahalede bulunurum sadece ama onun dışında anlamsal bakımdan hiçbir müdahalede bulunmuyorum. Ve direkt olarak uygulamaya cümleyi yerleştirerek sonuca bakıyorum.”

Ç2 sadece noktalama işaretleri boyutunda müdahalede bulunduğunu, cümle ayırma ve birleştirme gibi müdahalelerde bulunmadığını ifade etmiştir.

Ç4 yazım ve imla anlamında hataların olması durumunda bunları düzelttiğini belirtmektedir. Ç5 yazım hatası olması halinde ve özellikle Google Translate’in ilk zamanlarında “kaynak metni makine için daha anlaşılır kılmak” için müdahaleler

yaptığını ancak son iki senede çok ilerleme kaydedildiğini ve artık bu tür müdahalelerin nadiren gerektiğini vurgulamaktadır.

Ç6 bir metin içindeki hatalı yazımın Google Translate'e ya da DeepL'e atıldığında hali hazırda o hatalı cümle ya da terimin hatalı çevrileceğini ifade etmektedir. Ç6 daha önce yaptığı bir işten bu durumla ilgili bir örnek vermektedir:

“Çok önemli bir sözleşme çevirisi geldi elime. Ve bildiğiniz gibi sözleşmeler önemli metinlerdir. Tamamen Google Translate'e atılarak çevrilmiş bir metindi. Şöyle ki metinde geçen isimlerden bir tanesi “Mubariz” gibi bir özel isimdi ve kaynak metinde yanlış yazılarak “Mu” ile “Bariz” arasına boşluk bırakılmıştı. Google Translate'e atıldığı öyle belliydi ki metnin. Gelen metinde, sözleşme metninde, bu ismin “Mu Obvious” olarak çevrilmiş halde gördüm. Kartal Caddesi de yanlış yazılmış aynı metinde. Word metninde ve “Get Card Street” gibi komik bir karşılıkla çevrilmiş ve buna bakılmamıştı bile. Yani dolayısıyla kaynak metne önce bakmak lazım.”

Özet olarak Ç6 önce kaynak metne bakılması gerektiğinin altını çizmekte ve makine çevirisi sisteminin insan beyninin yerini, insanın çoklu düşünme kapasitesini henüz yerine getirememiş bir sistem olduğunu belirtmektedir. Ancak ilerleyen süreçlerde makine çevirisi sisteminin bir metni her yönüyle; bütün kelimeleri anlayabilecek bir seviyeye gelmesi halinde makine çevirisi çıktılarının değerlendirilmesine yönelik sürecin ön düzeltme (pre-editing) aşaması geçilerek sadece son düzeltme (post-editing) aşamasına evrilebileceğini ifade etmektedir.

Ç8 dosya formatının CAT aracından çok kötü bir çıktı vermemesi için, makine çevirisi sırasında çok fazla “tag” olmaması veya Türkçe okurun kolaylıkla birleştirebildiği, ancak bir nöral makine çevirisi motoru için fazla uzun bir cümle ile karşılaştığında veya sözdizimsel noktada karmaşık metinlerin basitleştirilmesine yönelik müdahaleleri olduğunu belirtmiştir.

Tema 3: Ayırma ve birleştirme

Bazı çevirmenlerin uzun ve karmaşık cümleleri daha yönetilebilir parçalara ayırarak çeviri sürecini kolaylaştırdığı ve daha tutarlı bir çeviri sonucu elde ettiği gözlemlenmiştir.

Ç1 cümlelerin uzunluk ve kısalık durumlarına göre müdahalelerde bulunduğunu belirtmektedir. Ç1 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Eğer herhangi bir çeviriyi nöral makine çevirisi motoru aracılığıyla yapacaksam öncelikle kaynak metni okuyorum. Kaynak metinde eğer bir anlam karmaşasına neden olabilecek bir kullanım olduğunu tespit edersem bunu anlaşılır hale getirmek için bir takım müdahalelerde bulunuyorum. Kelime değişiklikleri, cümlelerin uzunluk ve kısalık durumlarına müdahale etme gibi müdahalelerde bulunduğumu da söyleyebilirim.”

Ç1 bu sözleriyle anlam bütünlüğünün bozulmaması için müdahalede bulunduğunu vurgulamaktadır.

Ç3 özellikle Türkçeden İngilizceye hukuk metinlerini çevirirken çok uzun yazılmış cümleleri makine çevirisi motorunda bölerek çevirttiğini, sonra birleştirdiğini ifade etmiş, İngilizceden Türkçeye çevirilerde bu müdahalelere daha az ihtiyaç duyduğunu belirtmiştir.

Ç7 makine çevirisi motorlarını kullanmasının kaçınılmaz olduğu durumlarda kaynak metindeki uzun cümleleri parçalara ayırarak çeviri motoruna girdiğini ifade etmektedir.

Tema 4: Profesyonel ve etik yaklaşım

Ç6’nın insan kontrolünün önemine ve makine çevirilerinin çevirmenleri tembelleştirdiğine vurgu yaptığı görülmektedir. Ç6 çevirmenlerin metni kontrol etmesinin her zaman fayda olduğunu, makine çevirisi sistemlerinin çevirmenleri tembelleştiren ve kolaya kaçmalarına yol açan bir sistem olduğunu, bu anlamda insanı düşünmekten uzaklaştırdığını ve insanın “makine benim yerime düşünür” gibi bir düşünceden yola çıkarak bazen metinleri herhangi bir kontrol olmaksızın makine çevirisine atabildiğini ifade etmiştir.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenlerin büyük bir çoğunluğunun ön düzeltme (pre-editing) konusunda gerçekten bilinçli olduğunu ve sorumluluk almaları gereken noktalarda tereddüt etmediğini ortaya koyarken bazı çevirmenlerin ise kaynak metne ön düzeltme (pre-editing) bağlamında müdahale konusunda temkinli olduklarını ortaya koymaktadır. Bazı çevirmenler tarafından kaynak metne, makine çevirisi motoru tarafından metnin doğru anlaşılmasına yönelik olarak yapılan müdahalelerin “kaynak metnin özüne müdahale etmek” gibi anlaşıldığı; bu açıdan bakıldığında bu çevirmenlerin ön düzeltme işlemlerine ilişkin bilinç düzeyinin son düzeltme (post-editing) işlemlerine yönelik bilinç düzeyinden daha düşük olduğu söylenebilir.

Soru 5: Nöral makine çevirisi ile elde ettiğiniz ham metne herhangi bir müdahalede bulunuyor musunuz? Bulunuyorsanız bunların ne tür müdahaleler olduğunu açıklayınız.

Tema 1: Makine çevirisi ve insan müdahalesi

Çevirmenlerin neredeyse tamamı makine çevirisinin özellikle son dönemde bağlam ve doğru terimleri seçme konusunda geliştiğini belirtse de, insan dokunuşunun, dolayısıyla da çevirmenlerin son düzeltme (post-editing) sürecinde hala çok önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Ç2 şunları dile getirmiştir:

“Muhakkak yapıyorum. Atladığım hiçbir cümle olmaz. Çünkü tam anlamıyla yerleştiğini düşünmüyorum. Tam anlamıyla doğru şekilde çeviriyor olsa bile çevirdiği yerlerde de insan dokunuşunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Makine çevirisi, bence hala okunduğunda kendini bir yerde hissettiren sonuçlar veriyor. O sebeple insan elinin değmesinin fark yarattığını ve önemli olduğunu düşünüyorum.”

Ç2 hiçbir cümleyi atlamadan muhakkak müdahalelerde bulunduğunu çünkü makine çevirisi motoru tam anlamıyla doğru şekilde çeviriyor olsa bile okunduğunda makine çevirisi etkisinin kendini bir yerde hissettirdiğini bu nedenle insan dokunuşunun çok önemli olduğunu belirtmektedir.

Ç4 nöral makine çevirisi ile elde ettiği ham metne mutlaka müdahalede bulunduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte Ç4 bazen makine çevirisinden elde edilen ham metne çok fazla müdahale gerektiğinden makine kullanımının gereksiz olabildiğini belirtmektedir.

Ç5 müdahale etmediğinde çoğunlukla bir eksik varmış gibi hissettiğini ancak kısa, öz ve karmaşık olmayan cümlelerde hiçbir müdahalenin gerekmegebildiğini belirtmiş, hatta zaman zaman yazmak yerine makine kullanmanın bir kısa yol gibi olduğunu ifade etmiştir.

Ç8 bir dönem Letoncadan İngilizceye yaptığı hızlı Google Translate çevirilerinin çıktı metnini sadece hızlıca bir şeyleri anlamak için kullandığı için hiçbir müdahalede bulunmadığını ve bunun muhtemelen çıktısına müdahale etmediği tek kullanım amacı olduğunu, bunun dışında genel anlamda “post-editing” (son düzeltme) uyguladığını ifade etmektedir.

Ç9 elde edilen ham metin üzerinde genelde düzeltmeler yapılması gerektiğini, bazen çevirinin yanlış olduğunu bu nedenle metnin ilgili kısmını silip sıfırdan çevirmenin daha kolay olduğunu, bazen de kısmi bir yanlışlığın birkaç sözcük değişikliği ile çözülebildiğini; bazı durumlarda ise herhangi bir müdahaleye gerek kalmadığını belirtmiştir.

Ç10 ise kesinlikle müdahale ettiğini ve bunun çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Bazen makine çevirisi motorunun özellikle yan anlamları olan kelimeler içeren cümlelerde cümleyi çok yanlış yorumlayabildiğini, bu nedenle bunlara özellikle müdahale etmenin çok önemli olduğunu belirtmiştir.

Tema 2: Terminoloji ve dil uyumu

Ç3 terminoloji ve dilin uyumlu bir şekilde metinde yer alması ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Tabii ki müdahale ediyorum. Hatta artık çoğu çevirmenin vaktinin büyük bir kısmının post-editing ile geçtiğini düşünüyorum. Bana gelen işlerin çok büyük bir kısmı yaratıcılık veya farklı jargon kullanımları gerektiren reklam, pazarlama, finansal analiz tarzı işler olduğundan yaptığım müdahaleler genellikle dilin kıvraklığını, doğallığını arttırmaya yönelik üslup ile ilgili müdahaleler oluyor. Ancak çeviri motorlarının bağlamı anlayıp doğru terimleri seçmekte giderek ustalık kazandığını da söyleyebilirim. Örneğin noterlik bir belgede “seal” sözcüğünü, “conta” ya da “fok balığı” olarak çevirmiyor artık makineler.”

Ç3 her ne kadar çeviri motorlarının bağlamı doğru anlamada ve doğru terimleri seçmede eskiye kıyasla daha başarılı olduğunu belirtse de ham metne mutlaka müdahale ettiğini hatta zamanının büyük bir bölümünün post-editing ile geçtiğini vurgulamaktadır.

Ç4 diğer çevirmenlerden ayrılmak suretiyle terminoloji gerektiren metinler ile ilgili olarak şunları dile getirmektedir:

“Nöral makine çevirisi ile elde ettiğim ham metne tabii ki bir müdahalede bulunuyorum. Bazen hakikaten makine kullanımı gereksiz oluyor. Çünkü çok fazla müdahale gerektiren işler oluyor. Örneğin teknik çeviriler. Ben sürekli bir cümlemin içinde sekiz tane terimi değiştireceksem nöral makine çevirisi kullanmanın hiçbir mantığı olmuyor. Dolayısıyla bir terminoloji çalışması yapmak zorunda kalıyorum. Bir sözlük yüklemek zorunda kalıyorum. Yani bu elde edilen ham metin üzerinde dediğim gibi terminoloji değiştirilmeden o metin çok sağlıklı bir metin olmuyor genelde.”

Ç4 özetle bazı teknik çevirilerde sürekli terim değişikliği yapılması gerekiyorsa nöral makine çevirisi kullanmanın hiçbir mantığının olmadığını, bunun ekstra bir terminoloji çalışması yapma ve bir sözlük yükleme gerekliliği getirdiğini vurgulamaktadır.

Ç10 ağırlıklı olarak blockchain ve Web3 dünyası ile ilgili çeviriler yaptığını ve bu alanda terminolojinin çok yeni olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca bu alanın global bir ekosistemi olduğunu, Türkiye'de hala çok yeni olduğu için halihazırda tam olarak bir terminolojiden bahsedilemeyeceğini; daha doğru bir ifadeyle terminolojinin yeni yeni oluştuğunu vurgulamaktadır. Bu konuda çok az Türkçe kaynak olduğu için iki senedir kendince bir sürü terminoloji çalışması yaptığını belirtilen Ç10 bu alanda bazı kelimelerin Türkçeye çevrilmeden olduğu gibi bırakıldığını, zaten bu alanda kullanıcıların İngilizce bilgisinin yüksek olduğunu ve çoğu terimin doğrudan İngilizce sözcüklerle (örn. stake etmek, mint etmek) oluşturulduğunu belirtmektedir. Makine çevirisi motorunun doğal olarak bunları çevirdiğini, dolayısıyla çevirmen olarak bunları kontrol edip düzeltmeye özen gösterdiğini ifade etmektedir. Yine makine çevirisi motorunun İngilizcede bir anlamı olan özel isimleri Türkçeye doğrudan çevirmesinin de metin içinde tutarsızlığa neden olduğundan bunların dikkatle tespit edilerek tutarlılığın sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır (Örn. Optimism adını taşıyan bir blockchain'in çeviri motoru tarafından Türkçeye "İyimserlik" olarak çevrilmesi).

Tema 3: Anlatım ve akıcılık

Ç1 ham metne müdahalelerini şu şekilde ifade etmektedir:

"Makine çevirisi sonucunda elde ettiğim metinlerde metni daha akıcı hale getirmek getirmek için çeşitli müdahalelerde bulunuyorum. Bunlar kelime değişiklikleri veya cümleleri birleştirme, ayırma ve bağlaçlar ekleme gibi müdahaleler olabiliyor. Zaman zaman bunları yaparken metnin hedef kitlesini de dikkate alarak anlatım düzeyinde de değişiklikler yapabiliyorum."

Ç1 özetle metni daha akıcı hale getirmek için kelime değişiklikleri veya cümleleri birleştirme, ayırma ve bağlaçlar ekleme gibi müdahalelerde bulunduğunu belirtmektedir.

Ç10 akıcılık ve metnin daha okunabilir olması bakımından metinde gereksiz yere tekrarlanan sözcüklerle (örn. bir cümlede üç kere "ve" kullanılması) ilgili düzeltmeler yaptığını belirtmektedir.

Tema 4: Müşteri istekleri ve uyum

Ç1 zaman zaman müdahalede bulunurken metnin hedef kitlesini de dikkate alarak anlatım düzeyinde de değişiklikler yaptığını ifade etmektedir.

Ç10 müşterilerin istekleri ve metnin hedef kitlesi ile uyumluluk konusunda şunları belirtmektedir:

“Mesela Türkçe’de litreyi küçük “l” harfi ile kullanıyoruz. Ama diyor ki, hayır diyor, özellikle de stil kılavuzu vermiş sana, büyük “L” kalacak, diyor mesela. Ama bizim bir arkadaş, spesifik bir örnek olmasa da, bunun gibi işte, ondalık sayılarda virgül kullandırmaz mesela. Böyle garip istekleri olabiliyor müşterinin. Bunlara mutlaka ki bakman ve değiştirmen, bir de dikkatli bakman gerekiyor. Ton çok zaten ciddi bir sorun oluyor. Çünkü kime, yani hedef kitle kim? Mesela işte bir “consent form” (onam formu) çeviriyorsun. Ama bu onam formu kime yönelik? Mesela bazen sadece çocuklara yönelik bir onam formu oluyor. Onda mesela çok daha az tıbbi terim kullanmalısın işte, dilin çok daha rahatlatıcı ve böyle hani çocuğun anlayabileceği bir dil olmalı.”

Ç10 özetle yaptığı medikal çevirilerde firmaların terminoloji başta olmak üzere çok net isteklerinin olabildiğini, bu nedenle ham metin üzerinde bunları dikkatli bir şekilde kontrol edip müşterinin isteklerine göre düzelttiğini ifade etmektedir. Bir diğer düzeltme alanının da müşterinin isteğine bağlı olarak gerçekleştirdiği “yerelleştirmeler” olduğunu belirtmiştir. Bunlar gibi yine medikal sektöründe, örneğin çocuklara yönelik bir metinde müşterinin daha az tıbbi terim kullanılmasına yönelik isteklerinin olabildiğini vurgulamıştır.

Tema 5: Yaratıcılık ve yazarlık yeteneği

Ç3 kendisine gelen işlerin çok büyük bir kısmının yaratıcılık veya farklı jargon kullanımları gerektiren reklam, pazarlama, finansal analiz gibi işler olduğundan yaptığı müdahalelerin genellikle dilin kıvraklığını, doğallığını arttırmaya yönelik üslup ile ilgili müdahaleler olduğunu vurgulamıştır.

Ç6 yaratıcılık gerektiren metinler ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“İşte dediğim gibi, bir kelimenin bir anlamını bazen çeviride görüyorum ve yanlış oluyor o kullanım, o cümle içerisinde. Bunları düzeltiyorum. Bazı metinler daha subjektif bakmayı gerektiriyor. Mesela dergi çevirileri gibi. Bunlarda biraz daha dile yorum katmak gerekiyor. Tam çeviri yapmak değil de... Ama makine çevirisi direkt motamot çeviri yaptığı için bazen metin geleneklerine aykırı ya da düzgün çevrilse bile o anlamı ya da o cümledeki duyguyu verecek şekilde çevirmiyor. Dolayısıyla

böyle metinler geldiğinde bunu biraz metne göre de düzeltme ve biraz daha akışı ve okunurluğu iyileştirme anlamında müdahalelerde bulunuyorum.”

Ç6 dergi metinlerinde yaratıcılık ve hedef kitleye odaklanma bakımından birebir çeviri yerine akıcılığı ve okunurluğu temel aldığını belirtmektedir.

Ç10 marketing (pazarlama) başta olmak yaratıcılık gerektiren metinlerle ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Kesinlikle ve kesinlikle, üstüne basa basa söylüyorum ki müdahale şart ve birçok alanda, yani şu anda birçok şeyde müdahale zaten ediyoruz, işte marketing'e falan gelmiyorum bile. Marketing zaten birazcık daha artık “transcreation” gibi... Mesela müşteri direkt “birebir çeviri istemiyorum” diyebiliyor. Artık orada senin aslında birazcık da yaratıcılığın, yazarlık yeteneğin devreye giriyor. İşte bu tür metinlerde müdahale kesin zaten, hatta hiç makine çevirisi kullanılmadan daha kolay olabilir işimiz gibi... Evet sonuç olarak çok ciddi bir müdahale gerekiyor. O yüzden hep bize ihtiyaç olacak bence.”

Ç10 özellikle pazarlama alanında yapılan çevirilerin niteliğinin biraz daha “transcreation” (yaratıcı çeviri/uyarlama) gibi olduğunu, bu tür metinlerde düzeltmelerin buna göre yapılması gerektiğini, hatta çoğunlukla makine çevirisi kullanılmamasının daha iyi olabileceğini belirtmektedir.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, tüm çevirmenlerin, çeşitli nedenlerle makine çevirisinden elde edilen ham metne müdahale ettiğini ortaya koymaktadır. Bu müdahalelerin gerçekleştirilmesinde insan dokunuşunun önemi, özel metin türlerindeki gereksinimler ve terminoloji hassasiyeti gibi gerekçelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, metnin akışı, okunabilirliği ve hedef kitleye uygunluğu için yapılan düzenlemeler de önemli faktörler olarak dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, çevirmenlerin çoğu ham metne müdahale etmenin ve çevirinin kalitesini artırmanın zorunlu olduğunu belirtmektedir.

Soru 6: İnsan çevirmen ile makine çevirisi motorunun işbirliği sonucunda ortaya çıkan çeviri metinden hangi tarafın daha sorumlu olduğunu düşünüyorsunuz?

Neden?

Tema 1: İnsan çevirmenin sorumluluğu ve etkisi

Çevirmenlerin tamamının, insan çevirmenin daha sorumlu olduğunu çok net bir şekilde vurguladığı görülmektedir.

Ç1 insan çevirmenin sorumlu tutulabileceğini şu şekilde ifade etmektedir:

“İnsan çevirmen ile çeviri motorunun işbirliği kaçınılmaz olarak günümüzde çeviri sektöründe yerini almış durumda. Bu noktada tüm sorumluluğun insan çevirmene ait olduğunu düşünüyorum. Nihayetinde metnin alıcısını dikkate alması gereken ve buna göre metin üzerinde düzenlemeler yapması gereken kişinin de insan çevirmen olduğunu düşünüyorum.”

Ç1 özetle, günümüz çeviri sektöründe insan çevirmen ile makine çevirisi motorunun işbirliğinin kaçınılmaz olduğunu ve tüm sorumluluğun insan çevirmene ait olduğunu vurgulamıştır.

Ç2 kesinlikle insan çevirmenin sorumlu olduğunu çünkü metni insan çevirmenin incelediğini ifade etmiştir.

Ç3 bir nevi vekâlet ilişkisine vurgu yaparak bu soruyu şu şekilde cevaplamıştır:

“Bence son müşteri kusursuz bir çeviri beklentisiyle kime para ödüyorsa sorumluluk %100 onundur. Her şeyden evvel evine ekmek getirmek konusunda bilinçli ve ahlaki ve sosyal dayanakları olan bir sorumluluk üstlenmeye hiçbir oluşumun teknik olarak istediği kadar zeki olsun insanlığın bugüne kadar bildiği anlamıyla bir sorumluluk taşıyamayacağına inanıyorum.”

Ç3 burada bir nevi bu çalışmanın Vekâlet Teorisi’ni konu alan 2. Bölümünde değinilen müşteriyle çevirmen arasındaki “sözleşme”ye vurgu yaparak tamamen insan çevirmenin sorumlu olduğunu ifade etmiştir.

Ç4 her zaman kişilerin sorumlu olduğunu düşündüğünü açıkça belirtmiştir.

Ç6 insan çevirmenin daha çok sorumlu olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.

Ç7 soruyu “Elbette, insan sorumludur, makine çevirisi de insan çevirilerinden oluşan bilgi birikiminden faydalanır.” şeklinde cevaplayarak insanın sorumlu olduğunu, zaten makine çevirisinin de insan çevirilerinden oluşan bilgi birikiminden faydalandığını vurgulamıştır.

Ç8 insan tarafının daha sorumlu ve etkin olduğunu düşündüğünü belirtmiştir.

Ç9 sorumlu tarafın insan çevirmenin olduğunu vurgulayarak şunları dile getirmiştir:

“İnsan çevirmenin sorumlu olduğuna inanıyorum. Makine çevirisi tek başına kullanılırsa (yazılımın geliştiricilerini saymazsak) herhangi bir kişinin sorumlu tutulması mümkün olmaz. Ancak bir insan, dil uzmanı kimliği ve tecrübesiyle düzeltme yaptığı metinden sorumlu olmalıdır. Metnin çevirmenin insan ya da makine olması fark etmeksizin son onayı veren/düzeltilmeleri yapan kişi ilgili metinden sorumludur. Çünkü düzeltme yapan ve metne onay veren bu son kişidir.”

Çevirmenin “dil uzmanı” kimliği ve tecrübesiyle düzeltme yaptığı metinden sorumlu olması gerektiğini belirten Ç9, insan elinden ya da makineden çıkmış olması fark

etmeksizin ilgili metinlere son onayı veren/düzeltilmeleri yapan kişinin ilgili metinden sorumlu olduğunu, çünkü düzeltme yapıp metne onay verenin bu son kişi olduğunu vurgulamaktadır.

Ç10 sorumluluğun insanda olması gerektiğini ifade etmiştir.

Tema 2: Makine çevirisinin sınırlılıkları ve insan müdahalesi (kontrol ve düzeltme)

Ç1 nihayetinde metnin alıcısını dikkate alması gereken ve buna göre metin üzerinde düzenlemeler yapması gereken kişinin de insan çevirmen olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir.

Ç2 çevirmenin uygulama üzerinden çıkan ham metni incelemesi, bunu gerektiğinde yeniden yapılandırması, gerekli düzenlemeleri yapması, okuyucuya bir insandan çıkmış izlenimi verecek nüansları eklemesi gerektiğini, bu anlamda kontrollerin ve denetleme sürecinin tamamen insan çevirmene ait olduğunu vurgulamaktadır.

Ç4 makine çevirisinde çoğu zaman hataların olduğunu, örneğin metin terminoloji anlamında uygun değilse ilgili editör tarafından bunun tespit edileceğini ve çevirmenin kariyerinin bu düzeltmelerden kötü anlamda etkilenebileceğini vurgulamıştır.

Ç5 çevirmenin son düzeltme (PE) anlamında sorumlu olduğunu vurgulamak bakımından revizyon işlerinde bir metnin PE çıktısı olduğunu kolayca anlayabildiğini, PE'nin net bir şekilde zihinleri tembelleştirdiğini, bunu zaman zaman kendinde ve bu tip revizyon işlerinde sıkça tespit ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca kolaya kaçmanın ötesinde, makine çevirisine gereğinden fazla güven sonucu yapılan hatalarla ve metnin tonu ve insani dokunuş eksikliği konusunda sorunlarla da çok sık karşılaştığını belirtmiştir.

Ç6 çevirmenin hazırda makine yapıyor diye hiç düşünmeden, okumadan, kontrol etmeden, ne yazmış, ne çevirmiş, hangi kelimeyi kullanmış, hangi kelimenin hangi anlamını kullanmış diye bakmadan düzgün olduğunu düşündüğü cümleyi editöre gönderebildiğini ve bunun sonucunda bazen çok komik ve bazen de çok üzücü sonuçların meydana gelebildiğini tekrar vurgulamaktadır. Editör olarak çalıştığı dönemlerde bu konuda çok sorun yaşadığını belirten Ç6 sonuçta ortaya çıkan çeviri metnini düzeltmesinin çok daha fazla vakit aldığını, bazen baştan çevirmenin bile daha iyi olabildiğini ifade etmektedir. Zaman zaman bu durumla ilgili olarak çevirmenleri bu sorunla ilgili olarak uyardıklarında da bunu normal bir durum olarak gören çevirmenler gördüğünü belirtmektedir. Ç6 proje yöneticisi olarak çalıştığı dönemde yaşadığı bir olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“Bir gün elime bir güzellik merkezi çevirisi geldi. Daha doğrusu bunun okuması geldi ama yani nasıl bir metin anlatamam. Őimdi yazmış orada, güzellik merkezi demirbaőları. Bir, koltuk. İki, dıőkı.   , sebze süngerleri. Őimdi bakıyorsunuz, güzellik merkezi demirbaőları arasında dıőkının ne iőı var? Hiç insan bakmaz mı, bunda bir gariplik olduğunu düőünmez mi? Sonra kafanızda oturtuyorsunuz neden dıőkı dediğini. Şöyle ki dıőkının İngilizce'deki karşılığı “stools”. Ama stools, aynı zamanda “tabure” de demek. Yani, bu insan çevirmen, bunu atmış makine çevirisine ve makine çevirisi aklına gelen ilk  rneği göndermiő, stools'a dıőkı diyerek. Sebze süngerleri demiő bitkisel liflere. Bunun gibi bir sürü komik ve akla hayale gelmeyecek  eviri facialarına yol açmış bir çeviriyi, insan çevirmen kontrol etmediği için, biz de saçımızı baőımızı yolduk gerçekten.”

 6 özetle çevirmenin zaman zaman çok kolayla ka abildiğini ve bu sorumluluğu üzerine almama konusunda bilinçsizce davranabildiğini; öyle ki bazen çevirmenlerin imla kontrolü bile yapmadıklarını belirtmiştir.

 8 gelen  eviri çıktılarının da dayandığı bir veri kaynağı olduğunu ve bu veri kaynağındaki netliğin, yargı yoksunluğunun/varlığının ve ilgili etiketlemelerin ne kadar uygun bir Şekilde yapıldığı gibi deęiőik etkenlerin de makine çevirisi çıktısını etkileyebildiğini ifade etmektedir.  8 metnin hedefine ve amacına göre gerekli müdahaleleri nihayetinde insanın yaptığını vurgulamaktadır.

 10  eviri motorunun bir algoritma üzerinden yürüdüğünü, kendinin teknolojik anlamda konuya hâkim olduğu kadarıyla basit bir algoritma üzerinden yürüdüğünü ve sonuçta bir karar mekanizması olmayan, bir sürü faktörün olduğu bir sistem olduğunu vurgulamaktadır ve makine çevirisinin sınırlılıkları konusunda şunları dile getirmektedir:

“Sonuçta  eviri motoru bir karar mekanizması olmayan, bir sürü faktörün olduğu bir sistem. Yani bir çeviriyi etkileyen şey, müşterinin talebi en başta zaten her şeyi deęiőtiriyor. Biraz önce verdiğim örneklerde olduğu gibi. Biz müşteriyle çoğu zaman muhatap bile olmuyoruz. Koordinatör bize müşterinin taleplerini iletiyor ve bazen de ama sen bunu çok dikkate alma, diyor, őunu şöyle yap, falan diyor. O da başka bir faktör oluyor artık senin için. Senin bugüne kadar dille ilgili algın, işte nasıl yorumladığın, nasıl olması gerektiğine inandığın, kişisel gözlemlerin falan filan bir sürü şey var. Hedef kitlenin kim olduğu çok önemli. Bunların hepsini kim düőünebilir? Ben düőünebilirim. O yüzden ben zaten hep olacağım. Benden kastım çevirmenler tabiki, “human”ın gerekliliğinden bahsediyorum. Dolayısıyla makine tabii ki sorumlu olamaz bence. Çünkü kararları ben veriyorum, biz veriyoruz.

Çevirmenler, uzman arkadaşlarım gerekli önemi verdiğinde sorumluluğu da alacaklardır bence.”

Ç10 özetle hedef kitlenin kim olduğunu, müşterinin veya koordinatörün (proje yöneticisinin) ne gibi talepleri olduğunu ancak çevirmenin bilebileceğini, elbette makinenin böyle bir tasarrufu olamayacağını bu nedenle buna göre çevirmenin gerekli düzeltmeleri yapmakla sorumlu olduğunu ifade etmektedir.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenlerin, insan çevirmenin sorumluluğunu vurgulayarak, çeviri sürecindeki merkezi rolüne odaklandığını göstermektedir. Bazı çevirmenler makine çevirisinin, insan çevirmenin bilgi birikiminden destek aldığını ve bu birikimin çeviri kalitesini etkilediğini ifade etmektedir. Çevirmenlerin tamamı makine çevirisinin yetersizliği ve insan dokunuşunun gerekliliği üzerinde durmuş, çeviri sonrası kontrol ve düzeltme sürecinin önemini vurgulayarak, insan çevirmenin titizlikle metni gözden geçirmesi gerektiğini belirtmiştir.

Soru 7: Nöral makine çevirisi motorlarının çevirmenin rolünü nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Makine çevirisi ile çevirmenin rolünün daha çok post-editörlüğe veya redaktörlüğe dönüştüğü fikrine katılıyor musunuz?

Tema 1: Çevirmenin rolünün post-editörlüğe ve redaktörlüğe dönüşmesi

Ç1 çevirmenin rolünün post-editörlüğe ve redaktörlüğe dönüşüp dönüşmediği ile ilgili soruya şu şekilde cevap vermiştir:

“Piyasada gerek zamandan gerekse maliyetten tasarruf etmek için işverenler de nöral makine çevirisi motorları kullanmaya başladı. Zaman zaman çevirmenlere bu motorlardan çıkmış ham metinler sunulup onlardan daha düşük ücretler karşılığında bunların redaksiyonlarını yani post-editörlüğünü yapmaları isteniyor. Dolayısıyla nöral makine çevirisi, çeviri sektörüne hızı ve ucuzluğu getirdiği gibi çevirmenin bu anlamdaki rolünü de etkiledi. Nihayetinde böyle taleplerin olması demek çevirmenlik mesleğini icra eden kişilere bu tür rollerin eklenmesi anlamına geliyor. Bu noktada bu fikre katılıyorum.”

Ç1 nöral makine çevirisi motorlarının, çeviri sektörüne hızı ve ucuzluğu getirdiği gibi çevirmenin bu anlamdaki rolünü de etkilediğini belirtmektedir. Hız ve düşük ücret talebinin çevirmenlik mesleğini icra eden kişilere bu tür rollerin eklenmesi anlamına geldiğini; bu noktada çevirmenin rolünün daha çok post-editörlüğe veya redaktörlüğe dönüştüğü fikrine katıldığını ifade etmektedir.

Ç2 yazılı çeviri alanında son 5 yılda geldiğimiz noktada tahmininden çok daha hızlı bir değişim olduğunu, aynı durumun sözlü çeviri için de geçerli olduğunu belirtmiş ve şunları dile getirmiştir:

“Bunların hepsini bir araya getirdiğimizde gerçekten çevirmenin kendini yenilemesi gerekiyor. Bu anlamda da ben post editörlüğün ve redaktörlüğün kesinlikle daha öne çıkacak unsurlar olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla bu uygulamaları kullanmanın da çevirmenler için çok önemli olduğunu ve kesinlikle ikinci plana atılmaması gereken şeyler olduğunu düşünüyorum. DeepL, Google Translate gibi uygulamaları kast ediyorum. Çünkü artık bütün ilerleyiş buradan olacak, bunlar üzerinden gidecek ve biz de bunlar üzerinden aslında çevirilerimizi yapılandıracağız, bu anlamda da post-editörlük ve redaktörlük aslında devreye girmiş olacak, otomatik olarak.”

Sonuç olarak Ç2 bu bağlamda post editörlüğün ve redaktörlüğün kesinlikle daha öne çıkacak unsurlar olduğunu düşündüğünü ifade etmektedir.

Ç3 böyle bir dönüşümün olduğunu ve bunun gayet doğal bir durum olduğunu belirtmektedir. Ancak çevirmenler olarak yaptıkları işin adının post-editörlüğe veya redaktörlüğe indirgenmesini yanlış bulduğunu ifade ederek şunları dile getirmektedir:

“Özellikle yazılı çevirmenlik hala kaynak metin ve dosyalardan kaynaklanan birçok farklı biçimsel tutarsızlıkla, farklı formatlarla, farklı paragraf ve cümle yapılarıyla, farklı söz sanatlarıyla boğuşmayı gerektiren bir iş. Yani yaratıcılık ve kıvraklık gerektiren bir meslek gerçek anlamıyla. Makineler henüz bizim bu mesleğimizin bu boyutunu tamamen ortadan kaldıramamış değil. Yaptığımız işin adının post-editörlüğe veya redaktörlüğe indirgenmesi yerine çevirmenliğin doğal olarak bu ikisini de içeren ve yaşayan bir meslek olarak görülmesi gerektiğine inanıyorum.”

Ç3 özellikle dilsel ve metinsel anlamda yaratıcılığın ve kıvraklığın önemine değinmektedir.

Ç4 çevirmenliğin redaktörlüğe dönüşeceği fikrine katıldığını ifade etmektedir. Bir noktadan sonra çevirmenlerin rolünün çeviriden çok makine çevirisi artı terminoloji düzenleme şeklinde değişeceğini düşündüğünü belirtmektedir. Ancak mevcut durumda bunun sadece genel alanlarda geçerli olduğunu vurgulamaktadır.

Ç5 buna katıldığını; iş yükündeki değişimin bunu açıkça gösterdiğini belirtmektedir.

Ç6 bu dönüşümün daha ileride olacak bir şey olduğunu, mevcut durumda henüz makine çevirisinin insan beyninin karmaşık yollarını tam olarak çözmemiş olduğunu ifade ederek şunları dile getirmiştir:

“Post-editing çeviri bürolarının esas mesleği haline gelecek. Biz makine çevirilerinin yaptığı çevirilerin üzerinden düzeltmeyi yapacağız gibi görünüyor. Bu bir yandan hem kolaylık sağlayacak ama bir yandan da ekstradan dikkat gerektirecek. Çünkü bazen çok iyi görünen bir çeviri içinde bazı saçma ve yanlış anlamda kullanılmış sözcükler olabilir ya da vurgunun farklı şekilde ve yanlış yerde kullanıldığı cümleler görülebilir. İnsanın mutlaka yapılan işi bir daha kontrol etmesi lazım ki tamamen doğruluğundan emin olalım. Makine çevirisi bu anlamda işimizi kolaylaştıracak, evet. Çünkü çok gelişmişler ve evet güzel çeviriler çıkıyor artık ama yine de insanın kontrolünden geçmesi lazım. Çünkü insanın bakışı farklı. Her şeyden öte zaten insanda bir çeviri yaptıktan sonra başka bir göze ihtiyaç duyar. İnsanın kendi çeviri yaparken görmediği bazı hususları başka bir göz görür. İşte makine çevirisinde de makine çevirisinin yaptığı işe başka bir gözle baktığınızda daha kalitesi yüksek işler çıkartabilirsiniz gibi geliyor bana.”

Ç6 bu sözleriyle insan dokunuşunun ve gözünün önemine dikkat çekmektedir.

Ç7 her teknolojik gelişim gibi bunun da çevirmenin rolünü etkilediğini, teknolojinin getirdiği her tür değişimi olumlu bulduğunu, uyum sağlanması gerektiğini düşündüğünü ifade etmektedir.

Ç8 günümüzde çevirmenin rolünün nöral makine çevirisi kullanımının uygun olduğu kaynak metinler bazında post-editörlüğe/redaktörlüğüne dönüştüğüne kesinlikle katıldığını belirtmektedir.

Ç9 buna katıldığını, bu durumun artarak devam edeceğini düşündüğünü ifade ederek şunları dile getirmiştir:

“Katılıyorum, bu durumun artarak devam edeceğini düşünüyorum. Özellikle yapay zekâ teknolojisinin daha fazla alanda ve daha sık kullanılmasıyla birlikte insanlarda “Ben çoğu işimi yapay zekâyâ yaptırabilirim” fikri oluştu. Dolayısıyla insanlar çeviri işlerinde de yapay zekâdan faydalanmak istiyorlar ve bu durum da sektörü daha fazla makine çevirisi kullanımına itiyor. Zira artık müşteriler günlük 2000-3000 sözcüklük kapasite ve yüksek fiyatlarla sınırlı kalmak istemiyorlar.”

Ç9 özetle günümüzde insanların her alanda olduğu gibi çeviri işlerinde de yapay zekâdan faydalanmak istediklerini ve bu durum da sektörü daha fazla makine çevirisi kullanımına ittiğini belirtmektedir.

Ç10 kesinlikle katıldığını ve bununla ilgili bir sorununun olmadığını ifade etmektedir.

Tema 2: Çeviri sektörünün geleceği

Ç2 makine çevirisi uygulamalarını kullanmanın çevirmenler için çok önemli olduğunu ve kesinlikle ikinci plana atılmaması gereken bir konu olduğunu belirtmekte, ilerleyen dönemlerde çeviri sektöründe bütün ilerleyişin bu gibi uygulamalar üzerinden olacağını ve çevirmenlerin çevirilerini bunlar üzerinden yapılandıracağını vurgulamaktadır.

Ç4 makine çevirisinin, patent hukukunda ve sözleşmelerde, özellikle ağır sözleşmelerde çok fazla bir işe yaramadığını (örneğin kira sözleşmeleri) bu yüzden en azından mevcut aşamada redaktörlüğe tam olarak dönüştüğünün söylenemeyeceğini ifade ederek şunları dile getirmektedir:

“Bir noktadan sonra makine çevirileri yerine yani bu sayede çevirmenlerin rolü çeviriden çok makine çevirisi artı terminoloji düzenleme şeklinde değişecek. Yani ben böyle düşünüyorum. Çünkü artık terminolojinin referans olarak alınacağı bir dönem. Yani zaten sizi sizden iyi tanıyan bir şey var ortada. Yani ben bazen bir çevirmen olmama rağmen ve yıllardır bir çeviri uzmanı olmama rağmen nöral makinelerde benim bazen aklıma bile gelmeyecek cümlelerle karşılaşıyorum. Sadece teknik bir müdahale gerekiyor kelimelere. Onun dışında çoğu zaman iyi bir çeviri elde ediyorum. Ama dediğim gibi bu sadece genel alanlarda. Yani patent hukukunda ve sözleşmelerde, özellikle ağır sözleşmelerde çok fazla bir işe yaramıyor. Örneğin kira sözleşmelerinde bir işe yaramıyor. Çünkü orada birçok kelime ayrımı var. Uzun cümlelerde paragrafı tek tek bölmeniz gerekiyor gibi gibi. Bu yüzden en azından şu aşamada redaktörlüğe tam olarak dönüştüğü söylenemez. Ama önümüzdeki on yıl içinde buna dönüşeceğine inanıyorum.”

Ç6 insan çevirmenin hala bir metne baktığında bir kelimenin nereye daha güzel oturabileceğini daha iyi tespit ettiğini belirtmektedir. Ancak bunun makine çevirisinin bir gün bu alanda da gelişmeyecek olduğu anlamına gelmemesi gerektiğini ifade eden Ç6 son düzeltme (post-editing) işlemlerinin çeviri bürolarının esas işi haline geleceğini; çevirmenlerin de makine çevirilerinin yaptığı çevirilerin üzerinden düzeltme yapacağını düşündüğünü vurgulamaktadır.

Ç10 çevirmenlerin yapak zekânın gelişimi ile gelecekte mesleklerinin elinden alınacağına ilişkin duyduğu kaygının birçok meslek için geçerli olduğunu belirtmektedir. Bu teknolojiyle birlikte başka ihtiyaçların, odaklanmamız gereken başka noktaların olacağını ve meselenin çevirmenler olarak bunların farkında olup olmadığımız olduğunu vurgulayarak şunları ifade etmektedir:

“Bugüne kadar bu oluşturduğumuz meslekler o zamanki ihtiyaçlarla düzenlenen, o zamanki ihtiyaçlara karşılık veren görev tanımlarıyla oluşturuldu. Ama artık belki

de bu teknolojiyle birlikte başka ihtiyaçlar, başka odaklanmamız gereken şeyler olacak. Mesela bence çok ciddi şekilde üzerinde durmamız gereken sıkıntı, workflow'daki zayıf halka kalite. Kaliteyle ilgili yapmamız gereken o kadar çok şey var ki... Yani bugüne kadar mesela o standart sıfırdan çeviriyi yaparken o kadar zaman harcıyorduk ki, kaliteye belki o kadar zamanımız kalmıyordu, enerjimiz kalmıyordu. Araştırma mesela, yani benim çok çok zamanımı alıyor ve gerçekten sırf bu yüzden çok geciktirebiliyorum bazen işleri. Ama başka türlü olmamalı zaten bence. Benim bu teknolojiyle birlikte en çok sevdiğim de bu oldu galiba. Yani basit olanı, zaten standartları bana veriyor o. Bu sayede ben daha önce zaman ve enerji kısıtlama nedeniyle yapamadığım bir sürü şeyi yani kaliteyi yükseltecek birçok şeyi şu anda yapabileceğim.”

Özeltle Ç10 çevirmenlerin teknolojinin getirdiği yeni imkânlarla, açtığı yeni alanlara odaklanmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Tema 3: Makine çevirisi kullanımının hukuki ve etik boyutu

Ç3 makine çevirisi kullanımının hukuki ve etik boyutuna yönelik olarak şunları dile getirmektedir:

“Çeviri motorlarının en azından daha üst düzey sonuçlar verebilen sürümlerini, daha kusursuza yakın sonuçlar verebilen sürümlerini, herkesin ücretsiz erişimine açık olmasını ekonomik açıdan sağlıklı buluyorum. Sektörü korumaya yönelik hukuki adımlar atılması gerektiğini düşünüyorum.”

Ç3 özellikle sektörü korumaya yönelik hukuki adımların atılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Tema 4: Makine çevirisi ve kalite

Ç10 makine çevirisinin aslında standart olan çeviriyi bir şekilde sağladığını ve bu sayede çevirmene araştırma ve kalite kontrolü bakımından zaman kazandırdığını, çevirmenlerin kendinin de çok önemli olduğunu düşündüğü ve çok zaman ayırdığı araştırma ve kalite kontrolü konularına eğilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu bakımdan temel olarak bu araçları bir “çeviri aracı” değil de “çevirmen destek aracı” olarak algılamamız durumunda çok daha kaliteli ve çok daha anlaşılır çeviriler elde edebileceğimizi vurgulamaktadır. Ayrıca Ç10 bu soruyu cevaplarken 2. soruya verdiği cevapta bahsettiği “cerrah” örneğine tekrar değinmektedir. İspanya'da çalışan kolektif bir çeviri ekibi ile ilgili bir yazı okuduğunu belirten Ç10 bu çeviri grubunun nasıl ki tıpta teknoloji geliştiği için bir cerraha daha az para ödenmiyorsa çevirmene de çeviri teknolojilerini kullandığı için daha az para ödenemeyeceğini belirttiğini vurgulamaktadır. Bunun çok doğru bir yaklaşım

olduğunu düşündüğünü, gerçekten de teknoloji sürekli geliştiği halde cerrahlara daha az ödeme yapılmadığını; işini profesyonelce yaptığı sürece çevirmenlerin de benzer şekilde muamele görmesi gerektiğini belirtmektedir.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenlerin büyük bir çoğunluğunun nöral makine çevirisinin artan kullanımıyla birlikte çevirmenin rolünün daha çok post-editörlüğe veya redaktörlüğe dönüştüğü fikrine katıldığını göstermektedir. Çevirmenler, teknolojinin gelişimiyle birlikte, çevirmenlerin rollerindeki değişime uyum sağlamaları gerektiğini belirtmekte ve genel anlamda bu değişimin olumlu olduğunu düşünmektedir. Çevirmenlerden biri bu yeni durumun zaman ve enerji bakımından çevirmene iş akışındaki zayıf noktalara odaklanma ve kaliteyi artırma imkânı sağladığını vurgulamıştır. Bir çevirmen de makine çevirisi kullanımının etik ve hukuki boyutuna dikkat çekmiş, herkesin ücretsiz erişimine açık olmasını ekonomik açıdan doğru olmadığını; sektörü korumaya yönelik hukuki adımların atılması gerektiğini belirtmiştir.

Soru 8: Gelecekte nöral makine çevirisinin, çeviri sektörünü ve çevirmenlik mesleğini ne şekilde etkileyeceğini ön görüyorsunuz?

Tema 1: Makine çevirisi ve çevirmenlik mesleği

Ç1 makine çevirisinin zamanla daha yoğun bir şekilde kullanılacağını düşündüğünü, bunun da çeviri piyasasında özellikle bireysel amaçlarla, örneğin tez çevirisi gibi, çeviri yaptıran müşteri sayısını azaltacağını belirterek şunları ifade etmiştir:

“Bu durumun çeviri piyasasında çevirmenlik mesleğinin arz talep dengesinde olumsuz bir etkiye neden olacağını düşünüyorum. Bu anlamda resmi çeviriler dışında belki de profesyonel çevirmenlerden bir çeviri desteği alma ihtiyacı duyulmayacak olabilir. Bu noktada da çevirmenlerin işin biraz daha mutfağına girmesi gerekecek. Yani çeviri motorlarının tasarlanmasında, çıkan metinlerin düzenlenmesinde redaksiyon noktasında biraz daha etkili rol oynayabilirler.”

Ç1 çevirmenlerin gelecekte işin mutfağına girerek çeviri motorlarının tasarlanmasında da rol alabileceklerini vurgulamaktadır.

Ç2 birçok dilde ve transcreation (yaratıcı çeviri/uyarlama) ve pazarlama alanları dışında birçok alanda çevirmen ihtiyacının gerçekten azalacağını düşündüğünü ifade etmektedir. Çeviri sektörünü ve mesleğini nasıl etkileyeceğinin çevirmenler olarak kendileri tarafından değil, hukukçular, teknokratlar ve siyasetçiler tarafından belirlenecek bir konu olduğunu vurgulayan Ç3 ise şunları dile getirmektedir:

“Bence doğrusu her türlü yapay zekâ makinesinin yalnızca varlığını tehdit ettiği meslek grubunun kullanımıyla sınırlı tutulması. En azından dünya ekonomisi topyekûn farklı bir çehreye bürünene kadar çevirmenler dâhil her meslek grubunun haklarını koruyacak bir yumuşak geçiş sağlanması gerekiyor bu yapay zekânın gelişim sürecinde. Aksi takdirde orta ve alt gelir gruplarındaki kapitalistler çeviriye para vermemek için dilde doğruluktan rahatlıkla vazgeçebilirler, bu da dünya dillerinin geleceğini, çeviri makinelerinin insafına bırakmak anlamına gelir. Yani hiçbir kısıtlamanın olmadığı bir ortamda 10 sene içinde İngilizce bile bugünkünden farksız, daha kuralsız veya kuralları, çeviri makinelerinin daha kolay Çince'ye çevirebileceği şekilde eğilip bükülmüş bir dil haline gelebilir. Aynı şeyi Türkçe için de söyleyebiliriz.”

Bu bağlamda Ç3 daha önce de vurguladığı gibi ilgili ve yetkili kişilerce çevirmenlerin haklarının korunmasına yönelik hukuki adımların atılması gerektiğini savunmaktadır.

Ç4 çevirmenliğin gelecekte redaktörlüğe dönüşeceğini ama çeviri sektörünü tamamen yok edeceğini asla düşünmediğini ifade etmektedir.

Ç5 mevcut durumda yaşayıp görme durumumuzun olduğunu; insan çevirisi ile makine çevirisi arasındaki farkların giderek azalacağını ve zamanla yeni rollere adapte olunacağını ancak bunun için hala biraz daha zaman olduğunu düşündüğünü belirtmektedir.

Ç6 makine çevirisinin daha da ilerleyeceğini ve bir süre sonra insan çevirmenlerden daha kaliteli iyi işler çıkaracağını ama gene de bir insan bakışına ihtiyaç duyulacağını ifade etmektedir. Bu aşamada çeviri bürolarının fonksiyonunun post-editing (son düzeltme) dediğimiz makine çevirilerinin düzeltilmesi üzerine olacağını ve toplamda daha iyi kalitede çevirilerin elde edileceğini vurgulayan Ç6 zamanla çevirmene düşecek payın daha da azalacağını, belki de insan çevirmenlere hiç ihtiyaç kalmayacağını bu anlamda işin tamamen redaksiyon işlemine dönüşebileceğini belirtmektedir.

Ç7 çevirmen sayısının azalacağını, bu teknolojileri iyi bilen kişilerin çeviri yapabileceğini düşündüğünü belirtmektedir.

Ç8 ise makine çevirisinin çevirmenlik mesleğine ve geleceğine etkisi ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Çevirmenin rolünün daha çok “bilirkişi” konumuna dönüşeceğini düşünüyorum. Kalite kontrolü yapan, ne kadar müdahale gerekiyor, ne kadar gerekmiyor buna karar veren, sorun tespit edip, bir MT çıktısının nerede ve nasıl kullanılabileceğini sektörde müşteriye açıklayan, müşteriye yön veren ve uzmanlık bilgisi sağlayan bir

role dönüşeceğini düşünüyorum. Ancak bu rol dönüşümünde bir dayatılma var ne yazık ki. Beklenmedik hızda gerçekleşen nöral makine çeviri kalitesi, kullanımı ve LLM uygulamaları sayesinde, çevirmenin rolü genel kitle gözünde “gereksiz” olarak algılansa da, bu algıyı kırmadaki sorumluluğun, değişimden korkmayan, dönüşen rolün özelliklerini sahiplenmeye hazır, işin teknik ayağını en azından soyut düzlemde anlamaya çalışan çevirmenlere düştüğüne inanıyorum. Karar veren olmak, bilgi birikimi ile kendini var ederek ve esnek kalarak mümkün. Ek olarak, çevirmenlik mesleğinin tanımının git gide daha çok “dil uzmanı” olarak genişlediğini ve genişleyeceğini düşünüyorum. Bu genişlemiş meslek tanımı, kültürel ve edimbilim uzmanlığını da içine katıyor ve hatta bu rolü MT çıktısının post-editörlüğünü yapmanın da ötesine taşıyor. Örneğin, çevirmen artık sadece post-editörlük yapmıyor, ek olarak, bu post-editlenmiş çıktının kullanıldığı teknoloji hizmeti veya ürünlerindeki dil unsurlarının kullanıcı kabul testini de gerçekleştiriyor ve ürün gelişimindeki sürece geri bildirim sağlıyor.”

Ç8 özetle çevirmenlerin artık sadece post-editörlük yapmadığını, bunun yanı sıra post-editing (son düzeltme) uygulanmış çıktının kullanıldığı teknoloji hizmetine ve ürün gelişimindeki sürece geri bildirim sağladığını vurgulamaktadır.

Ç9 nöral makine çevirisinin bu sektörün sonunu getireceğine inandığını belirterek şunları dile getirmektedir:

“10-15 yıl kadar önce Google Translate bir şaka konusuydu. Artık geldiği noktada, özellikle dile hâkim olmayan kişiler tarafından neredeyse gündelik olarak kullanılabilir seviyeye geldi. İlerleyen zamanlarda bu teknolojinin daha da iyileşip çevirmenliği niş bir kitleye bırakacağına, bu kitlenin de çoğunlukla post-editing yapacağına, zamanla bunlara da gerek kalmayacağına ve hemen hemen tüm çevirilerin makine çevirisi olacağına inanıyorum.”

Ç9’un genel olarak diğer çevirmenlerden farklı olarak makine çevirisinin geleceğinde “insan” a yer olmadığını düşündüğü görülmektedir.

Ç10 ise gelecekte nöral makine çevirisi motorlarının çevirmenlik mesleğini nasıl etkileyebileceği ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Çoğu meslektaşın baktığı açıdan bakarsam bu korku bende yok mu? Tabii ki var. Yani zaten şey böyle minicik bir pastayı böyle bir bölüşüyorduk. Özellikle dediğim gibi yani bizim gibi ülkelerde işler zaten zordu. Mevzuat yok. Herkes istediği fiyatı veriyor. Kim ne yapıyor belli değil falan. Beni koruyan hiçbir şey yok ki zaten.

Böyleyken işler bir de üzerine bu çıkınca zaten... Yani evet pasta çok küçülecek. Küçülüyor. Küçülmekte zaten.”

Ancak Ç10 bu duruma iyimser bakmak istediğinde ise çevirmenlerin artık bu araçları birer “destek aracı” olarak kabul edip kendilerini bir kalite uzmanı gibi görmeleri gerektiğini belirtmektedir.

Tema 2: Transcreation ve pazarlama alanları

Ç2 cevabının çok üzücü olacağını çünkü birçok dilde ve alanda çevirmen ihtiyacının gerçekten azalacağını düşündüğünü ifade ederek şunları dile getirmiştir:

“Fakat transcreation ve marketing alanlarının hiçbir zaman çevirmenden uzak alanlar olmayacağını düşünüyorum. Bunların çevirmensiz ilerlenemeyecek alanlar olduğunu düşünüyorum. Özellikle de reklam metinleri üzerinden olan içerikler. Çünkü burada şöyle bir durum söz konusu, makine çevirisi hiçbir zaman, Türk milleti yani Türkiye üzerinden konuşalım, Türk halkının gündelik dilindeki nüansları bilemeyecek çünkü bunlar bir makine çevresine aktarılamaz. Örneğin 15 yaşındaki bir çocuğu çeken marketing ifadesiyle 40 yaşındaki birini çeken marketing ifadesi ihtiyaca, döneme yaşıya göre farklılık gösterebilecek ifadeler olacaktır. Bu nedenle transcreation ve marketing alanları bu devrim içerisinde olacak. Bu alanlar göz önünde bulundurulduğunda çevirmen ihtiyacının hiçbir zaman silinip gitmeyeceğini düşünüyorum.”

Ç2 özetle transcreation (yaratıcı çeviri/uyarlama) ve marketing (pazarlama) alanlarının hiçbir zaman çevirmenden uzak alanlar olmayacağını; çevirmensiz ilerlenemeyecek alanlar olduğunu düşündüğünü belirtmektedir.

Ç3 de makine çevirisi motorlarının gelecekte çok daha başarılı sonuçlar vereceğini belirterek şunları ifade etmektedir:

“DeepL, kullanıcı kılavuzu, ara yüzler, tıp gibi teknik metinlerde şimdiden kusursuza yakın sonuçlar veriyor. Yani bahsettiğim teknik metinler çok çok uzun cümleler içermeyen teknik metinler. Yakında yaratıcılık gerektiren metinlerde de kusursuza yakın sonuçlar vereceğini ya da en azından sunduğu seçeneklerden birinin kusursuza yakın olacağını da düşünüyorum açıkçası.”

Bu bağlamda Ç3’ün de gelecekte makine çevirisi sistemlerinde insan desteğine gerek kalmayacağını düşündüğü görülmektedir.

Yaratıcı çeviriyi ayrı bir kapsamda değerlendiren Ç8 ise bu konuda şunları dile getirmiştir:

“Bunlara yaratıcı çeviri eylemlerini katmıyorum, çünkü bunun sektör ayağını deneyimsel olmak dışında henüz pek görmedim. Hala oldukça sıfırdan yapılarak, geleneksel olarak devam ediyor. İnsan nüansının bol olduğunun farkındaki müşteri, ChatGPT’yi duymuş olsa da, pek risk almak istemeyebiliyor ve son iş süreç kararını bilirkişiye bırakıyor. Buradaki bilirkişi bazen proje yöneticisi, bazense çevirmen.”

Ç8 de Ç10 gibi yaratıcı çeviri gerektiren metinlerin hala geleneksel olarak sıfırdan yapıldığını ifade etmektedir.

Tema 3: Makine çevirisinin bazı dillerde nüansları yakalayamaması

Ç4 nöral makine çevirisi motorlarının en başarılı olduğu dilin net bir şekilde İngilizce olduğunu belirtmekte; İngilizce, Almanca gibi dillerde belki çok iyiye gidebileceğini ancak hala birçok dilde çok başarılı olmadığını ifade etmekte ve şunları dile getirmektedir:

“Ben Macarca ve Çince okudum. Macarca gibi bir dili hiçbiri nöral makine çevirisi oturtamaz. Macarca kendi için çok kapsamlı bir dil. Türkçe gibi bir dil. Çok fazla ek ve çekim var. Ve nöral makineler bunu belli ölçüde kapatıyor. Yani evet, İngilizce, Almanca için belki çok iyiye gidecektir. Ama en azından az bilinen diller, Çince gibi, Japonca gibi, Korece gibi, Rusça gibi dillerde, ne bileyim, Romence gibi dillerde, bu tarz dillerde ben çok başarılı olacağını düşünmüyorum. Zira Portekizce de aynı şekilde geçerli, İspanyolca da aynı şekilde geçerli. Hiçbirinden İngilizce'deki efektif şeyi alamıyorum ben. Yani o etkinliği alamıyorum. Yani en başarılı olduğu, evet şu anda İngilizce. Herkesin ihtiyacı olan da İngilizce. Ama diğer dillerde, ben çok da başarılı olacağını düşünmüyorum. Belki çok uzun vadede, çok çok uzun vadede, çok büyük çalışmalarla olabilir. Ama şu anda böyle bir potansiyel ben görmüyorum.”

Ayrıca nöral makine çevirisi sistemlerinin hâlihazırda Fransızca ve İspanyolca da bile ciddi hatalar verebildiğini belirten Ç4, çeviri sektörünü belli diller yani en çok kullanılan diller haricinde, dünyanın diğer dillerinde çok daha geç etkileyeceğini, şimdilik nöral makine çevirisinin bu dillerde yetkin olacağını düşünmediğini ifade etmektedir.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenlerin büyük bir kısmının, nöral makine çevirisinin yaygınlaşmasıyla çeviri sektöründeki işlerin azalacağını ve çevirmenlerin oluşan arz talep dengesinden olumsuz etkileneceğini düşündüğünü göstermektedir. Ancak bu durumun, insan çevirmenin yerine makine çevirisinin kullanılmasının zor olduğu, az bilinen diller, yaratıcı içerikler ve yoğun terminoloji içeren teknik metinler için geçerli olmadığı vurgulanmıştır. Çevirmenlerin doğrudan veya dolaylı bir şekilde öngördüğü durumlardan

biri de çevirmenlerin rollerinin gelecekte bir “bilirkişi”, “kalite uzmanı”, “dil uzmanı” gibi rollere evirilecek olmasıdır. Çevirmenler her ne kadar bu durumu ifade ederken farklı sözcük ve ifadeler kullanıyor olsalar da hepsinin bakış açılarındaki ortak nokta bu rolün post-editörlüğü ve redaktörlüğü de fazlasıyla kapsayan ancak bunların çok üzerinde, çeviri teknolojilerine hâkim ve kalite değerlendirme konusunda daha yetkin bir rol olmasıdır.

Soru 9: Sizce üniversitelerde çeviri teknolojilerine ilişkin eğitime yönelik neler değişmeli?

Tema 1: Çeviri teknolojileri eğitime daha fazla yer verilmesi gerekliliği

Ç1 çeviri sektöründe çeviri teknolojilerinin kullanımının yoğun bir biçimde arttığını, buna paralel olarak eğitim kurumlarında da bu anlamdaki eğitimin artması gerektiğini düşündüğünü ifade etmekte, çevirmen adaylarının piyasaya giriş yaptıklarında, girdikleri şirketlerde kullanacakları çeviri teknolojileri hakkında bilgi sahibi olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ç1’e göre her ne kadar eğitim süresi kısıtlı olsa da müfredata en azından bir üst bakış kazandıracak kadar ilgili derslerin eklenmesi gerekmektedir.

Ç2 kendi mezuniyetinin üzerinden 6 yıl geçtiğini, çeviri teknolojileri dersinde Google Translate, DeepL gibi nöral çeviri araçları ile ilgili bir eğitim almadıklarını sadece Trados, Smartcat gibi uygulamalarla ilgili eğitim aldıklarını ifade etmektedir. Ç2 nöral makine çevirisi motorlarının derslerde destekleyici araçlar olarak işlenmesini çok önemli bulduğunu vurgulamakta ve şöyle bir benzetme yapmaktadır:

“Hatta bunu biraz şuna benzetiyorum. Bir mimarın AutoCAD uygulamasını kullanması gibi görebileceğimizi düşünüyorum. Tabi o uygulamaları çok iyi bilmiyorum, ancak o uygulamaların bizim kullandığımız Trados uygulamasından sadece biraz daha ileri olduğunu düşünüyorum ancak DeepL vb. çeviri motorlarının da Trados’tan daha ileri olduğunu düşünüyorum. Yapay zekâyı dâhil etmenin çok önemli olduğunu çünkü girişimci ve yetenekli öğrencilerin bunları çeviri sürecine dâhil ederek mesleğimizi farklı şeylere dönüştürüp yaşatabileceğini düşünüyorum.

O yüzden bunların kesinlikle derslerde ihmal edilmemesi gerekir.”

Ç2’nin mimar-AutoCAD benzetmesi ile daha önce Ç10’un yaptığı cerrah-teknolojik tıbbi cihaz benzetmesi, farklı amaçlarla ifade edilmiş olsalar da mevcut durumun net anlaşılması bakımından çarpıcı örnekler olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca Ç2 yapay zekânın çeviri eğitiminde yer almasını çok kıymetli bulduğunu özellikle vurgulamaktadır.

Ç3 üniversitelerin dil bölümlerinin özellikle DeepL ve Google Translate ile çalışma eğitimleri vermesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun birinci sınıftan itibaren dilde kıvraklık kazandıracak eğitimlerle eş zamanlı olarak çeviri motorlarının hatalarının en hızlı şekilde nasıl düzeltilebileceği ve makinelerin en çok nerelerde hata yapabildiği gibi konuları kapsayacak şekilde uygulamalı olarak öğretilmesi gerektiğini ifade eden Ç3 şunları dile getirmiştir:

“10 yıl kadar önce o dönem Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışan bir sınıf arkadaşım, çevirmenler arasında buna benzer bir anket yapmıştı. O zamanlar çevirmenliğin yanında veya onun yerine lokalizasyon mühendisliği gibi daha geniş çaplı bir bölüm açılabilceğini söylemiştim. Yani çevirmenliği dilden öte farklı dosya formatlarını işleme ve kaynak formatı koruyarak hedef dili taşıma süreci olarak tanımlamıştım. Bu fikrim halen de geçerliliğini koruyor.”

Ç3'ün başta nöral makine çevirisi motorları olmak üzere çevirmenlere kapsamlı bir çeviri teknolojileri eğitiminin verilmesi gerektiğini düşündüğü görülmektedir.

Ç9 kendi mezuniyeti üzerinden 8 sene geçtiğini, dolayısıyla mevcut durumla ilgili çok net bir bilgiye sahip olmadığını ancak o dönemde makine çevirisi motorlarının henüz emekleme aşamasında olduğunu belirtmektedir. O dönemde İngilizce-Türkçe dil çiftinde makine çevirisi kullanımının çoğu zaman faydadan çok zarar getirdiğini ifade eden Ç9 günümüzde durumun değiştiğini, günümüz müfredatında makine çevirisi, post-editing, farklı makine çevirisi motorları gibi konular yoksa bunların eklenmesi gerektiğini düşündüğünü vurgulamaktadır.

Ç4, Ç5, Ç7 ve Ç10 mevcut durumda nasıl bir eğitimin verildiği konusunda bilgi sahibi olmadıklarını belirtmektedir.

Tema 2: Pratik yapmanın önemi

Ç6 çeviri teknolojilerine ilişkin eğitimde pratiği önemle vurgulamaktadır. Bir çevirmenin ne kadar çok pratik yaparsa o kadar çok uzmanlaşacağını ifade eden Ç6 pratik yapmanın yani görerek öğrenmenin bir şeyi sadece kitaplardan ya da hocaların anlattığıyla öğrenmekten daha faydalı olduğunu belirterek şunları ifade etmektedir:

“Ben bunu yurt dışındaki başka bir alanda yaptığım yüksek lisans eğitiminde çok net gördüm ve verimli ve faydalı olduğunu da gördüm. Oradaki eğitim sisteminde önce bir blok halinde konular anlatılıyor, bir şey nasıl yapılıyor, nasıl ediliyor, onu anlatıyorlar ama yüzde doksan, o anlatılan şeyin maketini yaparak, gerçekten

üzerinde çalışarak ve bir şey üreterek, nasıl olduğu hakkında net bir fikir sahibi olarak yapıyorsunuz bazı şeyleri. Dolayısıyla makine çevirisini ya da çeviri teknolojilerini de daha pratiğe yönelik hale getirirseniz hem bu alanda daha sağlam çevirmenler çıkar hem daha bu alanda ilgili olan kişiler ve ilgisiz olan kişiler ayıklanır. Yola daha ilgili ve bilgili olan kişilerle devam edilir ve böylece de çeviri sektöründe daha yüksek kaliteli çeviriler ortaya çıkar. Hem de bu işin kendine uygun olmadığını düşünen insanlar için daha kolay bir karar verme mekanizması meydana gelir diye düşünüyorum. Ama dediğim gibi çeviri teknolojilerinde özellikle dijitalde pratik pratik pratik pratik diyorum.”

Ç6 çeviri teknolojilerinin daha pratiğe yönelik hale getirilmesinin hem bu alanda daha sağlam çevirmenlerin yetişmesine hem de ilgili olan kişiler ile ilgisiz olan kişilerin ayırt edilebilmesine ve yola daha ilgili ve bilgili olan kişilerle devam edilmesine, böylece çeviri sektöründe daha yüksek kaliteli çevirilerin elde edilmesine imkân vereceğini vurgulamaktadır.

Ç8, Türkiye’deki çeviribilim alanının teorik kalmasından, var olan gelişmelerin hızına asla yetişilememesinden ve geleneksel eğitimin içinde pratiğe oldukça az yer verilmesinden fazlasıyla muzdarip olan ve yüksek lisansını yurtdışında yapmak zorunda kalan biri olarak daha cesur hareket edilerek daha sektöre yönelik seçmeli derslerin eklenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ek olarak şunları dile getirmektedir:

“Sektördeki proje yöneticiliği, kaynak yöneticiliği ve kalite ile alakalı pozisyonlara dair hiçbir hazırlığın akademik düzlemde öğrencilere verilmemesi gerçekten inanılmaz derecede bir hayal kırıklığı. Var olan akademisyenlerin, alışık oldukları teorileri defalarca anlatmaktansa, var olan akademik fonlarını modern gelişmeleri takip etmek için kullanmaları, gerekli sektör veya akademik konferanslara her yıl katılarak alanın nereye gittiğini gözlemlemeleri gerekiyor. LLM gibi bir gerçeklik varken, hala mantık, programlama ve kodlama gibi seçmeli derslerinin çeviribilim bölümlerinde olmamasını ben asla anlamıyorum.”

Ç8, Türkiye’deki çeviri teknolojileri eğitime yönelik bu eleştirilerinin yanı sıra bu alanda bilgisayar mühendisliği bölümleri ile ortak çalışmalar yapılarak bu konunun genel çapta ve daha yenilikçi anlamda eğitim planlarına yansıtılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenlerin çeviri sektöründe çeviri teknolojilerinin kullanımına ilişkin eğitimin artması gerektiği konusunda hemfikir olduğu; bazı çevirmenlerin bunun yanı

sıra bu eğitimin uygulamalı bir şekilde verilmesinin önemini vurguladığı görülmektedir. Bir çevirmenin Türkiye'de çeviribilim alanının daha çok teorik kalmasını ve pratiğe az yer vermesini eleştirdiği görülürken dört çevirmenin de mevcut durumda bu alanda üniversitelerde nasıl bir eğitim verildiği konusunda bilgi sahibi olmadığı görülmektedir.

SORU 10: Siz bu alanda nasıl bir eğitim almak isterdiniz?

Tema 1: Teknolojiye adaptasyon, gelişim isteği ve çeviri teknolojileri eğitime ilişkin ihtiyaç

Ç1 çeviri teknolojisi alanında bir çeviri motoru yazmak için gerekli olan kodlama dilini öğrenebilmeyi istediğini, bu alanda bir eğitim almanın iyi olacağını vurgulamaktadır.

Ç2 kendi eğitim döneminde Google Translate'in gerçekten çok kötü sonuçlar verdiğini ve olumsuz bir intiba yarattığını ifade etmekte ve şunları dile getirmektedir:

“2023 senesine kadar ben makine çevirisine çok karşıydım. Fakat şu an değerlendirdiğimde gerçekten makine çevirisinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çok yardımcı ve zamandan çok kazandıran bir araç. Eğer gerçekten işinizdeki sorumluluk duygunuz yüksekse, sorumluluğunuza sadık bir çevirmenseniz gerçekten yaptığınız işte katkısı olacağını düşünüyorum. Metnin bağlamını daha hızlı anlamanızı sağlamaktan tutun da metne yapacağınız nüanslara odaklanmanıza kadar. Size ham metin veriyor, siz onun üzerinde aslında kelimelerle oynuyorsunuz, karşılıklarla oynuyorsunuz. Yani hedef dildeki karşılıklarla oynuyorsunuz ve bu anlamda gerçekten zaman kazandırıcı ve faydalı olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle ben okul yıllarımdayken ya da hani şu dönemde okuyor olsam kesinlikle en çok DeepL'i kullanabilmeyi, bundan farklı şekillerde yararlanmayı, hatta buralara yaratıcı şeyler üretebileceğimiz projeler yapmayı isterdim.”

Ç2'nin bu sözleri son dönemde çevirmenlerin makine çevirisine yaklaşımının ne ölçüde değiştiğini göstermesi bakımından dikkat çekici olduğu söylenebilir.

Ç3 bu alanda almak istediği eğitim ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Yaptığımız işin sadece dilsel, kültürel boyutunu değil, içerebileceği tüm teknik süreçleri de öğrendiğimiz bir eğitim almayı tercih ederdim. Geleceğin çevirmenlerine de mesela yaratıcı serbest yazım teknikleri gibi; yani kaynak ve hedef dilin ötesinde kıvraklık kazandıracak eğitimlerle birlikte çeviri motorlarının da tam olarak nasıl işlediği öğretilir. Yani elindeki devasa kelime, cümle, imla kuralı hazinesi içinde bir çeviri motorunun nasıl akıl yürüttüğü, o doğru sonuca nasıl eriştiğini öğrenebiliriz. Böylece makinelerle daha iyi koordine olabiliriz diye

düşünüyorum. Ama tabii o makinelerin sadece dediğim gibi çevirmenlerle, diplomalı çevirmenlerle kullanımının sınırlı tutulması şartıyla.”

Ç3 çevirinin dilsel ve kültürel boyutunun yanında çok önemli olduğunu düşündüğü telnik boyutuna da dikkat çekmekte, bu bağlamda çevirmenlere bir takım yaratıcı serbest yazım tekniklerinin ve dile kıvraklık kazandırabilecek eğitimlerin verilebileceğini vurgulamaktadır.

Ç4 bu soruyu şu şekilde cevaplamaktadır:

“Ben 2006'da üniversiteye girdim ve 2014'e kadar üniversitede okudum. Benim dönemimde “çeviri teknikleri” dersi vardı ve açıkçası iyi bir eğitim aldığımı düşünmüyorum. Ancak ben kişinin kendini geliştirebileceğine ve kişinin araştırarak bir şeyler yapabileceğine inanıyorum. Dolayısıyla ne kadar eğitim olursa olsun kişi kendi bir şeyler koymadan alabileceği herhangi bir eğitimden mahrum kalır. Yani kendini koymasına gerekiyor ortaya. Ben böyle gören biriyim. Dolayısıyla tabii ki çeviri tekniklerinin nasıl yapıldığına dair eğitimlerde öncelikle yazılı olarak, yani bunu bir makine yoluyla değil de gerçek anlamda kişilerle, kişilerin çalışmasından nasıl ilerleyebileceğini görmesi gerekiyor. Yani bir cümlemin neresinden bölüneceği, cümleyi anlama... Bu konuda çok eksik bir eğitim olduğunu düşünüyorum.”

Ç4 bu alanda eğitimin yetersiz olduğunu ve iyi bir eğitim alamadığını düşünüyor olsa da kendini geliştirme konusunda kişisel gayretin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Ç6 mevcut durumda yaptığı iş icabı zaten Trados, Memsources ya da MemoQ gibi programların işini gördüğünü ancak ilerleyen süreçte çevirmenlik anlamında başka teknolojilerin çıkması durumunda tabii ki onları da öğrenmesi gerektiğini; zaten artık müşterilerin de gönderdikleri çevirilerin belirttikleri programlarda yapılmasını istediğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla müşterinin talep ettiği programları öğrenme gereği duyduğunu ifade etmektedir.

Ç8 yüksek lisans eğitimi kapsamında almak istediği çoğu eğitimi alabildiğini belirtmektedir.

Ç10 böyle bir eğitim almak istediğini, tamamen bir üniversite eğitimi kadar yoğun olmasa da bir sertifikanın da verildiği Coursera veya edX gibi platformlardan eğitim almak istediğini belirtmektedir. Hâlihazırda TechForward'un birçok eğitimine katıldığını vurgulamaktadır.

Tema 2: Uygulama

Ç4 çevirmenlerin çeviri teknolojileri konusunda eğitilmesinin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çevirmenlerin çeviri tekniklerinin nasıl uygulandığına dair eğitimlerde öncelikle yazılı olarak, yani makine yoluyla değil de gerçek anlamda kişilerle, kişilerin uygulama üzerinden ilerleyebileceğini görmesi sağlanarak çeviri teknoloji ile ilgili becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte önce dil eğitiminin yapısının değiştirilmesi gerektiğini, bir cümleyi doğru şekilde bölme, birleştirme gibi tekniklerin verildiği doğrudan uygulamalı bir dil ve çeviri eğitiminin verilmesi gerektiğini belirten Ç4 ancak böyle bir eğitimin sonrasında çeviri teknolojileri eğitimine geçilebileceğini vurgulamaktadır.

Ç9 çeviri teknolojileri eğitiminin uygulamaya yönelik olması ile ilgili olarak şunları dile getirmiştir:

“Uygulama ağırlıklı bir eğitim almak isterdim. Aynı ya da benzer metinleri farklı makine çevirisi motorlarından geçirip karşılaştırmak, bunların düzeltilmesini yapıp her birine puan vermek, mümkünse bu motorlara çeviri belleği ya da terimce aktarıp herhangi bir gelişim oluyor mu, bunları gözlemek bence faydalı olurdu.”

Ç9 özetle uygulamalı eğitimin önemini vurgulamakta ve böyle bir eğitim almış olmayı istediğini belirtmektedir.

Ç10 almak isteyeceği çeviri teknolojileri eğitimine ilişkin olarak şunları ifade etmektedir:

“Tamamen bir üniversite eğitimi kadar yoğun olmasa da en azından ne bileyim bir Coursera veya edX eğitimi gibi böyle bir sertifikasyon sunabilecek bir eğitim olabilir mesela. Gerçekten zaman ayıracağım “hands-on training” bağlamında bir eğitim almak isterdim. Bu arada yok değil bunlar var. Bu konuda çok farklı eğitim imkânları var.”

Ç10 sektörden verdiği örneklerle dünya genelinde birçok eğitim uygulamalarının olduğunu belirtmekte ve özellikle zaman konusunda imkân bulması halinde uygulamalı bir eğitim almak istediğini vurgulamaktadır.

Tema 3: Uzmanlaşma

Ç7 uzmanlaştığı çeviri alanlarında kendini geliştirebileceği eğitimleri almak istediğini belirtmektedir.

Dil teknolojileri alanında yüksek yapmış olan Ç8 uzmanlaşmak istediği alanları şu şekilde ifade etmektedir:

“Ben şahsen yüksek lisans kapsamında aslında almak istediğim çoğu eğitimi alabildim. Şu an için daha kapsamlı eğitimini almak isteyeceğim tek şey, doğal dil üretimi (natural

language generation) teknolojisi ile bazı multimedya hizmetlerinin (transcreation ve dublaj) arasındaki ilişkisi bağlamındaki değişkenlerin çeviri/dilbilimsel üretimini nasıl etkilediği olacaktır.”

Soruya verilen cevaplardan elde edilen verilere yönelik olarak gerçekleştirilen bu tematik analiz, çevirmenlerin büyük çoğunluğunun çeviri teknolojileri alanına yönelik eğitimin öneminin farkında olduğunu ve bu alanda ciddi beklentileri olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Çevirmenlerin önemli bir kısmı, teknolojiye uyum sağlamak ve kişisel gelişimlerini desteklemek için çeşitli alt alanlarda eğitimin önemini vurgularken özellikle uygulamalı eğitime yönelik farkındalık ve talep dikkat çekmektedir. Çevirmenlerin bir kısmı, çeviri ve dilbilimsel yetkinliklerin geliştirilmesi ile çeviri teknolojileri arasındaki ilişkinin anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır. Yine çevirmenlerin bir kısmının eğitimlerin erişilebilirliği ve sektördeki gelişmelerin takibi konusunda da farkındalığa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışma iki temel amaç üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan ilki çevirmenlerde ve çevirmen adaylarında, makine çevirisinden faydalanırken bir çevirmen olarak her anlamda nihai sorumluluğun kendilerine ait olduğuna dair bir bilincin oluşturulmasına katkı sağlamaktır. İkincisi ise Türkiye’de piyasada çalışan çevirmenlerin ve üniversitelerin mütercim-tercümanlık bölümlerinde eğitim gören öğrencilerin makine çevirisi kullanımı ve öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen düzeltme işlemleri hakkında farkındalık edinmesini sağlamaktır.

Bu iki temel amaç doğrultusunda yürütülen **çalışmanın birinci bölümünde**, çeviri tarihi çeviri teknolojilerinin gelişimi ile paralel olarak incelenmiştir. Çeviri bellekleri, bilgisayar destekli çeviri araçları ve makine çevirisi temelinde çeviri teknolojilerinin gelişimi detaylı olarak ele alınmıştır. Bunun yanı sıra makine çevirisinin gelişimi ve türleri incelenmiş, insan çevirmen-çeviri motoru etkileşiminin makine çevirisinin gelişimi ile nasıl değiştiği ve çevirmenlerin bu teknolojilere yönelik genel tutumları irdelenmiştir.

1966 yılında yayınlanan ALPAC Raporu’nun makine çevirisinin gelişiminde bir dönüm noktası olduğu, bu raporla birlikte makine çevirisine yönelik çalışmaların uzun süre askıya alındığı ancak bu dönemin bilgisayar destekli çeviri araçlarının geliştirilmesi bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır. Makine çevirisi çalışmaları sonraki süreçte devam etmiş ve daha önce de belirtildiği gibi Google’ın ilk kez 2016 yılında duyurduğu ve her geçen gün geliştirdiği “nöral makine çevirisi” teknolojisi ile yeni bir dönem başlamıştır. Nöral makine çevirisi motorlarının özellikle doğruluk ve akıcılık bakımından önceki dönem makine çevirisi motorlarına kıyasla çok daha başarılı olması çevirmenlerin dikkatini çekmiş ve makine çevirisinin sektördeki kullanımı artmıştır. Bunun sonucunda çevirmenlere yönlendirilen son düzeltme (post-editing) işlerinde yaşanan artış, çevirmenlerin sorumluluklarına ve rollerine yönelik sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunun yanı sıra yapılan araştırmalar çevirmenlerin büyük bir çoğunluğunun bu yeni teknolojiye adaptasyon sağladığını gösterse de bazı çevirmenlerin mesleklerini kaybetme kaygısı yaşadıklarını da açıkça ortaya koymuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde bir iktisat teorisi olan Vekâlet Teorisi’nin kökenine değinilmiş ve çeviriye uyarlanma süreci irdelenmiştir. Ön düzeltme, son düzeltme, kontrollü dil kavramları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca çeviri ve çevirmen

edinçleri, çeviri teknolojileri bağlamında değerlendirilmiş, bir alt edinç olarak teknoloji edincinin önemi üzerinde durulmuştur.

Vekâlet Teorisi'nden yola çıkılarak çevirmenlerin asil-vekil ilişkisi bağlamında yazılı olmak zorunda olmasa da bir sözleşmeye bağlı olarak işveren adına çeviri işini üstlendiği ve ona karşı sorumlu olduğu ortaya konmuştur. Ancak makine çevirisinden faydalanan bir çevirmen, bu yetkiyi bir bakıma bir makineye daha doğru bir ifadeyle çeviri motoruna devretmektedir. Çeviri motoru her ne kadar işi temel düzeyde gerçekleştirse de sözleşmenin bir tarafı değildir. Dolayısıyla artık devreye insan olmayan bir fail girmektedir. Çeviri araştırmacısı Olohan (2011), İngiliz sosyolog, filozof ve bilim tarihçisi Andrew Pickering'in (1993) "the dance of agency" (faillik dansı) modelinden yol çıkarak, insan çevirmenin bu süreçte çeviri motorunun teknolojik nitelikleri ile kendinin sosyal nitelikleri arasında bir etkileşim dengesi kurmak suretiyle bir tür ayarlama yapabileceğini vurgulamaktadır. İşte çevirmen, bu etkileşim dengesini, sözleşmenin bir tarafı olarak ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemleri ile müdahalelerde bulunmak suretiyle gerçekleştirmeli ve nihai sorumluluğu üzerine almalıdır.

Bu bölümde çevirmenlerin, çeviri metinden sorumlu tutulmalarına örnek olarak geçmişte ve günümüzde yaptıkları çeviriler nedeniyle yargılanmaları verilmiştir. Bu örneklerde çevirmenin çeviri metinle aracısız, doğrudan bir ilişki içinde olduğu, ancak günümüzde makine çevirisi motorlarının çevirmen ile çeviri metin arasında aracı konumunda olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla çevirmen önemli ölçüde bu araçların etkisi altındadır ve onlar tarafından yönlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında çevirmenin üstlendiği sorumluluğun boyutunun önemli ölçüde farklılaştığı söylenebilir. Bu farklılaşmayı daha net bir şekilde açıklamak için otonom sürüş ile makine çevirisi arasında bir benzetme yapılmıştır. 3. ve 4. otonom sürüş seviyelerde aracın sistem tarafından hareket ettirilip yönlendirildiği ancak güvenlik bakımından bazı durumlarda sürücünün araca müdahale etmesi gerektiği bilinmektedir. Tıpkı 3. ve 4. seviye otonom araç sürücüsünün, gerektiğinde gaz ve fren ile araca müdahale ettiği gibi, makine çevirisi motoru kullanan bir çevirmen de ön düzeltme ve son düzeltme yöntemlerinden faydalanan kaynak metne veya erek metne müdahalelerde bulunmalıdır.

Makine çevirisinin kullanımının "hukuki" bir boyutu olduğuna dikkat çekilmiş ve ülkemizdeki ve dünyadaki işverenden izinsiz makine çevirisi kullanımına ilişkin

davalardan örnekler verilmiştir. Bu bağlamda makine çevirisi kullanımının çevirmen açısından sadece çeviri süreci ve kalitesi ile ilgili bir sorumluluğu değil bunların yanı sıra çevrilecek verilerin gizliliğinin ihlali bakımından da önemli bir sorumluluğu ifade ettiği vurgulanmıştır. Çevirmenin işverene çeviri sürecinde daha kaliteli ve tutarlı bir çeviri ürün sunmak amacıyla makine çevirisinden de faydalanacağını ancak sunulan metnin hiçbir şekilde makine çevirisinden çıkan ham metin olmayacağını, insan çevirmen gözüyle gereken tüm kontrol ve değişikliklerin yapılacağını taahhüt etmesinin ve bu konuda yazılı bir onay almasının önemli olduğu belirtilmiştir. Çevirmenin bu sayede yaşanabilecek olası hukuki problemlerin önüne geçebileceği ve gerek müşteriye gerekse de yaptığı işe karşı duyduğu sorumluluğun farkında olduğunu net bir şekilde göstermiş olacağı tespit edilmiştir.

Profesyonel çevirmenlerin çeviri sürecine teknolojik araçları dâhil etmesinin bir tıp doktorunun teşhis ve tedavide tıbbi tanı cihazlarını kullanması kadar doğal ve gerekli bir hal aldığı tespit edilmiş, bu süreçte en önemli noktanın çevirmenin nihai sorumluluğun kendinde olduğunun ayırımında olması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de piyasada çalışan çevirmenlerin makine çevirisi kullanımına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşlerini öğrenmek amacıyla hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat uygulamasının yöntemi, katılımcıları, veri toplama araçları, veri toplama süreci ve veri analiz yöntemi hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Bu tez çalışmasının amacı ve araştırma soruları temel alınarak hazırlanmış 10 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış mülakat, nitel ve betimleyici bir çalışmadır. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları temel olarak alanyazının taranması, piyasadaki çevirmenlerin ve iki uzman görüşünün alınması sonucunda hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kuruluna sunulmuş ve onay alınmıştır. Sorular, piyasada aktif olarak çalışan en az üç yıllık deneyime sahip, 5’i erkek 5’i kadın olmak üzere toplam 10 çevirmen tarafından cevaplanmıştır. Katılımcıların 1’i Yalova ilinde, 1’i İzmir/Muğla illerinde diğer 8 katılımcı ise İstanbul ilinde ikamet etmekte ve çalışmaktadır. Mülakatlar yazılı olarak e-posta, sesli olarak WhatsApp uygulaması üzerinden ve notlar alınmak suretiyle yüz yüze gerçekleştirilmiş, katılımcılarla 2024 yılı Mayıs ayı boyunca görüşmeler yapılarak tamamlanmıştır.

Uygulama sürecinde katılımcılar için çeşitli kriterlerin belirlendiği “ölçüt örnekleme” modeli (piyasada aktif çalışma ve 3 yıllık deneyim kriteri), katılımcılara ulaşma konusunda zaman ve hız bakımından kolaylık sağlayan “kolay ulaşılabilir durum örnekleme” modeli (ağırlıklı olarak İstanbul çeviri piyasasında çalışan çevirmenlerin tercih edilmesi) ve kartopu örnekleme modeline (araştırmaya katılan çevirmenlerin iletişim halinde olduğu diğer çevirmenlere ulaşılması) kullanılmıştır.

Araştırmaya katılan çevirmenlerin, araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat sorularını içtenlikle ve doğru cevapladıkları; sorular oluşturulurken ilgili literatür incelemesi ve uzman görüşlerinden elde edilen verilerin kullanılmasının yeterli olduğu varsayılmıştır.

Yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen veriler, araştırma soruları göz önünde bulundurularak analiz edilmiş ve her soru için temalar belirlenmiştir.

Bu yarı yapılandırılmış mülakat uygulaması ile elde edilen verilerin, Türkiye’deki tüm çevirmenlerin makine çevirisi kullanım alışkanlıklarını ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşlerini yansıtmayacağı vurgulanmıştır. Ancak yine de Türkiye çeviri piyasasında aktif olarak çalışmakta olan belirli bir deneyime sahip 10 çevirmenin bu alandaki görüşlerinin analiz edilmesinin, piyasadaki makine çevirisi algısı hakkında genel bir fikir vermesi açısından değerli olduğu özellikle belirtilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, bu tez çalışmasının araştırma soruları temel alınarak hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat sorularından elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve tartışılması amaçlanmıştır.

Yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen verilerin analiz edilmesi ve temalar halinde değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Çevirmenler arasında başta Trados olmak üzere bilgisayar destekli çeviri araçlarının yoğun bir şekilde kullanıldığı, bunların temel çeviri araçları olarak kabul edildiği, makine çevirisi motorlarının ise destekleyici bir yan unsur olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra çevirmenlerin bilgisayar destekli çeviri araçları ile nöral makine çevirisi motorlarının entegrasyonuna dikkat çektiği, bunların artık ayrı olarak değerlendirilebilecek teknolojiler olmadığını vurguladıkları görülmüştür.
- Çevirmenlerin çeviri teknolojilerinin son yıllarda hızlı bir ilerleme kaydettiğini ve bunun çevirmene hız, verimlilik, tutarlılık ve çeviri kalitesi bakımından önemli avantajlar sağladığını vurguladıkları görülürken, bazı çevirmenlerin, teknolojinin

başta kötüye kullanımı, hukuki ve etik boyutu olmak üzere eleştirilmesi gereken noktaları konusunda da bir farkındalığa sahip olduğu tespit edilmiştir.

- Makine çevirisinin sunduğu avantajlara rağmen, çevirmenlerin hala insan dokunuşuna, terminoloji bilgisine ve uzmanlığa büyük bir önem verdiği görülmektedir.
- Çevirmenlerin büyük bir çoğunluğunun ön düzeltme konusunda gerçekten bilinçli olduğu ve sorumluluk almaları gereken noktalarda tereddüt etmediği görülürken bazı çevirmenlerin kaynak metne ön düzeltme bağlamında müdahale etme konusunda temkinli oldukları tespit edilmiştir. Bazı çevirmenler tarafından kaynak metne, makine çevirisi motoru tarafından metnin doğru anlaşılmasına yönelik olarak yapılan müdahalelerin “kaynak metnin özüne müdahale etmek” gibi anlaşıldığı; bu açıdan bakıldığında bu çevirmenlerin ön düzeltme işlemlerine ilişkin bilinç düzeyinin son düzeltme işlemlerine yönelik bilinç düzeyinden daha düşük olduğu söylenebilir.
- Tüm çevirmenlerin, makine çevirisinden elde edilen ham metne müdahale ettiği (son düzeltme) tespit edilmiştir. Bu müdahalelerin gerçekleştirilmesinde insan dokunuşunun önemi, özel metin türlerindeki gereksinimler ve terminoloji hassasiyeti gibi gerekçelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, metnin akışı, okunabilirliği ve hedef kitleye uygunluğu bakımından yapılan düzeltmeler de önemli faktörler olarak dikkat çekmektedir.
- Çevirmenlerin, insan çevirmenin sorumluluğunu vurgulamak suretiyle insan çevirmenin çeviri sürecindeki merkezi rolüne dikkat çektiği görülmektedir. Bazı çevirmenler makine çevirisinin, insan çevirmenin bilgi birikiminden destek aldığını ve bu birikimin çeviri kalitesini etkilediğini vurgulamaktadır. Çevirmenlerin tamamı makine çevirisinin yetersizliği ve insan dokunuşunun gerekliliği üzerinde durmuş, çeviri sonrası kontrol ve düzeltme sürecinin önemini vurgulayarak, insan çevirmenin titizlikle metni gözden geçirmesi gerektiğini belirtmiştir.
- Çevirmenlerin büyük bir çoğunluğunun nöral makine çevirisinin artan kullanımıyla birlikte çevirmenin rolünün daha çok post-editörlüğe veya redaktörlüğe dönüştüğü fikrine katıldığı tespit edilmiştir. Çevirmenlerin, teknolojinin gelişmesiyle birlikte, çevirmenlerin rollerindeki değişime uyum sağladığı görülmektedir. Çevirmenlerden biri bu yeni durumun zaman ve enerji bakımından çevirmene iş akışındaki zayıf noktalara odaklanma ve kaliteyi artırma imkânı sağladığını özellikle vurgularken bir

başka çevirmen de makine çevirisi kullanımının etik ve hukuki boyutuna dikkat çekmiş, makine çevirisinin herkesin ücretsiz erişimine açık olmasının ekonomik açıdan doğru olmadığını; sektörü korumaya yönelik hukuki adımların atılması gerektiğini belirtmiştir.

- Çevirmenlerin büyük bir kısmının, nöral makine çevirisinin yaygınlaşmasıyla çeviri sektöründeki işlerin azalacağını ve çevirmenlerin oluşan arz talep dengesinden olumsuz etkileneceğini düşündüğü görülmektedir. Ancak bu durumun, insan çevirmenin yerine makine çevirisinin kullanılmasının zor olduğu, az bilinen diller, yaratıcı içerikler ve yoğun terminoloji içeren teknik metinler için geçerli olmadığı vurgulanmıştır. Çevirmenlerin doğrudan veya dolaylı bir şekilde öngördüğü durumlardan biri de çevirmenlerin rollerinin gelecekte “bilirkişi”, “kalite uzmanı” ve “dil uzmanı” gibi rollere evrilecek olmasıdır. Çevirmenler her ne kadar bu durumu ifade ederken farklı sözcük ve ifadeler kullanıyor olsalar da hepsinin bakış açılarındaki ortak nokta bu rolün post-editörlüğü ve redaktörlüğü de fazlasıyla kapsayan ancak bunların çok üzerinde, çeviri teknolojilerine hâkim ve kalite değerlendirme konusunda daha yetkin bir rol olmasıdır.
- Çevirmenlerin üniversitelerde çeviri teknolojilerinin kullanımına ilişkin eğitimin artması gerektiği konusunda hemfikir olduğu, bu eğitimin uygulamalı bir şekilde verilmesinin önemini vurguladığı görülmektedir.
- Çevirmenlere çeviri teknolojileri konusunda nasıl bir eğitim almış olmayı tercih ettikleri sorulduğunda önemli bir kısmı, teknolojiye uyum sağlamak ve kişisel gelişimlerini desteklemek için çeşitli alt alanlarda eğitim almak istediğini belirtmiştir. Bu anlamda özellikle uygulamalı eğitime yönelik farkındalık ve talep dikkat çekmektedir. Çevirmenlerin bir kısmı, çeviri ve dilbilimsel yetkinliklerin geliştirilmesi ile çeviri teknolojileri arasındaki ilişkinin anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır. Yine çevirmenlerin bir kısmının eğitimlerin erişilebilirliği ve sektördeki gelişmelerin takibi konusunda da farkındalığa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Bu aşamada, elde edilen sonuçlar ışığında bu tez çalışmasının 4 araştırma sorusu cevaplanacaktır:

- **AS 1: Çevirmen ile makine çevirisi motoru arasında nasıl bir etkileşim söz konusudur?**

Çevirmenlerin geçmişte, matbu sözlükler, alanla ilgili kaynaklar ve ansiklopediler dışında başvurabilecekleri çok az seçeneği vardı ve çeviri sürecinde doğrudan etkin konumdaydılar. Ancak teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, elektronik daktilolar, bilgisayarlar ve internetin etkin bir şekilde kullanılması çeviride önemli bir değişime yol açmıştır. Özellikle çeviri bellekleri ve BDC araçları çevirmenlerin rolünü önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu araçlar sayesinde çevirmenler, daha önce yapılan çevirilere erişebilmiş ve çeviri süreçlerini daha verimli ve zengin hale getirmeye başlamıştır. Makine çevirisi ise çevirmenlerin rollerini çok daha derinden etkilemiştir. Makine çevirisi sayesinde, çevirmenler artık çeviri sürecinin birçok aşamasında etkin bir şekilde yer almadan çeviri yapabilmeye başlamıştır. Bu teknoloji çevirmenlere özellikle hız ve zaman bakımından önemli avantajlar sağlasa da zamanla çevirmenler arasında endişe ve belirsizlik duygusunun yaygınlaşmasına, çevirmenlerin yaptıkları işe yabancılaşmalarına ve “makine” (bilgisayar) karşısında kendilerini değersiz hissetmelerine neden olmuştur.

Bu nedenle çeviribilimde insan-bilgisayar etkileşimi (İBE) kapsamında çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu çalışmalar, çevirmenlerin, makine çevirisi ve yapay zekâdaki gelişmeler nedeniyle gelecekte mesleklerini kaybetme korkusu yaşadıklarını gösterse de büyük bir çoğunluğun zamanla bu gelişmeleri olumlu karşıladığını ve bunlara adapte olduğunu göstermektedir. Bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakata katılan çevirmenlerin büyük bir çoğunluğu da BDC araçları ve makine çevirisi motorları başta olmak üzere çeviri teknolojilerini yoğun bir şekilde kullandıklarını ve bu alanda kendilerini geliştirmek istediklerini açık bir şekilde ifade etmiştir.

- **AS 2: Makine çevirisinden faydalanan bir çevirmenin ön düzeltme (pre-editing) ve son düzeltme (post-editing) işlemleri bakımından müdahale sınırı nedir ve çevirmenin bu müdahaleler için ne gibi edinçlere sahip olması gerekir?**

Ön düzeltme işlemi ile makine çevirisinin doğru işleyebilmesi ve böylece yüksek bir çeviri kalitesinin elde edilebilmesi için kaynak metindeki noktalama ve imla hatalarına bağlı dilbilgisel karmaşıklıkların, net olmayan kelime ve ifadelerin, anlamsal olarak sorunlu ifadelerin ve diğer yazım yanlışlarının düzeltilmesi amaçlanmaktadır. Bu süreçte, metin daha okunabilir ve anlaşılır hale getirilerek çeviri kalitesi artırılmakta ve bu sayede son düzeltmeye ilişkin iş yükü azaltılmaktadır. Çevirmen, bu aşamada bir nevi kontrollü dil kullanmak suretiyle metni sadeleştirmekte ve makine çevirisi için uygun hale

getirmektedir. Son düzeltme ise, makine çevirisinden elde edilen ham metnin kullanıma uygun hale getirilmesi için yapılan düzeltmelerdir. Bu işlemler, ham metnin tamamen (full post-editing) ya da kısmen (light post-editing) düzeltilmesini içermekte ve çevirinin kullanım amacına bağlı olarak uygulanma yoğunluğu değişmektedir. Dolayısıyla belirli bir sınırdan bahsetmek mümkün değildir, müdahale sınırını belirleyen faktör, metnin kullanım amacıdır. Çevirmen, ön düzeltme ve son düzeltme işlemleri sırasında metni kullanım amacına uygun hale getirmek için bir takım teknik bilgi ve yöntemleri kullanmaktadır. Her iki süreçte de çevirmen, dilsel ve kültürel bilgiye ek olarak teknolojik araçları etkin kullanma becerisine (teknoloji edincine), araştırma becerisine (araştırma edinci) ve zaman yönetimi becerisine (planlama edinci) sahip olmalıdır. Çevirmenlerin artan makine çevirisi kullanımı ile karşılaştıkları iş yüklerindeki artışla başa çıkabilmeleri bakımından bu üç edincin çok kritik olduğu söylenebilir.

- **AS 3: Türkiye’de çeviri piyasasında çalışan çevirmenlerin makine çevirisi kullanımına ve makine çevirisinin geleceğine ilişkin görüşleri nelerdir?**

Bu araştırma sorusu bu tez çalışması kapsamında gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış mülakat sonuçlarına göre cevaplanacaktır.

Çevirmenler arasında Trados gibi bilgisayar destekli çeviri araçlarının yaygın kullanıldığı ve temel çeviri araçları olarak kabul edildiği, DeepL ve Google Translate gibi makine çevirisi motorlarının ise destekleyici unsur olarak değerlendirildiği tespit edilmiştir. Çevirmenlerin önemli bir kısmı, çeviri teknolojilerinin entegrasyonuna dikkat çekerek, bu teknolojilerin artık ayrı ayrı değerlendirilemeyeceğini vurgulamaktadır. Çevirmenlerin çoğu, çeviri teknolojilerinin kendilerine hız, verimlilik, tutarlılık ve çeviri kalitesi bakımından önemli avantajlar sağladığını belirtirken, bazı çevirmenler bu teknolojilerin kullanımının hukuki ve etik boyutlarına dikkat çekmektedir. Makine çevirisinin avantajlarına rağmen, çevirmenlerin, insan dokunuşuna, terminoloji bilgisine ve uzmanlığa büyük önem verdikleri görülmektedir. Çevirmenlerin önemli bir bölümü ön düzeltme konusunda bilinçli olup, kaynak metne müdahale etme konusunda temkinli davranmaktadır. Tüm çevirmenler, makine çevirisinden elde edilen ham metne müdahale etmekte ve insan dokunuşunun önemini vurgulamaktadır. Çevirmenlerin tamamı, insan çevirmenin merkezi rolünü ve çeviri sonrası kontrolün önemini belirtmekte, mevcut haliyle makine çevirisinin insan çevirmenin yerini alamayacağını savunmaktadır. Ancak bazı çevirmenlerin nöral makine çevirisinin gelecekte çok daha başarılı sonuçlar

vereceğine ve neredeyse insan dokunuşuna gerek kalmayacak bir seviyeye geleceğine inandıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra çevirmenlerin neredeyse hepsi nöral makine çevirisinin artan kullanımıyla çevirmenin rolünün post-editörlüğe ve redaktörlüğe dönüştüğünü kabul etmekte; ancak bazı çevirmenler buna indirgenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bazı çevirmenlerce bu rolün daha çok “bilirkişi”, “kalite uzmanı”, “dil uzmanı” gibi ifadelerle karşılanabileceği düşünülmektedir. Çevirmenlerin neredeyse tamamı üniversitelerde çeviri teknolojileri eğitiminin artması gerektiği konusunda hemfikir olup, bu eğitimin uygulamalı olmasının önemini vurgulamaktadır. Yine çevirmenlerin büyük bir bölümü, çeviri teknolojileri konusunda özellikle uygulamalı olmak üzere eğitim almaya olumlu yaklaşmakta ve sektördeki gelişmeleri takip etmektedir.

- **AS 4: Çevirmen ile işveren arasındaki vekâlet ilişkisi, makine çevirisi ile nasıl bir değişime uğramıştır ve makine çevirisinden faydalanılarak elde edilen bir çeviri metnin sorumluluğu kime aittir?**

Çevirmen ile işveren arasındaki vekâlet ilişkisi, makine çevirisinin yaygınlaşmasıyla önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Geleneksel olarak çevirmen, işverenin çıkarlarını korumak üzere yazılı olmasa da bir sözleşmeye dayalı olarak yetkilendirilmekte ve çeviri metninin sorumluluğunu tamamen üstlenmektedir. Ancak, makine çevirisinin devreye girmesiyle, çevirmen ile metin arasına makine çevirisi motoru girmekte ve çeviri motoru doğası gereği herhangi bir sorumluluk üstlenememektedir. Bu durumda çevirmen onun gerçekleştirdiği iş adına da sorumluluk üstlenmek durumundadır. Öncelikle çevirmenin sonradan gizlilik ihlali gibi etik veya hukuki anlamda bir sorun yaşamamak adına işverenden ilgili işte makine çevirisi kullanacağına dair izin alması gerekir. Böyle bir izin olması durumunda söz konusu sorumluluğu ancak gerektiğinde öncelikle kaynak metin üzerinde ön düzeltme veya daha ileri boyutta “kontrollü dil” çalışması yaparak; daha sonra ise makine çevirisi motorundan çıkan ham metni gözden geçirerek ve gerekli düzeltmeleri yaparak (son düzeltme) üstlenebilecektir. Bu noktada çevirmen, makine çevirisi çıktısını iyileştirme ve nihai metni doğrulama sorumluluğunu taşıyorken, işveren de gizlilik gibi etik kuralların uygulanmasının takibinden sorumludur. Özellikle işverenin onayı olmadan makine çevirisi kullanımının gizlilik ihlali ve profesyonellikten uzak kabul edilmesi, sorumluluğun her iki tarafça dikkatle yönetilmesi gerektiğini göstermektedir.

Elde edilen tüm veriler göz önünde bulundurulduğunda işveren ile kurduğu vekâlet ilişkisi bağlamında eyleyen (vekil) konumunda olan insan çevirmenin, makine çevirisi öncesi gerçekleştirdiği ön düzeltme (pre-editing) işlemleri ve makine çevirisi motorundan elde edilen ham metne uyguladığı son düzeltme (post-editing) işlemleri ile çeviri metinden birinci dereceden sorumlu olduğu tespit edilmiştir.

Dolayısıyla **bu tez çalışmasının hipotezinin geçerliliği kabul edilmiştir.**

Bu çalışma kapsamında eğitim ile ilgili şu önerilerde bulunmak mümkündür:

Üniversitelerin mütercim ve tercümanlık veya çeviribilim bölümlerinde eğitim gören çevirmen adaylarına

- BDÇ araçları ve nöral makine çevirisi motorlarının kullanımı ve ön düzeltme, kontrollü dil ve son düzeltme işlemleri ile ilgili temel eğitimler uygulamalı olarak daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde verilmelidir.
- üniversitelerdeki Bilgisayar Mühendisliği bölümleri ile işbirliği yapılmak suretiyle çeviri motorlarının tasarlanması ve LLM (Büyük Dil Modelleri) teknolojileri konusunda kapsamlı ve uygulamalı eğitimler verilmelidir.
- çeviri teknolojileri konusunda eğitim veren ücretli ve ücretsiz online platformlar konusunda bilgi verilmeli ve bu alanlarda kişisel gelişim sağlamaya yönelik farkındalık eğitimleri verilmelidir.

Bu çalışma kapsamında piyasa ile ilgili şu önerilerde bulunmak mümkündür:

Profesyonel çeviri veya dil hizmetleri şirketlerinin

- artık “makine çevirisi” gerçeğini görmezden gelmeyi veya bu konuda tek taraflı davranmayı bırakarak bununla ilgili kullanım izni, gizlilik ihlali, etik ve hukuki konular gibi alanlarda çevirmenleri doğru ve şeffaf bir şekilde bilgilendirmeleri ve yönlendirmeleri gerekmektedir.
- ilkeli davranarak PE (post-editing) hizmeti veren bir çevirmene piyasanın çok altında, çeviri kalitesini ve hatta uzun vadede çevirmenlik mesleğini tehlikeye atacak derecede düşük ücretlendirme içeren tekliflerde bulunmamaları, piyasada bu konuda oluşacak standardın çeviri kalitesinin belirli bir seviyede kalmasını sağlayacağından kendileri için de iyi olacağını unutmamaları gerekmektedir.
- bünyelerinde şirket içi (in-house) veya serbest (freelance) olarak çalışan çevirmenlerini çeviri teknolojileri eğitimi konusunda teşvik etmesi ve cesaretlendirmesi gerekmektedir.

Bu çalışma kapsamında gelecek çalışmalara ilişkin şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- Yapay zekâ ve makine öğrenimi algoritmalarının çeviri süreçlerinde nasıl daha etkili kullanılabileceği ve insan çevirmene çeviriyi kişiselleştirme/özelleştirme anlamında ne gibi imkânların sunulabileceği konusunda araştırmalar yapılmalı, sonuçlar çeviri eğitimi alanında denenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır.
- Çeviribilim, bilgisayar mühendisliği, psikoloji ve hukuk gibi alanların dâhil edildiği disiplinler arası çalışmalar yapılmalıdır.

Bu öneriler, çeviri teknolojilerinin hızla evrildiği günümüzde insan çevirmenlerin çeviri sürecindeki konumlarının daha iyi anlaşılmasına ve insan çevirmenin bu süreçte çeviri metnin kullanım amacına ve işverenin taleplerine göre daha etkin ve merkezi bir konumda olmasına yardımcı olabilir. Bu alana yönelik araştırmalar, çevirmenlerin ve işverenlerin bu teknolojilere en iyi şekilde uyum sağlamalarına da katkıda bulunacaktır.

KAYNAKÇA

- Acartürk, C., ve Çağıltay, K. (2006). İnsan Bilgisayar Etkileşimi ve ODTÜ’de Yürütülen Çalışmalar. Akademik Bilişim 2006 Konferansı.
- Adriaens, G. ve Schreurs D. (1992). From CORGAM to ALCOGRAM: Toward a controlled English grammar checker. *Proc. of COLING-92*, pp. 595-601.
- AECMA (1995). *A guide for preparing aircraft maintenance documentation in the international aerospace maintenance language – Issue 1*. AECMA document PSC85-16598.
- Alimen, N. (2023). Makine çevirisinden sohbet robotu çevirisine: ChatGPT ile deneysel bir çalışma. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 1532-1548. DOI: 10.29000/rumelide.1369589.
- Almeida, G. de. (2013). *Translating the post-editor: An investigation of post-editing changes and correlations with professional experience across two Romance languages* (Ph.D. Thesis). Dublin City University, Dublin.
- Alves, F. (Ed.). (2003). *Triangulating translation*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- ANSI/NISO (American National Standards Institute and National Information Standards Organization). (2005). *Guidelines for the construction, format, and management of monolingual controlled vocabularies (Z39.19-2005)*.
- Arthern, P. J. (1979). Machine translation and computerized terminology systems: A translator’s viewpoint. In B. M. Snell (Ed.), *Translating and the computer: Proceedings of a seminar* (pp. 77-108). London: North-Holland Publishing Company.
- Avrupa Komisyonu (2011). *How to write clearly*. Brussels.
- Balkul, H. İ. (2015). *Türkiye’de akademik çeviri eğitiminde çeviri teknolojilerinin yerinin sorgulanması: Müfredat analizi ve öğretim elemanlarının konuya ilişkin görüşleri üzerinden bir inceleme* (Yayınlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Bassnett-McGuire, S. (1980). *Translation studies*. London and New York: Pinter Publishers.
- Berger, A.L., Brown, P.F., Della Pietra, S.A., Della Pietra, V.J., Gillett, J.R., Lafferty, J.D., Mercer, R.L., Printz, H., ve Ures, L. (1994). The Candide System for Machine Translation. In *Human Language Technology: Proceedings of a Workshop* (s. 1-3). New Jersey. <http://acl.ldc.upenn.edu/H/H94-1028.pdf>.
- Brace, C. (1994). Bonjour, Eurolang Optimizer. *Language Industry Monitor*, Mar–Apr. <http://www.lim.nl/monitor/optimizer.html>.

- Cadwell, P., O'Brien, S., ve Teixeira, C. S. C. (2018). Resistance and accommodation: factors for the (non-) adoption of machine translation among professional translators. *Perspectives*, 26(3), 301-321. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2017.1337210>.
- Canım Alkan, S. (2014). Web sitesi yerelleştirmelerinde bir eyleyen olarak çevirmenin konumu: Türkiye örneği. [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul].
- Carl, M., Dragsted, B., Elming, J., Hardt, D., ve Jakobsen, A. L. (2011). The process of post-editing: A pilot study. In B. Sharp, M. Zock, M. Carl, ve A. L. Jakobsen (Eds.), *Proceedings of the 8th International Natural Language Processing and Cognitive Science Workshop* (ss. 131–142). Copenhagen: Samfundslitteratur.
- CASMACAT. (2014). Cognitive Analysis and Statistical Methods for Advanced Computer Aided Translation. Erişim Tarihi 17/02/2024. <http://www.casmacat.eu/>.
- Chan, S. (2004). *A dictionary of translation technology*. Hong Kong: Chinese University Press.
- Chomsky, N. (1968). *Language and mind*. New York: Harcourt, Brace & World.
- Choudhury, R. ve B. McConnell (2013). *TAUS – Translation Technology Landscape Report*. TAUS BV, De Rijp.
- Çetiner, C. (2019a). *The effect of post-editing on the attitudes and performance of translation students*. (Unpublished PhD Dissertation). Ankara: Gazi University.
- Çetiner, C. (2019b). Makine çevirisi sonrası düzeltme işlemine (post-editing) yönelik kapsamlı bir inceleme. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö6), 462-472. DOI: 10.29000/rumelide.649333
- Çetiner, C. (2021a). Çeviri teknolojileri bağlamında geçen terimlerin Türkçe karşılıklarının incelenmesi. *Turkish Studies - Language*, 16(1), 149-163. <https://doi.org/10.47845/TurkishStudies.49137>
- Çetiner, C. (2021b). Sustainability of translation as a profession: Changing roles of translators in light of the developments in machine translation systems. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö9), 575-586. DOI: 10.29000/rumelide.985014.
- Christensen, T., ve Schjoldager, A. (2010). Translation-memory (TM) research: What do we know and how do we know it. *Hermes—Journal of Language and Communication Studies*, 44, 89–101.
- Cronin, M. (2013). *Translation in the digital age*. Oxon and New York: Routledge.
- Durukan, E. ve Çelikay, K. (2018). Çeviri edincine yönelik kapsayıcı bir tanım önerisi. *Turkish Studies Dergisi*, 13/12, 161–176.

- Eisenhardt, K. M. (1989). Agency Theory: An Assessment and Review. *The Academy of Management Review*, 14(1), 57–74. <https://doi.org/10.2307/258191>
- Ersoy, H., ve Balkul, H. (2014). Teknolojik gelişmelerin çevirmen ve çeviri mesleği açısından olumlu ve olumsuz etkileri: Çeviri alanında yeni yaklaşımlar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(2), 295-307.
- Eser, O. (2013). *Çeviri Eğitiminde Edinç Kavramının Değerlendirilmesi* [Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. İstanbul.
- Forcada, M. L. (2017). Making sense of neural machine translation. *TS Translation Spaces*, 6(2), 291–309.
- Fuchs, N. E. ve R. Schwitter (1995). Specifying logic programs in controlled natural language. In *Proceedings of CLNLP 95*, 16 pages, Edinburgh.
- Haigh, T. (2006). *Remembering the Office of the Future: The Origins of Word Processing and Office Automation*. IEEE Annals of the History of Computing. IEEE Computer Society.
- Hansen, G. (1999). *Probing the process in translation: methods and results*. Copenhagen Studies in Language. Copenhagen: Samfundslitteratur.
- Hansen, G. (2003). Controlling the process: theoretical and methodological reflections on research into translation processes. Fabio Alves (Ed.), *Triangulating Translation* içinde (ss. 25-42). Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Holmes, J. S. (2012). Çeviribilimin Adı ve Doğası. (A. Eker, Çev.). M. Rifat (Ed.), *Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir?* (2. bs.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Houghton Mifflin Harcourt. (2000). *The American Heritage Dictionary of the English Language* (4th ed.).
- Hu K. ve Cadwell P. (2016). A Comparative Study of Post-editing Guidelines. In *Proceedings of the 19th Annual Conference of the European Association for Machine Translation*, pages 34206–353.
- Hutchins, J. (2005). Current commercial machine translation systems and computer-based translation tools: system types and their uses. *International journal of translation*, 17(1-2), 5-38.
- Hutchins, W. J. (1995). *Concise history of the language sciences: from the Sumerians to the cognitivists*. Edited by E.F.K.Koerner and R.E.Asher. Oxford: Pergamon Press, 1995. Pages 431-445.
- Hutchins, W. J. (1998). ‘The Origins of the Translator’s Workstation’, *Machine Translation* 13(4): 287–307
- Hutchins, W. J. ve Somers, H. L. (1992). *An Introduction to Machine Translation*. Londra: Academic Press.

- Izri, A., ve Zine, M. (2019). Investigating the Effect of Pre-editing on Machine Translation's Final Output (Doktora tezi).
- Jensen M. ve Meckling, W. (1976). Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*. 3.
- Jensen, M., (1983). Organization Theory and Methodology. *Accounting Review*, 58(2).
- Karataş, B. M. (2022). Vekâlet Teorisi Bağlamında Türkiye’de Firma BüyümeFırsatları ve Performansının Yönetici Değişimine Etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi) Çukurova Üniversitesi.
- Kaji, H. (1999) ‘Controlled Languages for Machine Translation: State of the Art’, *Proceedings of MT Summit VII*, Singapore: 37–9.
- Kenny, D. (2017). Introduction. In D. Kenny (Ed.), *Human issues in translation technology* (ss. 1-7). Oxon and New York: Routledge.
- Kınıkoğlu, B. (2021). Otonom Araçların Neden Olduğu Kazalardaki Hukuki Sorumluluk Rejimi. *Adalet Dergisi*(66), 333-377.
- Kızıltan, R. (2000). Antik Çağdan 19. Yüzyıl Sonuna Kadar Edebi Çeviri Kuramları -1 Antik Çağdan Barok Çağın Sonuna Kadar. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(1-2), 71-88.
- Kingscott, G. (1984). ‘ALPS Moves to Improve European Sales for Computer-aided Translation’, *Language Monthly* 14, 27–29.
- Kittredge, R. (2003). Sublanguages and controlled languages. In Ruslan Mitkov (Ed.), *The Oxford Handbook of Computational Linguistics* (ss. 430–447).
- Koskinen, K. ve Kinnunen T. (2010). Introduction. T. Kinnunen & K. Koskinen (Eds.), *Translators’ Agency içinde* (ss. 165–187). Tampere: Tampere University Press.
- Köktürk, Ş. ve Türkmen, G. (2020). Çevirmen Edinci ve Bileşenleri Önerisi. *International Journal of Languages Education*.
- Krings, H. P. (2001). *Repairing Texts: Empirical Investigations of Machine Translation Postediting Processes*. Kent, OH: Kent State University Press.
- Kuhn, T. (2014). A Survey and Classification of Controlled Natural Languages. *Computational Linguistics*, 40, 121–170. https://doi.org/10.1162/COLI_a_00168
- Laurian, A. (1984). Machine Translation: What Type of Post-Editing on What Type of Documents for What Type of Users. *Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*. <http://acl.ldc.upenn.edu/P/P84/P84-1051.pdf>. Erişim Tarihi 20/02/2024.

- Loffler-Laurian, A.-M. (1986). Post-édition rapide et post-édition conventionnelle: L Deux modalités d' une activité spécifique. *Multilingual Journal of Cross-Cultural and Interlanguage Communication*, 5(2), 81–88.
- Marshman, E. (2014). Taking control: language professionals and their perception of control when using language technologies. *Meta*, 59(2), 380-405.
- McElhaney, T. ve Vasconcellos, M. (1988). The translator and the post-editing experience. In Muriel Vasconcellos (Ed.), *Technology as translation strategy. American Translators Association Scholarly Monograph Series, Vol II.* (ss. 140-148). Binghamton: State University of New York, SUNY.
- Melby, A. K. (1978). Design and implementation of a machine-assisted translation system. Paper presented at the Seventh International Conference on Computational Linguistics, Bergen, Norway.
- Melby, A. K. ve Warner, T. C. (1995). *The Possibility of Language: A Discussion of the Nature of Language, with Implications for Human and Machine Translation*, Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mesa-Lao, B. (2014). Gaze behaviour on source texts: An exploratory study comparing translation and post-editing. S. O'Brien, L. W. Balling, M. Carl, M. Simard, ve L. Specia (Ed.), *Post-Editing of Machine Translation: Processes and Applications* içinde (ss. 219–245). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Mossop, B. (2014). *Revising and editing for translators*. London: Routledge.
- O'Brien, S. (2003). Controlling controlled English: An analysis of several controlled language rule sets. *Proceedings of EAMT-CLAW-03* içinde, Dublin City University, Dublin, Ireland, 15-17 May 2003 (ss. 105-114).
- O'Brien, S. (2007). Eye tracking and translation memory matches. *Studies in Translatology*, 14(3), 185–205.
- O'Brien, S. (2008). Processing fuzzy matches in translation memory tools: An eye-tracking analysis. In S. Göpferich, A. L. Jakobsen ve I. M. Mees (Ed.), *Looking at Eyes: Eye- Tracking Studies of Reading and Translation Processing* (ss. 79–102). Copenhagen: Samfundslitteratur.
- O'Brien, S. (2011). Towards predicting post-editing productivity. *Machine Translation*, 25(3), 197-215. <https://doi.org/10.1007/s10590-011-9096-7>
- O'Brien, S. (2012). Translation as Human-Computer Interaction. *Translation Spaces* 1 (1). <https://doi.org/10.1075/ts.1.05obr>
- Odacıoğlu, M. C. (2022). Makine Çevirisi Çıktılarının Post-Editing İşleminde Çevirmenlere Bazı Öneriler. *International Journal of Languages Education and Teaching*.

- Ogden, C. K. (1932). *Basic English: A general introduction with rules and grammar*. Paul Treber & Co. Ltd., London.
- Olohan, M. (2011). Translators and translation technology: The dance of agency. *Translation Studies*, 4(3), 342–357. <https://doi.org/10.1080/14781700.2011.589656>
- PACTE. (2000). Acquiring Translation Competence: Hypotheses and Methodological Problems in a Research Project. A. Beeby, D. Ensinger, ve M. Presas (ed.). *Investigating Translation: Selected papers from the 4th International Congress on Translation içinde, Barcelona, 1998* (ss. 99-106). Amsterdam: John Benjamins.
- Pestov, I. (2018). A history of machine translation from the Cold War to deep learning. *Freecodecamp.org*, 12.
- Pickering, A. (1993). The mangle of practice: Agency and emergence in the sociology of science. *The American Journal of Sociology*, 99(3), 559-589.
- Pickering, A. (1995). *The mangle of practice. Time, agency, and science*. Chicago: University of Chicago Press.
- Pickering, A. (2008). New ontologies. Andrew Pickering & Keith Guzik (Ed.), *The mangle in practice içinde. Science, society and becoming* (ss. 1–14). Durham, NC: Duke University Press.
- PLAIN (Plain Language Action and Information Network). (2011). Federal Plain Language Guidelines. plainlanguage.gov.
- Pym, A. (2013). Translation skill-sets in a machine-translation age. *Meta: Journal des Traducteurs / Meta: Translators' Journal*, 58(3), 487-503. <https://doi.org/10.7202/1025047ar>
- Pym, A. (2011). What Technology Does to Translating. *Translation & Interpreting: The International Journal of Translation and Interpreting Research*, 3(1), 1–9.
- Pym, P. J. (1990). Pre-editing and the use of simplified writing for MT: An engineer's experience of operating an MT system. *Translating and the Computer 10 içinde*. (ss. 80–95). ASLIB.
- Quah, C. K. (2006). *Translation and technology*. New York: Palgrave Macmillan.
- Reichert, C. (2016). Google announces Neural Machine Translation to improve Google Translate. ZDNet. <https://www.zdnet.com/article/google-announces-neural-machine-translation-to-improve-google-translate/>
- Reinke, U. (2013). State of the art in translation memory technology. *Translation: Computation, Corpora, Cognition*, 3(1), 27–48.

- Reiss, K. ve H. Vermeer (1984). *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie*. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.
- Reuther, U. (2003). Two in one-can it work? Readability and translatability by means of Controlled language. Conference Proceedings of EAMT/CLAW2003, Dublin, Ireland.
- Robinson, D. (1996). *Translation and Taboo*. Illinois University Press.
- Ross, S. A. (1973). The economic theory of agency: *The principal's problem*. *The American economic review*, 63(2), 134-139.
- Schneckenberg, D., ve Wildt, J. (2006). The challenge of eCompetence in academic staff development. I. Mac Labhrainn, C. McDonald Legg, D. Schneckenberg, & J. Wildt (Ed.), *CELT* içinde (ss. 31). Galway: CELT.
- Schwiter, R., ve Tilbrook, M. (2004). Controlled natural language meets the Semantic Web. *Proceedings of ALTW2004* içinde (ss. 55–62). Dublin.
- Sin-wai, C. (2004). *A Dictionary of Translation Technology*. Hong Kong: Chinese University Press.
- Sin-wai, C. (2015). The development of translation technology. C. Sin-wai (Ed.), *The Routledge encyclopedia of translation technology* içinde (ss. 3–32). New York: Routledge.
- Sin-wai, C. (2017). *The Future of Translation Technology: Towards a World without Babel* (s. 1). New York: Routledge; Specia (Ed.). (2017). *Proceedings of the 11th Conference of the Association for Machine Translation in the Americas: Workshop on Post-Editing Technology and Practice (WPTP3)* (ss. 60–72).
- Steurs, F. (2014). Man vs. Machine (Translation): MT as a Tool for Translators. Classroom to Workplace. 14th Annual Portsmouth Translation Conference, Portsmouth.
- Şahin, M. (2013). *Çeviri ve Teknoloji*. İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- Şahin, M. (2019). *Bilgisayar destekli çeviri*. TÜBİTAK (The Scientific and Technological Council of Turkey).
- Şahin, M. (2022). *Çeviri, Teknoloji ve İnsan*. BAIBU-ICASTIS Book of Congress Proceedings.
- Şahin, M. ve Oral, S. B. (2021). Translation and Interpreting Studies education in the midst of platform capitalism. *The Journal of Specialised Translation*, 36b, 276-300.
- Şahin, Ö. (2019). *Çeviri belleklerindeki farklı derecelerdeki bulanık eşleşmelerin çevirmenin çabasına etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi.

- Şahin Er, Ö. ve Köktürk Ş. (2022). The Effect of Different Fuzzy Matches in the Translation Memories on the Effort of Translators. Ü. Albiz (Ed.), *Kuram ve Uygulamalarla Çeviribilim*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2021). *Çevirinin ABC'si* (5. Baskı). İstanbul: Say.
- Teixeira, C. (2014). The Impact of Metadar on Translator Performance: How Translators Work with Translation Memories and Machine Translation. (Yayımlanmamış doktora tezi). Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- Temizöz, Ö. (2014). Postediting machine translation output and its revision: Subject-matter expert experts versus professional translators (Ph.D Thesis). Universitat Rovira i Virgili, Tarragona.
- Türkmen, B. (2020). Post-editör mü yoksa son-biçimleyici mi? *Turkish Studies - Language*, 15(2), 867- 874. <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43321>
- Weinert, Franz E. (1999). *Concept of Competence*. Munich, Germany: Max Plank Institute for Psychological Research.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yücel, F. (2007). *Tarihsel ve Kuramsal Açından Çeviri Edim*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Zachary, Wayne W. (1979). A survey of approaches and issues in machine-aided translation systems. *Computers and the Humanities*, 13(1), 13–28.

İnternet Kaynakları

- EMT. (t.y.). *Develop your language skills*.
<http://ec.europa.eu/emt> (Erişim Tarihi 06/04/2024)
- PACTE. (t.y.). *Grupsderecerca*.
http://grupsderecerca.uab.cat/pacte/sites/grupsderecerca.uab.cat/pacte/files/2011_PACTE_Continuum.pdf (Erişim Tarihi 06/04/2024)
- ÇEVBİR. (t.y.). *Makine Çevirileriyle İlgili Kamuoyu Açıklamamız*.
<https://cevbir.org.tr/basin-aciklamalari/makine-cevirileriyle-iligili-kamuoyu-aciklamamiz> (Erişim Tarihi 19/03/2024).
- ÇEVBİR. (t.y.). *Yapay Zekâ Diye Bir Şey Yoktur*.
<https://cevbir.org.tr/yazi-yorum/ceviri-uzerine/yapay-zeka-diye-bir-sey-yoktur> (Erişim Tarihi 19/03/2024).
- Inbox Translation. (t.y.). *65% of respondents work exclusively as freelance translators*.
<https://inboxtranslation.com/resources/research/freelance-translator-survey-2023/#:~:text=65%25%20of%20respondents%20work%20exclusively%20as%20freelance%20translators> (Erişim Tarihi 05/04/2024).

IBM. (t.y.). *History*.

<https://www.ibm.com/ibm/history/ibm100/us/en/icons/translation/> (Erişim Tarihi 07/11/2023)

LinkedIn. (t.y.). *LSP's responsibility for the process of translation and the rules of using machine translation*.

<https://www.linkedin.com/pulse/lsp-responsibility-process-translation-rules-using-wojciech/> (Erişim Tarihi 17/03/2024).

Mevzuat Bilgi Sistemi. (t.y.). *Basın Kanunu*.

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5187&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi 20/02/2024).

(Kaynak gösteriminde “Harward Referans Tekniği” kullanılmış olup, kaynakça buna uygun olarak alfabetik sıralanmıştır.)

EK

Ek 1: Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu

Merhaba,

Sakarya Üniversitesi Mütercim Tercümanlık Bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. Çevirmenlerin makine çevirisi kullanımı ve bu süreçteki rollerine ilişkin olarak yazmakta olduğum yüksek lisans tezim için hazırladığım soruları cevaplayarak bu çalışmaya destek vererseniz çok memnun olurum. Bu çalışmanın Türkiye'deki çevirmenlere ve mütercim-tercümanlık bölümü öğrencilerine makine çevirisi kullanım sürecinde çevirmen olarak rollerini daha doğru anlamaları ve sorumluluk bilincine sahip olmaları noktasında fayda sağlamasını ümit ediyorum.

Bu görüşme sırasında verdiğiniz tüm bilgiler gizli tutulacaktır. Çalışmanın herhangi bir bölümünde mülakata katılanların isimleri yer almayacak çalışmaya katılan çevirmenler “Çevirmen 1, Çevirmen 2...” şeklinde adlandırılacaktır.

Bu mülakatta toplam 10 soru yer almaktadır. Sorulara vereceğiniz cevaplarda herhangi bir sınırlama söz konusu olmadığından düşüncelerinizi istediğiniz gibi ifade edebilirsiniz. Mülakatın yaklaşık 20 dakika sürmesi beklenmektedir. Anlamadığınız bir soru olması halinde detaylı bir açıklama talebinde bulunabilirsiniz.

Şimdiden yardımınız ve katkınız için teşekkür ederim.

İnal İNAL, Sakarya Üniversitesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

(Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Özden ŞAHİN ER)

Demografik Sorular

- Yaşınız?
- Mezun olduğunuz üniversite ve bölüm?
- Hangi dil çiftlerinde çeviri yapıyorsunuz?
- Kaç yıllık bir çevirmenlik deneyimine sahipsiniz?
- Hangi tür çeviri hizmetleri sunuyorsunuz? (çeviri, post-editing vs.)

Mülakat Soruları

1. Hangi çeviri teknolojilerinden faydalaniyorsunuz? Trados, memsource, memoq gibi bilgisayar destekli çeviri araçlarını mı yoksa Google Translate, DeepL gibi nöral makine çevirisi motorlarını mı daha yoğun kullanıyorsunuz?

2. Çeviri teknolojilerinin zaman içerisindeki gelişimi hakkında ne düşünüyorsunuz?
3. Google Translate, DeepL gibi nöral makine çevirisi motorları ile elde edilen ham metne ne kadar güveniyorsunuz?
4. Nöral makine çevirisi motorlarından (Google Translate, DeepL gibi) faydalanmadan önce kaynak metne herhangi bir müdahalede bulunuyor musunuz? Bulunuyorsanız bunların ne tür müdahaleler olduğunu açıklayınız.
5. Nöral makine çevirisi ile elde ettiğiniz ham metin üzerinde herhangi bir müdahalede bulunuyor musunuz? Bulunuyorsanız bunların ne tür müdahaleler olduğunu açıklayınız.
6. İnsan çevirmen ile makine çevirisi motorunun işbirliği sonucunda ortaya çıkan çeviri metinden hangi tarafın daha sorumlu olduğunu düşünüyorsunuz? Neden?
7. Nöral makine çevirisi motorlarının çevirmenin rolünü nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz? Makine çevirisi ile çevirmenin rolünün daha çok post-editörlüğe veya redaktörlüğe dönüştüğü fikrine katılıyor musunuz?
8. Gelecekte nöral makine çevirisinin, çeviri sektörünü ve çevirmenlik mesleğini ne şekilde etkileyeceğini ön görüyorsunuz?
9. Sizce üniversitelerde çeviri teknolojilerine ilişkin eğitime yönelik neler değişmeli?
10. Siz bu alanda nasıl bir eğitim almak isterdiniz?

Ek 2: Sakarya Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Onay Kararı

Evrak Tarih ve Sayısı: 17.05.2024-E.361793

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu

Sayı : E-61923333-050.99-361793
Konu : 69/01 İnal İNAL

17.05.2024

Sayın İnal İNAL

İlgi : 08.05.2024 tarihli ve E--050.99-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 15.05.2024 tarihli ve 69 sayılı toplantısında alınan "01" nolu karar ile İnal İNAL'ın başvurusu uygun görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Selim İNANÇLI
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu
Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Dijitalizasyon Kodu: BSVLC4ZHBK Pin Kodu: 10582 Belge Takip Adresi: <https://turkiye.gov.tr/ebd/tck=5783&id=BSVLC4ZHBK&id=361793>
Adres: Eskişehir Kampüsü 54187 Söğütözü SAKARYA / KEP Adresi: Bilgi için: Hanife Babacan
sakaryayuniv@post.turknet.net.tr Unvanı: Birim Evrak Sorumlusu
Telefon No: 0264 295 50 00 Faks No: 0264 295 50 31 e-Posta: ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ: www.sakarya.edu.tr

KARAR

1. İnal İNAL'ın “ Çevirmenin Makine Çevirisi Sürecinde Bir Eyleyen Olarak Çevirmen-Çeviri Motoru Etkileşimindeki Rolü ” başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda İnal İNAL'ın “ Çevirmenin Makine Çevirisi Sürecinde Bir Eyleyen Olarak Çevirmen-Çeviri Motoru Etkileşimindeki Rolü ” başlıklı çalışmasının Etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: İnal İNAL	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Mütercim ve Tercümanlık (İngilizce)
Makale ve Bildiriler	
1. J.D. Salinger'ın "Uncle Wiggily in Connecticut" Adlı Öyküsünün İki Çevirisinin Venuti'nin Yerileştirme/Yabancılaştırma Stratejileri Açısından İncelenmesi (International Journal of Languages' Education and Teaching, 30.12.2022, https://doi.org/10.29228/ijlet.66093)	